

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ЛУЧКО ІРИНА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 349.42; 342,9

**ДИСЕРТАЦІЯ
ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОГО
ВЕТЕРИНАРНО-САНІТАРНОГО КОНТРОЛЮ ТА НАГЛЯДУ**

081 «Право»

08 «Право»

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень.

Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання
на відповідне джерело

І. В. Лучко

Науковий керівник
Єрмоленко Володимир Михайлович,
доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України

Київ – 2023

АНОТАЦІЯ

Лучко І.В. Правове забезпечення державного ветеринарно-санітарного контролю та нагляду. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». Національний університет біоресурсів і природокористування України. Київ, 2023.

Дисертацію присвячено розкриттю особливостей правового забезпечення державного ветеринарно-санітарного контролю та нагляду. У ході дослідження встановлено, що нагляд і контроль доцільно розмежовувати за критеріальною основою, яку складають функціональний, телеологічний, темпоральний та субординаційний критерії, внаслідок чого розроблено універсальну критеріальну матрицю, яка легко накладається на базові категорії дослідження, зокрема державного нагляду і контролю, а також державного ветеринарного нагляду і контролю. Наслідком став висновок, що державний контроль і нагляд є однорівневими явищами, методами державного управління, причому формою контролю є перевірка, тоді як нагляду – спостереження, різновидом якого є моніторинг. При цьому ревізію доцільно розглядати виключно як інструмент фінансового контролю, що виводить її зі сфери державного контролю як категорії державного управління. Накладення універсальної матриці на законодавчі дефініції державного ветеринарно-санітарного нагляду і контролю призвело до висновку про їх невідповідність, внаслідок чого запропоновані їх авторські визначення. З'ясовано особливості виникнення парної лексичної конструкції «ветеринарно-санітарний», де головне змістовне навантаження несе саме санітарна складова, а додаткове – ветеринарна. Кінцевим пунктом розробки понятійно-категорійного апарату дослідження стало формулювання поняття правового забезпечення державного ветеринарно-санітарного контролю і нагляду, яке завершило формування системи загальних базових, опорних понять. Виокремлено сучасну тенденцію зміни в сучасному ветеринарному законодавстві вектору

контрольно-наглядових функцій безальтернативно в бік примату державного ветеринарно-санітарного контролю з усуненням із законодавства поняття державного ветеринарно-санітарного нагляду як пострадянського пережитку.

Для виявлення сучасних зарубіжних тенденцій і підходів до визначення державного ветеринарно-санітарного контролю було проведено порівняльно-правовий аналіз ветеринарного законодавства пострадянських країн як найближчих за нормотворчими передумовами перебування у складі однієї правової сім'ї, що дозволило диференціювати закладені у ветеринарному законодавстві цих країн підходи до визначення державного ветеринарно-санітарного контролю і нагляду на три групи. Методологічною основою групової диференціації аналізованого законодавства є переважно географічний критерій, що зумовлюється спільними особливостями ветеринарних відносин цих країн. Виходячи з нинішніх реалій розвитку національного ветеринарного законодавства, найближчим за обраним вектором розвитку є законодавство країн Закавказзя, яке закріпило пріоритет поняття державного ветеринарно-санітарного контролю.

Запропоновано юридичну інституційну природу будь-якого нормативного утворення розглядати з системно-структурного ракурсу, тобто з погляду визначення його місця в системі права. Наслідком стала ідентифікація ветеринарного права з підгалуззю аграрного права, відповідно державного ветеринарно-санітарного нагляду і контролю з правовим інститутом ветеринарного права, субінституційний рівень у якому складають нагляд і контроль: за переміщенням тварин, на ринках, за безпечністю і якістю ветеринарних препаратів, субстанцій та засобів ветеринарної медицини, на державному кордоні України та транспорті, під час полювання. Зроблено висновок, що наразі, зважаючи на нещодавність виникнення, проходить первісну фазу становлення правовий субінститут державного контролю та нагляду за благополуччям тварин. Крім норм безпосередньо ветеринарного законодавства, правовий інститут державного ветеринарно-санітарного нагляду і контролю формують норми іншої галузевої належності, зокрема

адміністративного, господарського, екологічного, медичного та фауністичного права, формуючи таким чином комплексність відповідного ветеринарно-правового інституту. Звідси, одержали розвитку питання розмежування комплексності та міжгалузевості, що було проілюстровано на прикладі формування правового інституту державного ветеринарно-санітарного нагляду і контролю, загальна міжгалuzeва адміністративно-інституційна основа якого, набуваючи нашарування ветеринарно-санітарної специфіки за рахунок норм ветеринарного права, позбувається міжгалузевого характеру, перетворюючись на комплексний інститут ветеринарного права.

В основу класифікації принципів державного ветеринарно-санітарного нагляду і контролю покладено п'ятирівневу модель у розрізі загальних (міжнародні і національні (конституційні), міжгалузевих, галузевих, підгалузевих та інституційних принципів. При цьому найменш науково розробленим виявився саме інституційний рівень, що зумовило звернення до вітчизняного та зарубіжного законодавства та подальшого виокремлення і обґрунтування системи інституційних принципів державного ветеринарно-санітарного нагляду і контролю за рахунок принципів негайності та відсутності дискримінації щодо імпортованих товарів, оптимальності взятих проб, обмеження повторних контрольно-наглядових дій мірою необхідності.

Виокремлення особливостей субінституту державного ветеринарно-санітарного контролю і нагляду за переміщенням тварин потребувало передусім розкриття змісту базових понять тварин і переміщення. Проаналізовано законодавчу трансформацію визначення поняття тварин, причому безпосередньо у ветеринарному законодавстві виявлено тенденцію до значної варіативності змісту цього поняття з постійним посиленням «біологізації» цих визначень, що потребує для тлумачення поняття тварин наявності спеціальних знань. Звернено увагу на неприйнятність застосування терміну «домашні тварини», яке є запозиченням з російської лексики, тоді як власне українським є термін «свійські тварини». це потребує введення родового поняття свійських тварин, якими є види

тварин, що повністю або частково утримуються людиною, живуть з людиною та розводяться нею для отримання продуктів і сировини тваринного походження (продуктивні тварини), а також для виконання охоронних і санітарних функцій та задоволення естетичних потреб і потреб у спілкуванні (непродуктивні тварини). При цьому під визначення продуктивних підпадають сільськогосподарські, а непродуктивних – решта свійських тварин.

Встановлено, що переміщенням у законодавстві визнається зміна місцезнаходження, спричинена виникненням відповідних юридичних фактів. У ветеринарному законодавстві закріплено два аспекти переміщення: фізичний і юридичний, який може бути і не пов'язаним з фізичним переміщенням. При цьому фізичне переміщення однозначно пов'язується зі зміною території утримання тварин, тоді як зміна власника або утримувача тварин тягне за собою територіальні зміни лише у разі переходу прав тільки на тварин. В європейському законодавстві при переміщенні фіксується безпосередньо фізичний аспект зміни місцезнаходження тварин та його межа, якою є кордони ЄС.

Виявлено розбіжності у законодавчому дефінуванні територій утримання тварин, між якими здійснюється їх переміщення. У одних законах – це господарства, тоді як у інших – це потужності (об'єкти), спільною рисою яких є майновий характер, що ідентифікує їх з єдиним тваринницьким майновим комплексом. Обґрунтовано, що поняття господарства, як частини майнового комплексу підприємства, є значно відповіднішим вкладеному в нього змісту і тому варто замінити ним закріплену у ветеринарному законодавстві дефініцію потужностей (об'єктів). Зосереджено також увагу на законодавчому запровадженні вимог для надання дозволу на переміщення тварин, якими є ідентифікація тварини, наявність ідентифікаційних документів, наявність ветеринарних документів, функції дотримання яких покладені на Держпродспоживслужбу.

У ветеринарному законодавстві закладено чіткий детермінаційний взаємозв'язок між товарною продукцією тваринництва і необхідністю

виникнення ветеринарних контрольно-наглядових функцій. Сільськогосподарська ринкова торгівля здавна здійснювалась на ярмарках, потім на колгоспних ринках, а зараз – на агропродовольчих ринках. При цьому слід розрізняти широке економічне розуміння визначення аграрного ринку як системи економічних відносин, а вузьке – безпосередньо як місця здійснення торгівлі сільськогосподарськими товарами. З проведеного аналізу законодавчих визначень державного ветеринарно-санітарного нагляду і державного ветеринарно-санітарного контролю на ринках випливає головна ознака їх розмежування за суб'єктно-компетенційним критерієм: державний ветеринарно-санітарний нагляд на ринках здійснюють суб'єкти з відповідними владними повноваженнями (державні ветеринарні інспектори), тоді як державний ветеринарно-санітарний контроль – особи, наділені фаховими компетентностями та необхідними засобами і технологіями проведення контрольних заходів (працівники державних установ ветеринарної медицини).

З'ясовано, що безпечність тваринницької продукції формується передусім за двома критеріями: причинно-наслідковим критерієм відсутності шкідливого впливу (шкоди) для здоров'я людей і тварин, а також критерієм відповідності, за яким безпечність має забезпечуватись відповідністю продукції вимогам, які висуваються чинним законодавством, зокрема технічними регламентами і державними стандартами. При цьому безпечність продукції є однією з атрибутивних характеристик її якості, адже безальтернативно не може вважатись якісною небезпечна продукція. У цілому правовий механізм державного контролю та нагляду за безпечністю і якістю ветеринарних препаратів, субстанцій та засобів ветеринарної медицини містить значні прогалини на рівні міністерського та відомчого регулювання, який за своєю природою має найвищий ступінь конкретизації. Відсутність нормативно-правових актів цього рівня позбавляє зазначений правовий механізм не тільки комплексності за рахунок відсутності поглибленої деталізації усіх сторін цього процесу, а й системності через нестачу

взаємозв'язків між усіма елементами і ланками цього механізму.

Регіональна служба державного ветеринарно-санітарного контролю та нагляду на державному кордоні та транспорті (регіональна ветслужба) поряд з суто спеціальними функціями ветеринарно-санітарного контролю виконує функції загального прикордонного контролю охорони території України. З прикордонним контролем безпосередньо пов'язаний митний контроль, який у законодавстві прямо не розглядається як різновид прикордонного. Звернено увагу на застосування митним законодавством поняття правового та митного статусу товарів, що прямо суперечить елементарним засадам загальної теорії права, яка безальтернативно пов'язує правовий статус виключно з суб'єктами права, що вимагає внесення відповідних змін до законодавства.

Запропоновано переміщення і транспортування тварин співвідносити як загальне і особливе, а транспортування і перевезення – як тотожні поняття. Рівень загального законодавства у сфері транспортування тварин формують норми транспортного законодавства у розрізі різних видів транспорту з урахуванням ветеринарно-санітарних вимог. Спеціальний рівень законодавства у сфері транспортування тварин утворюють Правила транспортування тварин, які встановлюють комплексну нормативно-правову основу цього процесу, формуючи загальні вимоги до транспортування тварин, спільні для усіх видів транспортних засобів, та у розрізі окремих видів транспорту.

У сфері державного ветеринарно-санітарного контролю та нагляду при полюванні встановлено наявність колізійних норм затрудняють або навіть унеможливають можливість його проведення, що стосується передусім обов'язковості обладнання згідно з ветеринарно-санітарними вимогами майданчиків для оброблення впольованої дичини, що унеможливується через відсутність таких законодавчо закріплених вимог. Іншим прикладом колізійності є розгляд ветеринарним законодавством як об'єкту державного контролю і нагляду користувачів рибальських угідь, визначення яких не міститься в жодному нормативно-правовому акті системи національного

законодавства, що вимагає внесення відповідних змін.

Ключові слова: державний контроль, державний нагляд, державний ветеринарно-санітарний контроль, державний ветеринарно-санітарний нагляд, тварини, сільськогосподарські тварини, тваринництво, переміщення тварин, транспортування тварин, якість і безпечність ветеринарних препаратів, ветеринарно-санітарні заходи, благополуччя (добробут) тварин, фауністичне право.

SUMMARY

Luchko I.V. Legal provision of state veterinary and sanitary control and supervision. Qualifying scientific work on manuscript rights.

Dissertation for the Doctor of Philosophy degree in specialty 081 «Law». National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine. Kyiv, 2023.

The dissertation is devoted to the disclosure of the peculiarities of the legal provision of state veterinary and sanitary control and supervision. In the course of the study, it was found that it is advisable to distinguish between supervision and control on the basis of a criterion, which consists of functional, teleological, temporal and subordination criteria, as a result of which a universal criterion matrix was developed, which is easily superimposed on the basic categories of the study, in particular, state supervision and control, as well as state veterinary supervision and control.

The result was the conclusion that state control and supervision are one-level phenomena, methods of state management, and the form of control is inspection, while the form of supervision is observation, a type of which is monitoring. At the same time, it is advisable to consider the audit exclusively as a tool of financial control, which removes it from the sphere of state control as a category of state management. The imposition of a universal matrix on the legislative definitions of state veterinary and sanitary supervision and control led to the conclusion of their inconsistency, as a result of which their author's definitions are proposed.

The peculiarities of the occurrence of the paired lexical construction «veterinary-sanitary» have been clarified, where the main content load is carried by

the sanitary component, and the additional one by the veterinary component. The final point of the development of the conceptual and categorical apparatus of the study was the formulation of the concept of legal provision of state veterinary and sanitary control and supervision, which completed the formation of a system of general basic, supporting concepts. The modern trend of changing the vector of control and supervision functions in modern veterinary legislation towards the primacy of state veterinary and sanitary control with the elimination of the concept of state veterinary and sanitary supervision as a post-Soviet relic from the legislation is singled out.

In order to identify modern foreign trends and approaches to the definition of state veterinary and sanitary control, a comparative legal analysis of the veterinary legislation of the post-Soviet countries was carried out as the closest in terms of rule-making prerequisites of being part of the same legal family, which made it possible to differentiate the approaches to the definition laid down in the veterinary legislation of these countries state veterinary and sanitary control and supervision for three groups. The methodological basis of the group differentiation of the analyzed legislation is mainly a geographical criterion, which is determined by the common features of veterinary relations of these countries. Based on the current realities of the development of national veterinary legislation, the closest chosen vector of development is the legislation of Transcaucasia countries, which established the priority of the concept of state veterinary and sanitary control.

It is proposed to consider the legal institutional nature of any regulatory entity from a systemic and structural perspective, that is, from the point of view of determining its place in the legal system. The result was the identification of veterinary law with the sub-branch of agrarian law, respectively, state veterinary and sanitary supervision and control with the legal institute of veterinary law, a sub-institutional level that includes supervision and control: over the movement of animals, on markets, over the safety and quality of veterinary drugs, substances and means of veterinary medicine, on the state border of Ukraine and transport, during hunting. It was concluded that currently, considering the recent emergence, the legal

sub-institute of state control and supervision of animal welfare is in the initial phase of formation. In addition to the norms of veterinary legislation, the legal institute of state veterinary-sanitary supervision and control forms the norms of other sectoral affiliations, in particular administrative, economic, environmental, medical and faunal law, thus forming the complexity of the corresponding veterinary-legal institute. From this, the issue of demarcation of complexity and inter-sectorality was developed, which was illustrated by the example of the formation of a legal institute of state veterinary-sanitary supervision and control, the general inter-sectoral administrative-institutional basis of which, acquiring the layering of veterinary-sanitary specificity due to the norms of veterinary law, gets rid of the inter-sectoral character, becoming a comprehensive institute of veterinary law.

The classification of the principles of state veterinary-sanitary supervision and control is based on a five-level model in terms of general (international and national (constitutional), inter-branch, branch, sub-branch and institutional principles. At the same time, it was the institutional level that turned out to be the least scientifically developed, which led to the appeal to domestic and foreign legislation and further highlighting and substantiating the system of institutional principles of state veterinary and sanitary supervision and control due to the principles of immediacy and non-discrimination in relation to imported goods, optimality of samples taken, limitation of repeated control and supervision actions to the extent necessary.

Highlighting the features of the sub-institute of state veterinary and sanitary control and supervision of the movement of animals required, first of all, the disclosure of the content of the basic concepts of animals and movement. Analyzed the legislative transformation of the definition of the concept of animals was analyzed, and directly in veterinary legislation, a tendency to significant variability of the content of this concept with a constant strengthening of the «biologicalization» of these definitions was revealed, which requires the presence of special knowledge for the interpretation of the concept of animals. Attention was drawn to the inadmissibility of the use of the term «pets», which is borrowed from the Russian vocabulary, while the term «family pets» is actually Ukrainian. this requires the

introduction of the generic concept of domestic animals, which are species of animals that are fully or partially kept by humans, live with humans and are bred by them to obtain products and raw materials of animal origin (productive animals), as well as to perform protective and sanitary functions and satisfy aesthetic needs and communication needs (unproductive animals). At the same time, agricultural animals are defined as productive, and other domestic animals are unproductive.

It is established that relocation in the legislation is recognized as a change of location caused by the occurrence of relevant legal facts. Two aspects of movement are enshrined in veterinary legislation: physical and legal, which may or may not be related to physical movement. At the same time, physical movement is unequivocally associated with a change in the territory of keeping animals, while a change in the owner or keeper of animals entails territorial changes only in case of transfer of rights only to animals. In European legislation, the physical aspect of the change in the location of animals and its limit, which are the borders of the EU, are recorded directly during the movement.

Disagreements were revealed in the legal definition of the territories of keeping animals, between which their movement is carried out. In some laws, these are farms, while in others, they are capacities (objects), the common feature of which is the property character, which identifies them with a single livestock property complex. It is substantiated that the concept of the farm, as part of the property complex of the enterprise, is much more appropriate to the content invested in it and therefore it is worth replacing the definition of facilities (objects) established in the veterinary legislation. Attention is also focused on the legislative implementation of requirements for granting a permit for the movement of animals, which are the identification of the animal, the presence of identification documents, the presence of veterinary documents, the functions of compliance with which are entrusted to the State Production and Consumer Service.

The veterinary legislation lays down a clear deterministic relationship between livestock products and the need for veterinary control and supervision functions. Agricultural market trade has long been carried out at fairs, then at

collective farm markets, and now at agro-food markets. At the same time, a broad economic understanding of the definition of the agricultural market as a system of economic relations should be distinguished, and a narrow one – directly as a place of trade in agricultural goods. From the analysis of the legislative definitions of state veterinary-sanitary supervision and state veterinary-sanitary control on the markets, the main feature of their demarcation according to the subject-competence criterion emerges: state veterinary-sanitary supervision on the markets is carried out by subjects with the appropriate authority (state veterinary inspectors), while state veterinary and sanitary control – persons endowed with professional competences and the necessary means and technologies for carrying out control measures (employees of state institutions of veterinary medicine).

It was found that the safety of livestock products is formed primarily according to two criteria: the cause-and-effect criterion of the absence of harmful effects (damage) to the health of people and animals, as well as the criterion of compliance, according to which the safety must be ensured by the compliance of the products with the requirements set forth by the current legislation, in particular technical regulations and state standards. At the same time, product safety is one of the attributive characteristics of its quality, because dangerous products cannot be considered high-quality without alternatives. In general, the legal mechanism of state control and supervision of the safety and quality of veterinary drugs, substances and means of veterinary medicine contains significant gaps at the level of ministerial and departmental regulation, which by its nature has the highest degree of specification. The absence of regulatory legal acts of this level deprives the specified legal mechanism not only of complexity due to the lack of in-depth detailing of all sides of this process, but also of systemicity due to the lack of relationships between all elements and links of this mechanism.

The regional service of state veterinary-sanitary control and supervision at the state border and transport (regional veterinary service) along with purely special functions of veterinary-sanitary control, performs the functions of general border control of the protection of the territory of Ukraine. Customs control is directly

related to border control, which is not directly considered a type of border control in the legislation. Attention is drawn to the application of the concept of legal and customs status of goods by the customs legislation, which directly contradicts the elementary principles of the general theory of law, which irrevocably links the legal status exclusively to the subjects of the law, which requires the introduction of appropriate changes to the legislation.

It is proposed to relate the movement and transportation of animals as general and special, and transportation and transportation as identical concepts. The level of general legislation in the field of animal transportation is formed by the norms of transport legislation in terms of different types of transport, taking into account veterinary and sanitary requirements. A special level of legislation in the field of animal transportation is formed by the Animal Transportation Rules, which establish a comprehensive legal framework for this process, forming general requirements for animal transportation, common to all types of vehicles, and in terms of individual types of transport.

In the field of state veterinary-sanitary control and supervision during hunting, it has been established that the presence of conflicting norms makes it difficult or even impossible to conduct it, which primarily concerns the mandatory equipment in accordance with the veterinary-sanitary requirements of sites for processing hunted game, which is made impossible due to the absence of such legally established requirements. Another example of conflict is the consideration of veterinary legislation as an object of state control and supervision of users of fishing grounds, the definition of which is not contained in any normative legal act of the national legislation system, which requires the introduction of appropriate changes.

Key words: state control, state supervision, state veterinary-sanitary control, state veterinary-sanitary supervision, animals, farm animals, animal husbandry, movement of animals, transportation of animals, quality and safety of veterinary drugs, veterinary-sanitary measures, well-being (welfare) of animals, faunistic law.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Статті у наукових фахових виданнях України

1. Лучко І. Поняття державного ветеринарно-санітарного контролю та нагляду. Підприємництво, господарство і право. 2021. № 5. С. 74–77.
2. Лучко І. Державний та громадський контроль та нагляд під час полювання. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2022. № 70. С. 262–265.
3. Лучко І. Порівняльно-правовий аспект формування державного ветеринарно-санітарного нагляду і контролю. Вісник пенітенціарної асоціації України. 2023. № 1(23). С. 71–78.

Тези наукових доповідей

4. Лучко І.В. Історико-правовий досвід правового забезпечення державного ветеринарно-санітарного контролю та нагляду в радянські часи. Актуальні правові проблеми земельних, аграрних та екологічних відносин в умовах сучасної земельної реформи: збірник матеріалів науково-практичної конференції (м. Харків, 22 травня 2020 року) / за ред. А.П. Гетьмана та М.В. Шульги. Харків: Юрайт, 2020. С. 184–188.
5. Лучко І. Тварини як об'єкт державного ветеринарно-санітарного контролю та нагляду на державному кордоні України. Сучасна наука: проблеми і перспективи (частина І): матеріали V міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 10-11 грудня 2020 р.). Київ: МЦНІД, 2020. С. 42–44.
6. Лучко І. Державний ветеринарно-санітарний контроль та нагляд на ринках. Проблеми юридичної науки очима молодих науковців. Збірник наукових праць XIV Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції (Київ, 11 березня 2021 р.). Київ, 2021. С. 97–99.
7. Лучко І. Система органів ветеринарно-санітарного контролю. Цінність права як найефективнішого регулятора суспільних відносин: міжнародна науково-практична конференція (м. Харків, 1-2 жовтня 2021 р.). Харків: Східноукраїнська наукова юридична організація, 2021. С. 38–41.

8. Лучко І. Законодавчі особливості ветеринарного контролю за якістю кормів. На сторожі земельного ладу: до 20-річчя Земельного кодексу України»: міжнародна науково-практична конференція (м. Київ, 26 листопада 2021 р.). Київ: НУБіП, 2021. С. 100–103.

9. Лучко І.В. Особливості здійснення державного ветеринарно-санітарного контролю на період воєнного стану в Україні. Продовольча та екологічна безпека у воєнний і післявоєнний часи: правові виклики для України та світу: міжнародна науково-практична онлайн/офлайн конференція (м. Київ, 16 вересня 2022 р.). Київ: ФОП Ямчинський О.В. С. 123–125.

10. Лучко І.В. Трансформація нормативного визначення поняття тварин у законодавстві України. Державотворчі процеси в Україні: реалії сьогодення: Тези доповідей за матеріал. III Всеукр. наук.- практ. конф. (м. Луцьк, 27-28 квітня 2023 року) / відп. ред. Я.І. Ленгер, А.М. Земко. Луцьк: ВІП ЛНТУ, 2023. С. 110–113.

11. Лучко І.В. До питання особливостей формування поняття «ветеринарно-санітарний» у контексті галузевого контролю і нагляду. Актуальні проблеми земельного, аграрного та екологічного права в умовах сучасних викликів і загроз: матеріали круглого столу, присвяч. 100-річчю з дня народження д-ра юрид. наук, проф. Вовка Ю.О. (Харків, 12 трав. 2023 р.) / за заг. ред. А.П. Гетьмана. Харків: Право, 2023. С. 242–246.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	18
ВСТУП	19
Розділ I. Теоретичні засади правового забезпечення державного ветеринарно-санітарного контролю та нагляду	29
1.1. Поняття і зміст державного ветеринарно-санітарного контролю та нагляду	29
1.2. Порівняльно-правові аспекти формування державного ветеринарно-санітарного контролю та нагляду	55
1.3. Інституційно-правова природа державного ветеринарно-санітарного контролю та нагляду	65
1.4. Принципи правового забезпечення державного ветеринарно-санітарного контролю та нагляду	75
Висновки до розділу I	88
Розділ II. Особливості субінституційного рівня державного ветеринарно-санітарного контролю та нагляду	96
2.1. Державний ветеринарно-санітарний контроль та нагляд за переміщенням тварин	96
2.2. Державний ветеринарно-санітарний контроль та нагляд на ринках	108
2.3. Державний контроль та нагляд за безпечністю і якістю ветеринарних препаратів, субстанцій та засобів ветеринарної медицини	118
2.4. Державний ветеринарно-санітарний контроль та нагляд на державному кордоні України та транспорті	129
2.5. Державний ветеринарно-санітарний контроль та нагляд під час полювання	142

Висновки до розділу II	150
Висновки	160
Список використаних джерел	171
Додатки	206

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

- ГК України – Господарський кодекс України
- Держекоінспекція – Державна екологічна інспекція України
- Держлісагентство – Державне агентство лісових ресурсів України
- Держмитслужба – Державна митна служба України
- Держприкордонслужба – Державна прикордонна служба України
- КЗпП України – Кодекс Законів про працю України
- КУпАП – Кодекс України про адміністративні правопорушення
- МВС – Міністерство внутрішніх справ України
- МЕБ – Міжнародне епізоотичне бюро
- Мінагрополітики – Міністерство аграрної політики та продовольства України
- Міндовкілля – Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України
- Мінекономіки – Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства
- Мінінфраструктури – Міністерство інфраструктури України
- МК України – Митний кодекс України
- МОЗ – Міністерство охорони здоров'я України
- ПК України – Податковий кодекс України
- УСРР – Українська соціалістична радянська республіка
- ЦК України – Цивільний кодекс України

ВСТУП

Актуальність теми. Не зважаючи на запроваджені сучасним витком адміністративної реформи суттєві децентралізаційні зрушення практично на всіх щаблях державного управління, є певні «безпекові» сфери суспільних відносин, контрольні функції у яких безальтернативно мають залишатись у компетенції державних органів. Однією з таких сфер безперечно є ветеринарно-санітарний контроль і нагляд як один з найдієвіших механізмів забезпечення природних прав людини на життя і здоров'я, а тварин – на належне благополуччя. Замінити його самоврядним і громадським аналогами неможливо, бо особливості контрольно-наглядової діяльності за дотриманням ветеринарно-санітарних вимог потребують функціонування цілісної, ієрархічної та органічної організаційної структури фахових працівників і установ, забезпечити яке може виключно держава. Важливість і непересічне значення державного ветеринарно-санітарного нагляду і контролю зростають у сучасних умовах виникнення нових зоонозів та загроз поширення епізоотій, посилених погіршенням загального санітарного стану, зумовленого війною. З цього погляду обрана тема дисертаційного дослідження є надзвичайно актуальною, нагальність проведення якого підвищується відсутністю комплексних наукових досліджень за цією темою.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертації відповідає п. 1.13 Пріоритетних напрямів фундаментальних та прикладних наукових досліджень у галузі права Стратегії розвитку Національної академії правових наук України на 2021-2025 роки від 26.03.2021 р. № 12-21. Дисертаційне дослідження виконувалось згідно плану науково-дослідної роботи кафедри аграрного, земельного та екологічного права імені академіка В.З. Янчука Національного університету біоресурсів і природокористування України в межах розкриття окремих аспектів державної бюджетної теми «Організаційно-правові засади сталого розвитку об'єднаних територіальних громад в Україні» (номер державної реєстрації 0119U100830).

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційного дослідження полягає у вирішенні наукового завдання, сутність якого полягає у комплексному розв'язанні сучасних питань правового забезпечення ветеринарно-санітарного контролю і нагляду, формулюванні наукових висновків, а також розробленні практичних рекомендацій з удосконалення відповідного законодавства.

Досягнення поставленої мети стало можливим за рахунок виконання таких завдань дисертаційного дослідження:

- розкрити зміст державного ветеринарно-санітарного контролю та нагляду;
- провести порівняльно-правовий аналіз формування державного ветеринарно-санітарного контролю та нагляду;
- з'ясувати інституційно-правову природу державного ветеринарно-санітарного контролю та нагляду;
- виокремити принципи правового забезпечення державного ветеринарно-санітарного контролю та нагляду;
- розкрити особливості державного ветеринарно-санітарного контролю та нагляду за переміщенням тварин;
- з'ясувати характерні риси державного ветеринарно-санітарного контролю та нагляду на ринках;
- встановити специфіку державного ветеринарно-санітарного контролю та нагляду за безпечністю і якістю ветеринарних препаратів, субстанцій та засобів ветеринарної медицини;
- виявити особливості державного ветеринарно-санітарного контролю та нагляду на державному кордоні України та транспорті;
- розкрити механізм державного ветеринарно-санітарного контролю та нагляду під час полювання;

Об'єктом дослідження є суспільні відносини у сфері контрольно-наглядової діяльності держави.

Предметом дослідження є особливості правового забезпечення

державного ветеринарно-санітарного нагляду і контролю, зокрема законодавство, що його формує, теоретичні здобутки у вказаній і суміжних галузях нормативно-правового регулювання.

Методи дослідження. Методологічний інструментарій набиралася і застосовувався, виходячи з мети і завдань дисертаційного дослідження, основу якого склав універсальний філософський метод матеріалістичної діалектики. Цей метод дозволив усі складові процесу дослідження сприймати у їх постійному русі та змінах, а також у нерозривному детермінаційному взаємозв'язку суспільних відносин і норм законодавства, покликаною їх врегульовувати. Формування належного понятійно-категорійного апарату з обов'язковим з'ясуванням сутності і змісту базових категорій, стало можливим через застосування діалектичного методу сходження від абстрактного до конкретного і навпаки, що доповнювався загальнонауковими методами логіки, якими є аналіз і синтез, а також виведення понять через найближчі видові та родові поняття і виокремлення найсуттєвіших ознак. При виясненні інституційно-правової природи досліджуваних контрольно-наглядових відносин використовувався загальнонауковий системно-структурний, а при виокремлення системи їх принципів – системний метод. Спеціальними методами стали історико-правовий, порівняльно-правовий та догматичний (фломально-юридичний). Історико-правовий метод одержав обмежене застосування через відсутність завдання періодизації досліджуваних правовідносин, лише у частині звернення до нормативного підґрунтя формування сучасних агропродовольчих ринків, виникнення і розвитку сучасного ветеринарного законодавства загалом та у розрізі суб'єктно-об'єктного складу контрольно-наглядових правовідносин. Порівняльно-правовий метод дав змогу вивчити ветеринарно-санітарне законодавство пострадянських країн з виокремленням особливостей формування національних моделей державного ветеринарно-санітарного контролю і нагляду з наступним зіставленням їх з вітчизняною моделлю. Нарешті, догматичний метод постійно застосовувався при аналізі

законодавства для розкриття змісту відповідних нормативних приписів.

Загальною методологічною основою дисертаційного дослідження стали наукові здобутки юридичних і суміжних наук, у першу чергу наукові праці вчених-юристів у галузях аграрного, екологічного та природоресурсного права, якими є: В.І. Андрейцев, О.Г. Бондар, О.В. Гафурова, А.П. Гетьман, О.В. Головкін, Х.А. Григор'єва, Л.Р. Данилюк, М.І. Єрофеев, В.М. Єрмоленко, І.І. Каракаш, Н.В. Карпінська, В.В. Книш, Г.С. Корнієнко, М.П. Ліхтер, Н.Р. Малишева, С.І. Марченко, Н.П. Медведєва, В.В. Овдієнко, О.Ю. Піддубний, О.А. Поліводський, Т.П. Проценко, В.І. Семчик, Г.А. Слаута, І.С. Сюйва, П.В. Тихий, О.О. Томин, Д.В. Федчишин, О.С. Філюк, М.М. Чабаненко, Ю.С. Шемшученко, В.В. Шеховцов.

Публічно-правова природа державного контролю і нагляду зумовила звернення до широкого кола наукових публікацій фахівців з адміністративного права, авторами яких є В.Б. Авер'янов, О.Ф. Андрійко, І.М. Балакареєва, В.М. Берізко, Ю.П. Битяк, Д.Л. Вовк, Л.Ю. Галайдюк, В.М. Гаращук, О.В. Гулак, Е.Ф. Демський, Є.О. Жукова, І.Г. Ігнатченко, А.Л. Калімбет, Р.А. Калюжний, С.В. Ківалов, В.А. Колпаков, Т.В. Корнєва, І.М. Коростанова, Є.Я. Кравець, К.В. Кубатко, Є.Б. Кубко, Ю.Б. Курилюк, В.В. Ладиченко, Є.О. Легеза, В.П. Нагребельний, О.І. Нечитайленко, Ю.М. Редькіна, І.М. Резнік, А.О. Селіванов, А.О. Собакарь, О.М. Соловійова, Т.І. Сухоребра, О.Л. Хитра, А.П. Хряпинський, В.В. Чумак, О.Г. Ярема, а також з фінансового права – В.А. Бортняк, О.О. Головашевич, Л.А. Савченко.

Свій внесок у створення загального підґрунтя розмежування контрольно-наглядових функцій зробили науковці з державного управління М.Ф. Базась, С.Є. Гребень, В.О. Куліченко, А.П. Миколаєць, Є.І. Таран, М.М. Терещенко, Н.В. Філіпова, Н.І. Шевченко.

Використовувався також значний пласт наукових здобутків таких фахівців із загальної теорії права, як С.В. Бобровник, М.В. Вороніна, О.А. Галета, Є.А. Гетьман, О.Р. Дашковська, Л.М. Добробог, І.М. Жукевич, А.П. Заєць, Д.Г. Манько, С.М. Олейников, Н.М. Оніщенко, Н.М. Пархоменко,

О.В. Петришин, С.П. Погребняк, П.М. Рабінович, О.Ф. Скакун, К.О. Трихліб, О.О. Уварова, С.В. Шевчук.

З'ясування необхідних приватно-правових аспектів дисертаційної тематики забезпечило звернення до наукових праць Н.Б. Болотіної, С.Б. Булеци, І.М. Кучеренко, Д.М. Луца, В.А. Устименка, Є.О. Харитонova, Ю.Є. Ходико. Розкриття порівняльно-правових особливостей потребувало використання праць Р. Давида, К. Жоффре-Спінозі, В.В. Оксамитного.

Наукова новизна одержаних результатів полягає передусім у тому, що дисертаційна робота є першим в юридичній науці України дослідженням правового забезпечення державного ветеринарно-санітарного контролю та нагляду. У дисертації сформульовано теоретичні висновки і практичні рекомендації, які виносяться на захист:

уперше:

- розроблено універсальну критеріальну контрольно-наглядову матрицю за основою, яку складають функціональний, телеологічний, темпоральний та субординаційний критерії: за функціональним критерієм нагляд – це спостереження, тобто пасивний тип поведінки, тоді як контроль – перевірка, яка є проявом активних дій; за телеологічним критерієм метою нагляду є запобігання правопорушенням, а контролю – усунення наслідків порушень; за темпоральним критерієм нагляд здійснюється систематично, тобто постійно, а контроль «включається» в дію лише після здійснення і виявлення факту відповідного правопорушення; за субординаційним критерієм нагляд належить до компетенції органів, які не втручаються в діяльність піднаглядних осіб, не визначають винних і не притягують їх до відповідальності, тоді як контрольні органи щодо підконтрольних осіб чинять навпаки;

- проведено порівняльно-правовий аналіз ветеринарного законодавства пострадянських країн, який дав змогу встановити, що найближчим за обраним вектором розвитку є законодавство країн Закавказзя, яке закріпило пріоритет поняття державного ветеринарно-санітарного контролю над категорією

нагляду;

– ідентифіковано державний ветеринарно-санітарний нагляд і контроль за його юридичною інституційною природою як правовий інститут ветеринарного права, що є підгалуззю аграрного права, субінституційний рівень у якому складають нагляд і контроль: за переміщенням тварин, на ринках, за безпечністю і якістю ветеринарних препаратів, субстанцій та засобів ветеринарної медицини, на державному кордоні України та транспорті, під час полювання, причому наразі, зважаючи на нещодавність виникнення, проходить первісну фазу становлення правовий субінститут державного контролю та нагляду за благополуччям тварин;

– встановлено, що правовий механізм державного контролю та нагляду за безпечністю і якістю ветеринарних препаратів, субстанцій та засобів ветеринарної медицини містить значні прогалини на рівні міністерського та відомчого регулювання, який за своєю природою має найвищий ступінь конкретизації, відсутність якого позбавляє такий правовий механізм не тільки комплексності за рахунок відсутності поглибленої деталізації усіх сторін цього процесу, а й системності через нестачу взаємозв'язків між усіма його елементами і ланками;

– визначено, що транспортування тварин є лише частиною ширшого поняття переміщення тварин, а тому необхідно внести корективи до законодавчого сприйняття переміщення без його прирівнювання до транспортування, при цьому переміщення і транспортування тварин слід співвідносити як загальне і особливе, а транспортування і перевезення – як тотожні поняття;

Удосконалено законодавчі визначення державного ветеринарно-санітарного нагляду і контролю за рахунок накладення на них критеріальної контрольної-наглядової матриці, внаслідок чого:

– державний ветеринарно-санітарний контроль – це періодична діяльність працівників Держпродспоживслужби, здійснювана у формі перевірки з метою усунення існуючих порушень ветеринарно-санітарних

вимог з притягненням винних підконтрольних осіб до юридичної відповідальності;

- державний ветеринарно-санітарний нагляд – це постійна, систематична діяльність працівників Держпродспоживслужби, здійснювана у формі спостереження з метою запобігання потенційним порушенням ветеринарно-санітарних вимог, без безпосереднього втручання у роботу піднаглядних осіб;

набули подальшого розвитку:

- питання розмежування комплексності та міжгалузевості. Власне міжгалузевим буде правовий інститут, спільний для декількох галузей права, коли він існуватиме саме як інститут у структурі кожної із суміжних галузей права, норми яких формують цей правовий інститут. Дійсно міжгалузевим є адміністративно-правовий інститут державного нагляду контролю і контролю, нормативний кістяк якого у незмінному вигляді втілюється у структуру будь-якої галузі права, предмет якої містить контрольно-наглядові відносини. Водночас, одержуючи в межах галузі-рецепієнта відповідне галузеве «забарвлення», цей новий інститут втрачає свою міжгалузевість, стаючи звичайним комплексним галузевим інститутом. Чіткою ілюстрацією цьому висновку є особливості формування правового інституту державного ветеринарно-санітарного нагляду і контролю, загальна міжгалужева адміністративно-інституційна основа якого, набуваючи нашарування ветеринарно-санітарної специфіки за рахунок норм ветеринарного права, позбувається міжгалузевого характеру, перетворюючись на комплексний інститут ветеринарного права;

- законодавчо закріплена система інституційних принципів державного ветеринарно-санітарного нагляду і контролю у частині пропозиції замінити її принципами негайності та відсутності дискримінації щодо імпортованих товарів; оптимальності взятих проб; обмеження повторних контрольно-наглядових дій мірою необхідності;

- класифікація тварин у частині необхідності заміни поняття домашніх

тварин, яке є запозиченням з російської лексики, українським терміном «свійські тварини», адже поняття домашніх тварин не охоплює всіх різновидів тварин, які приручені людиною і проживають поряд з нею, а тому потребується введення родового поняття свійських тварин, якими є види тварин, що повністю або частково утримуються людиною, живуть з людиною та розводяться нею для отримання продуктів і сировини тваринного походження (продуктивні тварини), а також для виконання охоронних і санітарних функцій та задоволення естетичних потреб і потреб у спілкуванні (непродуктивні тварини). При цьому під визначення продуктивних потрапляють сільськогосподарські, а непродуктивних – решта свійських тварин;

– пропозиції щодо удосконалення митного законодавства, яке розглядає правовий статус товарів як складову митного режиму, а також застосовує поняття митного статусу товарів, що, на жаль, сприйняла адміністративно-правова доктрина, не зважаючи на пряму невідповідність цього законодавчого терміну елементарним засадам загальної теорії права, яка безальтернативно пов’язує правовий статус виключно з суб’єктами права, роблячи його атрибутивною ознакою саме суб’єктів, що вимагає однозначного застосування до товарів поняття правового режиму.

– **Практичне значення одержаних результатів** полягає в тому, що основні положення і результати дослідження можуть бути використані:

– у науково-дослідній сфері – у подальших наукових розробках актуальних розвитку аграрного, ветеринарного, фауністичного та адміністративного права;

– у нормотворчій діяльності – при вдосконаленні сучасного законодавства, зокрема розробленні змін і доповнень до нормативно-правових актів, що визначають систему державного ветеринарно-санітарного контролю і нагляду та правові основи її функціонування;

– у правозастосовній діяльності – для уніфікації практики реалізації норм чинного законодавства у сфері державного ветеринарно-санітарного

контролю і нагляду;

– у навчальному процесі – при підготовці навчальних посібників, підручників та навчально-методичних матеріалів, а також при викладанні навчальних дисциплін «Аграрне право», «Ветеринарне право», «Екологічне право», «Фауністичне право», «Адміністративне право»;

– у виховному процесі – для формування у студентів усталеної моделі поведінки, спрямованої на запобігання правопорушенням, зокрема в області дотримання ветеринарно-санітарних вимог.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною науковою працею, результати якої одержані авторкою самостійно.

Апробація результатів дисертації. Результати дисертаційного дослідження регулярно обговорювалися на засіданнях кафедри аграрного, земельного та екологічного права імені академіка В.З. Янчука і вченої ради юридичного факультету Національного університету біоресурсів і природокористування України. Окремі результати були оприлюднені на науково-практичних конференціях: «Актуальні правові проблеми земельних, аграрних та екологічних відносин в умовах сучасної земельної реформи» (м. Харків, 22 травня 2020 р.); «Сучасна наука: проблеми і перспективи» (Київ, 10-11 грудня 2020 р.); «Проблеми юридичної науки очима молодих науковців» (Київ, 11 березня 2021 р.); «Цінність права як найефективнішого регулятора суспільних відносин» (м. Харків, 1-2 жовтня 2021 р.); «На сторожі земельного ладу: до 20-річчя Земельного кодексу України (м. Київ, 26 листопада 2021 р.); «Продовольча та екологічна безпека у воєнний і післявоєнний часи: правові виклики для України та світу» (м. Київ, 16 вересня 2022 р.); «Державотворчі процеси в Україні: реалії сьогодення» (м. Луцьк, 27-28 квітня 2023 р.); «Актуальні проблеми земельного, аграрного та екологічного права в умовах сучасних викликів і загроз» (Харків, 12 травня 2023 р.).

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження висвітлено у 11 наукових працях, з яких 3 статті у наукових фахових виданнях України, включених до міжнародних наукометричних баз даних, і 8 тезах доповідей на

міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається з анотації, вступу, двох розділів з дев'яти підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 209 сторінок, з яких 170 сторінок основного тексту, список використаних джерел (302 найменування) займає 35 сторінок, додатків – 4 сторінки.

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОГО ВЕТЕРИНАРНО-САНІТАРНОГО КОНТРОЛЮ ТА НАГЛЯДУ

1.1. Понятійно-категорійний апарат дисертаційного дослідження

Логіка будь-якого наукового дослідження вже на початковому його етапі передбачає необхідність формування належного понятійно-категорійного апарату з обов'язковим з'ясуванням сутності і подальшим розкриттям змісту базових категорій, на які спирається кожен дослідник, вибудовуючи власну концептуальну модель вирішення поставлених завдань. При цьому застосовується широкий методологічний інструментарій, починаючи з діалектичного методу сходження від абстрактного до конкретного і навпаки, що доповнюється загальнонауковими методами логіки, якими є аналіз і синтез, а також виведення понять через найближчі видові та родові поняття і виокремлення найсуттєвіших ознак тощо.

Застосування зазначених методів дає змогу вибудувати відповідний ланцюжок формування базових категорій і конструкцій через з'ясування сутності абстрактних понять «контроль» і «нагляд» з їх подальшою ступінчатою конкретизацією спочатку щодо їх державних, а далі – галузевих різновидів, зокрема ветеринарно-санітарної сфери, завершуючи цей процес розкриттям особливостей юридичної конструкції їх правового забезпечення. При цьому, не варто випускати з уваги методологічний принцип, за яким у понятті розкривається певний зміст, у якому інтегруються знання не тільки про зовнішні властивості об'єкта пізнання, а й про внутрішні закономірності його існування [1, с. 30]. Це дає можливість вибудувати необхідний понятійно-категорійний апарат дослідження не лише за зовнішніми формальними ознаками належності до одного роду, а й за ієрархічно-конструктивними змістовними особливостями, характерними передусім для публічно-правових

явищ, якими є контроль і нагляд.

Таким чином, найабстрактніший рівень пізнання формують поняття контролю і нагляду, які у ветеринарному законодавстві вживаються як парні, що зумовлює необхідність розкриття їх змісту і співвідношення. Вивчення етимологічного аспекту дало змогу простежити рецепцію в українську лексику французького терміну «controle», який, у свою чергу, є результатом спрощення давнішого «contrerole» – зворотний, протилежний рахунок [2, с. 558]. У кінцевому рахунку, сформувалось узагальнене сприйняття контролю як перевірки, спостереження для встановлення відповідності чого-небудь певним вимогам [3, с. 554]. Це базове семантичне розуміння, яке за логікою має бути основою для формування видових понять контролю. Водночас звернення до етимологічних джерел виявило відсутність у їх змісті дефініції нагляду [4, с. 22], що дає підставу для висновку про виключно україномовне походження цього терміну.

Як наслідок, спостерігається неоднозначне сприйняття різногалузевими науками досліджуваних понять. Так, у економіці контроль розглядається як елемент управління економічними об'єктами і процесами, який полягає у нагляді за ними з метою перевірки їх відповідності стану, передбаченому законами, юридичними нормативними актами, а також програмами, планами, договорами, проектами, угодами [5, с. 346]. Першим, що кидається у очі, є розкриття змісту контролю через нагляд, що по-суті призводить до їх фактичного ототожнення. Побічним свідченням цьому є відсутність у аналізованій економічній енциклопедичній літературі поняття нагляду, що мимоволі призводить до проведення аналогії з вищезазначеними етимологічними словниками. Тому мабуть закономірним результатом є оперування економічною наукою [6].

На противагу цьому, саме в юридичній науці, зокрема в адміністративно-правовій, спостерігається активне паралельне застосування обох понять, що впливає з усталеного сприйняття вченими-адміністративістами контролю і нагляду основними способами забезпечення

законності і дисципліни в державному управлінні [7, с. 1], тобто пояснюється їх використання належністю саме до сфери державного управління. Разом з тим, це не безальтернативне пояснення, з огляду на сприйняття наукою державного управління саме економічного наукового підходу через оперування виключно терміном фінансового контролю без жодної згадки про нагляд [8].

Звідси, очевидним постає різне розуміння державного управління та його інструментів представниками однойменної і адміністративно-правової наук. Але, виходячи з родової змістовної близькості теми нашого дослідження до науки адміністративного права, логічно обґрунтованими, а тому прийнятними вбачаються саме понятійно-категорійні концепти останньої, яка розглядає контроль як перевірку виконання законів, рішень тощо [9, с. 323]. При цьому в шеститомній юридичній енциклопедії відсутнє поняття нагляду, натомість існує відсилка до дефініції державного нагляду [10, с. 10], чим порушується принцип забезпечення однорівневості парних категорій контролю і нагляду на найзагальнішому рівні розкриття їх змістовного наповнення. Аналогічний підхід перенесено і у 20-томну Велику українську юридичну енциклопедію, п'ятий том якої розкриває опорні поняття адміністративного права, де також розглядається лише контроль [11, с. 445–448] у відриві від нагляду, що зумовлює для заповнення зазначеної прогалини звернутися до філологічного тлумачення.

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови під нагляданням розуміється пильнування, слідкування за ким-, чим-небудь для контролю, забезпечення порядку та ін. [12, с. 555], тобто нагляд ідентифікується зі спостереженням як діями для забезпечення контролю, що дозволяє розглядати нагляд складовою контролю. У свою чергу, словник синонімів вибудовує відповідний синонімічний ряд до терміну «наглядати» через «пильнувати, слідкувати, стежити, спостерігати» [13, с. 213] без залучення дефініції контролю. Разом з тим, синонімами контролю визначено перевірку, нагляд [13, с. 166]. У підсумку вимальовується логічний наслідок

філологічного тлумачення, за яким нагляд і перевірка є видовими проявами родового поняття контролю. Цей висновок знаходить своє підтвердження у юридичних енциклопедичних джерелах, де перевірка позиціонується як форма здійснення контролю [14, с. 481]. Щодо нагляду, то виходячи з доктринального визначення наглядової ради як колегіального контрольно-спостережного органу [15, с. 14], можна дійти висновку про пряму асоціацію нагляду зі спостереженням та побічну – з контролем, що повністю корелюється з результатами наведеного філологічного аналізу.

Аналогічне співвідношення між наглядом і спостереженням впливає і з норм законодавства. Так, у первісній редакції Закону України «Про господарські товариства» від 19 вересня 1991 року [16] при визначенні органів управління застосовувалося поняття спостережної ради товариства (ч. 2 ст. 23). Пізніше з прийняттям Господарського кодексу України [17] ця норма в незмінному вигляді була перенесена до ч. 2 ст. 89 ГК України, на відміну від ЦК України [18], який оперував назвою «наглядова рада» у цілій низці статей (ч. 2 ст. 101, ч. 2 ст. 159, ч. 3 ст. 160, ч. 1 ст. 161). Нарешті, в 2007 році були внесені зміни до Закону України «Про господарські товариства» [19] щодо термінологічної заміни спостережної ради на наглядову. Наведене свідчить про ототожнення законодавцем нагляду і спостереження.

У цьому аспекті не можна обійти увагою категорію моніторингу, яке походить від англійського monitoring – контроль, але змістовно є регулярним спостереженням за станом природних, технічних і соціальних процесів з метою їх оцінки, контролю та прогнозування [20, с. 764]. У інших інтерпретаціях моніторинг – це система спостережень [21, с. 765; 22, с. 765], що дає підстави ототожнити регулярність спостережень з систематичністю, а спостереження – безпосередньо з моніторингом як системним інструментом нагляду.

Разом з тим, існують поки що певні складнощі у визначенні юридичної природи контролю і нагляду внаслідок надлишкового плюралізму наукових позицій часто полярного змістовного наповнення. Так, щодо контролю

висловлюється його сприйняття як: 1) виду і правової форми діяльності органів виконавчої влади [23, с. 250]; 2) механізму перевірки дотримання та виконання встановлених завдань, планів і рішень [24, с. 317]; 3) функції державного управління [25, с. 119]; 4) спеціального методу державного управління [26, с. 141].

У свою чергу, контроль і нагляд у парному поєднанні позиціонуються як: 1) способи забезпечення законності у державному управлінні [27, с. 662]; 2) найбільш типові адміністративно-попереджувальні заходи [28, с. 143]; 3) методи адміністрування [29, с. 448]; 4) допоміжні методи публічного адміністрування [30, с. 492].

На фоні значного розгалуження наведених підходів все ж переважаючим є сприйняття контролю і нагляду саме як методів державного управління, хоча й тут виникають певні розбіжності, адже в теорії адміністративного права усталилась думка, що центральне місце серед методів державного управління посідають переконання і примус [31, с. 299]. Звідси виникає питання щодо співвідношення між зазначеними категоріями між собою та у площині їх ідентифікації з методами. Але при цьому слід мати на увазі як остаточну нез'ясованість самого поняття методу адміністративно-правового регулювання [32, с. 483], так і відсутність єдиної загальновизнаної класифікації адміністративних методів [28, с. 147], що значно ускладнює поставлене завдання.

Також спостерігається різнобічність у сприйнятті належності контролю і нагляду до дещо різних сфер, якими є державне управління і публічне адміністрування, що також потребує з'ясування їх взаємовідношення. Насамперед, слід підкреслити досить значну кількість публікацій і висновків, присвячених цій темі [33, с. 139–140; 34, с. 40; 35; 36, с. 130; 37, с. 41], причому висновки бувають прямо протилежними, що спричинює необхідність формулювання власного підсумкового інтегративного бачення. На наш погляд, державне управління є складовою публічного управління поряд з місцевим самоврядуванням і громадським управлінням, що впливає з

енциклопедичного визначення публічного управління [38, с. 789], тоді як змістом публічного адміністрування є сервісна діяльність з надання адміністративних послуг та вирішення адміністративних справ, що робить її основою як державного, так і публічного управління, адже суб'єктами надання адміністративних послуг є, крім державних, ще й органи місцевого самоврядування згідно п. 3 ст. 1 Закону України «Про адміністративні послуги» [39]. Спрощенню ситуації не сприяє відсутність у адміністративно-правовій теорії усталеності у сприйнятті базових категорій, побічним свідченням чому є застосування в одному й тому самому енциклопедичному джерелі категорій з однаковим змістом, якими є адміністративні послуги [40, с. 13–15] і публічні послуги [41, с. 791–794].

З визнання адміністративно-правовою доктриною контролю і нагляду основними функціями державного управління випливає висновок про їх тісний детермінаційний зв'язок з відповідними державними аналогами, тобто державним контролем і наглядом, що становлять наступний рівень теоретичного узагальнення, який одночасно постає більш конкретизованим, порівняно з попереднім найабстрактнішим рівнем. При цьому державним контролем визнається діяльність державних органів щодо запобігання, виявлення та припинення дій, що суперечать встановленим державою нормам і правилам [42, с. 138]. Водночас, на сприйняття М.М. Терещенка, основна сутність державного контролю як системного поняття зводиться до контролю за діяльністю органів виконавчої влади, яка передбачає здійснення контролю за законністю прийнятих органами виконавчої влади та їх посадовими особами державно-управлінських рішень та дій [43, с. 120], з чим однозначно не можна погодитись, бо державний контроль має охоплювати передусім ще й сферу господарської діяльності, де найчастіше й виявляються відхилення від режиму дотримання законності.

У свою чергу, слід звернути увагу на розгляд деякими науковцями державного нагляду як виду державного контролю по забезпеченню законності, дотримання спеціальних норм, виконання загальнообов'язкових

правил, що містяться у законах і підзаконних актах. Здійснення державного нагляду передбачає постійний, систематичний нагляд спеціальних державних органів за діяльністю не підпорядкованих їм органів або осіб з метою виявлення порушень законності [44, с. 140]. Зі співвідношення наданих визначень випливає одна особливість, яка полягає у розгляді державного нагляду як різновиду контролю, тоді як останній не пов'язується з наглядом, що загалом повністю відповідає вищенаведеному підсумку філологічного тлумачення. Ось мабуть чому існує висновок, що часом спостерігається відсутність розмежування між адміністративно-правовим контролем та адміністративним наглядом [29, с. 450]. Наступними особливостями є дві характерні ознаки державного нагляду, першою з яких є його постійність і систематичність, тоді як іншою – його поширення на суб'єктів, не підпорядкованих наглядовим органам. По-суті, це критерії розмежування контролю і нагляду, що впливають з їх енциклопедичних визначень, що зумовлює необхідність систематизації існуючих доктринальних критеріїв, адже законодавство лише поглиблює невизначеність у ідентифікації контролю і нагляду.

Наприклад, міжнародне законодавство оперує виключно категорією контролю [45; 46], тоді як національне законодавство – обома поняттями, часто не розмежовуючи їх. Так, спеціальний базовий Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» [47], уже починаючи з його назви, не розмежовує ці поняття, вживаючи їх як тотожні, причому пріоритетний наголос робиться саме на нагляді. Починаючи з універсального визначення нагляду (контролю), наданого у абз. 1 ст. 1, такий підхід втілено по всьому тексту цього Закону. На жаль, аналогічний підхід містить і господарсько-правова доктрина [48, с. 180–181]. Натомість Закон України «Про охорону атмосферного повітря» [49] у розд. IV (статті 27–30) апелює виключно до контролю у галузі охорони атмосферного повітря без жодної згадки про нагляд. А у Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища» [50] по всьому тексту

застосовано конструкцію державного нагляду (контролю) (статті 20², 21, 35, 66, 68), тобто підхід тотожності вказаних базових понять. При цьому розділ VIII (статті 34–36) цього Закону має назву «Контроль і нагляд у галузі охорони навколишнього природного середовища», де зазначені базові поняття розмежовуються, хоча у положеннях цього розділу жодного відмежування не спостерігається, а у ст. 35 чітко застосовано поняття державного нагляду (контролю). На жаль, на цю ситуацію не звернули жодної уваги автори відповідного науково-практичного коментарю до вказаного розділу Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» [51, с. 183–190], що не сприяє виясненню реального стану. Нарешті, слід вказати на існуючі в законодавстві спроби розкриття поняття державного нагляду через контрольну діяльність, що пророблено в ст. 1 Декрету Кабінету Міністрів України «Про державний нагляд за додержанням стандартів, норм і правил та відповідальність за їх порушення» [52]. Наведене засвідчує недостатнє володіння ситуацією як з боку авторів законопроектів, так і законодавця, що є додатковим аргументом на користь потреби з'ясування співвідношення між контролем і наглядом, широко застосовуваних у нормативних актах.

З цього боку відповідний інтерес становить надбання галузевих юридичних наук, зокрема екологічного права. Наприклад, Н.Р. Малишева позиціонує державний гірничий нагляд як контроль за додержанням підприємствами, установами, організаціями та громадянами вимог законодавства щодо проведення робіт, пов'язаних з геологічним вивченням надр, їх використанням та охороною, а також використанням і переробкою мінеральної сировини [53, с. 126]. Звичайно, це доктринальне енциклопедичне визначення, яке розкриває поняття нагляду через контроль, розставляючи певні акценти їх співвідношення, на відміну від нормативного, закріпленого в п. 1 Положення про порядок здійснення державного гірничого нагляду [54], де нагляд розкривається через нагляд. Крім того, Н.Р. Малишева проведення комплексних обстежень, здійснення вибірових перевірок підконтрольних об'єктів, погодження документації з питань надрокористування розглядає як

форми державного нагляду, хоча в п. 3 зазначеного Положення вони визначаються як шляхи здійснення державного гірничого нагляду. Як наслідок, виникає питання щодо тотожності форми і шляху здійснення. Одним із значень шляху є його сприйняття як діяльності, способу існування чогось, засобу досягнення чого-небудь [12, с. 1401]. Виходячи із найзагальнішого визначення форми як будь-якого зовнішнього виразу якогось змісту [3, с. 947], зовнішнім виразом змісту шляху здійснення державного гірничого нагляду як певного різновиду діяльності є його форма, що надає всі підстави для ототожнення цих понять.

На відміну від цього, Ю.С. Шемшученко розглядає інший різновид державного нагляду, яким є геодезичний нагляд, як нагляд, здійснюваний уповноваженим державним органом і спрямований на забезпечення додержання суб'єктами підприємницької діяльності встановленого порядку виконання топографічно-геодезичних і картографічних робіт [55, с. 125]. На жаль, наведене визначення не розкриває змісту безпосередньо поняття нагляду, бо державний нагляд розкривається через нагляд, що не дає змоги визначити його співвідношення з суміжними поняттями, зокрема державним контролем. Разом з тим, з семи основних завдань, виокремлених п. 5 Положення про Інспекцію державного геодезичного нагляду Головного управління геодезії, картографії та кадастру України [56], чотири формулюються як завдання нагляду, два – як контролю і одне – як перевірки, тобто функціонально ця служба нагляду виходить за межі своєї компетенції, адже нагляд не є безпосередньо контролем і перевіркою, що відбувається внаслідок суміщення різнопланових понять, адже перевірка корелюється не з наглядом, а з контролем, будучи формою здійснення останнього, про що йшлося вище.

Разом з тим, існують суміжні поняття, які потребують визначення свого місця в системі державного контролю, одним з яких є ревізія як документальна перевірка фінансово-господарської діяльності, яка позиціонується в юридичних енциклопедичних джерелах основною формою документального

контролю за цією діяльністю [57, с. 248]. З наведеного загального визначення випливає, що ревізія – це різновид перевірки, причому саме документальної, з чого постає питання про обґрунтованість ідентифікації перевірки з самотійною формою контролю, хай навіть і документального. Однак межею тут є сфера застосування – фінансово-господарська, що робить ревізію складовою виключно фінансового контролю. Хоча фінансово-правова доктрина за об'єктом і способом проведення розрізняє як документальну, так і фактичну ревізію [58, с. 469–470], що входить у суперечність з вищенаведеною позицією щодо розгляду ревізії лише як документальної перевірки. Разом з тим, ревізію доцільно розглядати саме як інструмент фінансового контролю, що виводить її зі сфери державного контролю як категорії державного управління.

З урахуванням вищенаведеного, державний контроль і нагляд доцільно вважати однорівневими явищами, які є методами державного управління. При цьому формою контролю є перевірка, тоді як нагляду – спостереження. Однак, виходячи зі спільності їх мети, яка у кінцевому рахунку полягає у забезпеченні дотримання законності, потребується поглиблення розмежування цих понять.

Насамперед, слід зупинитись на окремих критеріях розмежування, запропонованих свого часу вченими, що займались цією проблематикою, які стали основою для подальшої їх систематизації. З цього боку опорним є висновок В.М. Гаращука, що контролюючий орган, на відміну від наглядового, має право втручатися в оперативну діяльність підконтрольного, причому контролюючі органи мають право самотійно притягувати винних до юридичної відповідальності [7, с. 13]. Звідси, випливає критерій можливості втручання в оперативну діяльність підконтрольного суб'єкта та самотійного притягнення винних осіб до юридичної відповідальності. У свою чергу, за дослідженням О.В. Головкина, контроль – це постійна функція управління, умова забезпечення успішності його діяльності, він завжди професійний незалежно від того, відомчий він чи державний. Нагляд має більш вузьку сферу застосування, його варто розглядати як елемент контролю, «звужений

контроль», але звужений лише по відношенню до сфери його застосування. Нагляд здійснюється за об'єктами, які не підпорядковані органу, що здійснює нагляд, тоді як контроль може здійснюватися як щодо підпорядкованих суб'єктів, так і тих, що не мають прямого підпорядкування [59, с. 290]. Разом з тим, існує думка про неістотність ознаки періодичності для виявлення відмінностей між контролем і наглядом [60, с. 345]. Тим не менш, вимальовуються різні аспекти критеріального відбору: функціональний, суб'єктний, компетенційний.

Звичайно, можна продовжити викладення здобутків інших вчених у сфері розмежування контролю і нагляду для ілюстрації цього процесу, але нас цікавлять, у кінцевому рахунку, відповідні систематизації наукових підходів, яких наразі нараховується дві. За темпоральною ознакою першою є систематизація О.І. Нечитайленка (2013), у якій автор розрізняє критерії й ознаки відмінностей між контролем і наглядом. Як вважає автор, при розмежуванні цих двох понять основна проблема полягає в тому, що вчені беруть за основу різні критерії (чи то глибину контрольної діяльності, чи можливість скасування рішення підконтрольної структури тощо).

Найбільш вагомими ознаками, які відрізняють контроль від нагляду, на його думку, є:

- ціль діяльності контрольних і наглядових органів – виявлення законності і доцільності. Діяльність об'єктів нагляду оцінюють тільки з точки зору законності. Органи контролю можуть проводити перевірку підконтрольних об'єктів як з точки зору законності його дій, так і з точки зору їх доцільності.

- питання втручання в оперативно-господарську і організаторську діяльність об'єктів контролю і нагляду. Більшість вчених вважає, що органи нагляду не втручаються в діяльність об'єктів нагляду, а контрольні органи своїми приписами впливають на діяльність підконтрольних об'єктів.

- можливість застосування заходів впливу органами контролю і нагляду. Контрольна діяльність розуміється ширше, ніж наглядова. Це пов'язано з тим,

що контроль включає в себе можливість не тільки наглядати за дотриманням законодавства і піднімати питання про усунення порушень, але і виправляти їх самостійно в межах наданої компетенції.

– можливість притягнення винних до відповідальності і накладення санкцій. В ході проведення контролю можуть застосовуватися заходи впливу щодо осіб, вину яких доказано. Наглядова діяльність не пов'язана з їх застосуванням.

– органи нагляду здійснюють свої повноваження щодо об'єктів, які їм організаційно не підлегли, органи контролю – в основному по відношенню організаційно підлеглих об'єктів [61, с. 120].

У наявності цілком систематизована класифікація. Разом з тим викликає питання диференціація показників, що відбивають співвідношення між наглядом і контролем, на критерії та ознаки, що зумовлює необхідність їх розмежування.

Виходячи з філологічного тлумачення, критерій (гр. *kritèrium* – засіб судження) розглядається як одна з основних ознак, мірило для визначення, класифікації чого-небудь [3, с. 567]. Тобто, на перший погляд, відбувається суміщення понять основної ознаки і критерію. Але критерій не просто основна ознака, а та, на основі якої проводиться оцінка, визначення або класифікація чого-небудь [62, с. 331]. Таким чином, критерію властиве змістовне навантаження. У свою чергу, під ознакою розуміється риса, властивість, особливість кого-, чого-небудь [12, с. 665]. Між тим, наведені категорії, покликані розкрити сутність поняття «ознака», мають різновекторне навантаження. Риси відбивають зовнішню, формальну характеристику об'єкта, якому вони належать, тоді як властивість – внутрішню змістовну, а особливість – як внутрішню, так і зовнішню, тобто змістовно-формальну. Виходить, що ознака уособлює одночасно змістовні і формальні характеристики, які застосовуються не одночасно і сукупно, а індивідуально залежно від ситуативної потреби.

З цього боку цілком зрозумілий інтерес становлять відповідні

синонімічні ряди до досліджуваних понять, згідно яких критерій – це мірило, мірка, пробний камінь [13, с. 173]. Цікавою особливістю є відсутність серед синонімів терміну «ознака», через яке розкривається семантичне значення критерію у вищевказаних тлумачних словниках. При цьому мірило означає те, що є основою для оцінки, вимірювання або порівняння чого-небудь [12, с. 531]. У нашому випадку – це основа для порівняння категорій контролю і нагляду, тобто критерій уособлює змістовно-сутнісну характеристику.

Для зіставлення синонімічний ряд до дефініції ознаки включає в себе прикмету, рису, властивість, особливість, показник, прояв [13, с. 258] на фоні відсутності терміну «критерій», що додатково підкреслює неможливість розкриття значення ознаки через критерій. Водночас важливим є те, що прикмета, риса, показник, прояв відносяться суголубо до зовнішньої, формальної характеристики ознаки. Переважно зовнішнє сприйняття ознаки впливає і з її визначення, яке надає наука логіки, яка під останньою визнає все те, в чому предмети, явища схожі одне з одним або те, в чому вони відрізняються одне від одного; показник, сторона предмета або явища, за якою можна узнати, визначити або описати предмет чи явище [63, с. 290–291].

У кінцевому рахунку, вимальовується можливість розуміння критерію через поняття ознаки без їх зворотної ідентифікації. Питання постає лише щодо обсягового суміщення цих понять. Виходячи зі змістовної природи критерію, його суміщення з ознакою можливе лише у частині змістовних характеристик останньої, якими є властивість і похідна від неї особливість. Тобто критерієм є змістовні властивості, яка лежить у основі контролю і нагляду як порівнюваних понять. Тоді їх ознаками є зовнішнє вираження, форма, за якими порівнюються контроль і нагляд. З такого розмежування критеріїв і ознак за їх семантичною природою впливає їх прийнятність для вищевикладеної класифікації.

Існує ще одна досить обсягова класифікація співвідношення між контролем і наглядом, автором якої є А.О. Собакарь (2019). Не називаючи розмежувальні пункти ознаками, на відміну від попередньої класифікації, він,

очевидно з метою дистанціювання від останньої, просто протиставляє ці два поняття. Однак детальне вивчення співвідношення обох класифікацій не виявило принципових відмінностей між ними. Водночас безумовним досягненням А.О. Собакаря є класифікація критеріїв розмежування контролю та нагляду, яку варто сприйняти за основу для подальшого дослідження:

- глибина перевіркової діяльності (головний критерій);
- характер повноважень відповідних органів контролю і нагляду;
- положення, яке займає кожний з них в системі державних органів;
- наявність організаційної підлеглості суб'єктів контрольно-наглядової діяльності і підконтрольних або піднаглядних об'єктів [64, с. 89–90].

Тим не менш, усі зазначені класифікації співвідношення нагляду і контролю зачіпають лише цільовий і інституційний аспект взаємного підпорядкування, які доцільно умовно назвати телеологічним і субординаційним критеріями.

У кінцевому рахунку доцільно розмежувати нагляд і контроль за критеріальною основою, яку складають функціональний, телеологічний, темпоральний та субординаційний критерії.

За функціональним критерієм нагляд – це спостереження, тобто пасивний тип поведінки, тоді як контроль – перевірка, яка є проявом активних дій. За телеологічним критерієм метою нагляду є запобігання правопорушенням, контролю – усунення наслідків порушень. За темпоральним критерієм нагляд здійснюється систематично, тобто постійно, а контроль «включається» в дію лише після здійснення і виявлення факту відповідного правопорушення. За субординаційним критерієм нагляд належить до компетенції органів, які не втручаються в діяльність піднаглядних осіб, не визначають винних і не притягують їх до відповідальності, тоді як контрольні органи щодо підконтрольних осіб чинять прямо навпаки.

Наведена критеріальна матриця є універсальною, тому легко накладається на базові категорії дослідження, зокрема державного і державного ветеринарного нагляду і контролю. У підсумку маємо також

черговий проміжний висновок, що формою державного нагляду є спостереження, різновидом якого є моніторинг, тоді як формою державного контролю є перевірка.

Таким чином, залишається встановити юридичну природу інспектування, яке відповідно до п. 24 ч. 1 ст. 1 чинного, але поки що не діючого Закону України «Про ветеринарну медицину» (2021) [65] визнається процедурою державного ветеринарного контролю. У етимологічному ракурсі інспектор (лат. *inspector* – наглядач, спостерігач) розглядається як службова особа в установах, на підприємствах, в організаціях, обов’язком якої є здійснення контролю і нагляду за правильністю дій, дотриманням законодавства. У свою чергу, інспектувати означає здійснювати контроль, переглядати, перевіряти правильність дій [3, с. 473]. Тобто за філологічним тлумаченням інспектування є спільною інституцією для нагляду і контролю.

Аналогічний висновок впливає з енциклопедичного визначення інспекції як спеціального державного органу, що виконує функції нагляду, перевірки і контролю [66, с. 335]. Це енциклопедичне положення має відповідне законодавче втілення. Внаслідок проведення останнього етапу адміністративної реформи у системі центральних органів виконавчої влади залишилось лише дві інспекції, якими є Державна екологічна інспекція України (Держекоінспекція) і Державна інспекція енергетичного нагляду України (Держенергонагляд), які діють на основі відповідних положень. Згідно п. 3 Положення про Державну екологічну інспекцію України [67] основним завданням Держекоінспекції є реалізація державної політики із здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів. Аналогічне завдання щодо державного нагляду (контролю), але у сфері електроенергетики та теплопостачання ставиться перед Держенергонаглядом його Положенням [68]. Таким чином, з природи інспекцій впливає сутність інспектування як спільного інструменту нагляду і контролю. Залишається лише визначитися з природою цього інструменту.

Наприклад, у енциклопедичних джерелах існує ідентифікація інспектування з методом [69, с. 694], що дає підстави розглядати інспектування саме як метод (спосіб), спільний для державного контролю і нагляду.

Таким чином, наступний і останній рівень конкретизації уособлює лексико-юридична конструкція державного ветеринарно-санітарного контролю і нагляду, яка вибудовується на попередніх більш узагальнених рівнях, а зовнішні межі такої конкретизації окреслюються сферою ветеринарних відносин. Іншими словами, за логікою утворення спеціальної термінології на загальне сприйняття контролю і нагляду має накладатися ветеринарна специфіка.

Термін «ветеринар» запозичений з лат. «veterinarius» як такий, що стосується робочої худоби, призначений для худоби [70, с. 365], хоча в іншій інтерпретації – це той, що лікує худобу [3, с. 213]. Як наслідок, на семантичному рівні сформувалося розуміння ветеринарії як: 1) системи наук, які вивчають хвороби тварин, методи їх профілактики і способи лікування, питання підвищення продуктивності тварин, методи захисту людей від зоонозів; 2) комплексу державних і громадських заходів, спрямованих на збереження здоров'я тварин, запобігання хворобам людей, здійснення контролю за санітарною якістю тваринних продуктів харчування [3, с. 213].

Однак одразу слід вказати на неоднозначність термінології, застосовуваної в законодавстві та науковій і навчальній літературі. Це стосується термінів «ветеринарний контроль» та «ветеринарно-санітарний контроль». Наприклад, у «Юридичній енциклопедії» міститься визначення поняття державного ветеринарного контролю як системи організаційних та правових заходів, спрямованих на додержання юридичними і фізичними особами законодавства про ветеринарну медицину [71, с. 123]. У наявності найзагальніше визначення, у якому на визначення державного контролю як перевірки додержання вимог законодавства накладена ветеринарна специфіка, що робить його базовим для подальшого нормотворення. Водночас не з'ясованим є співвідношення з санітарною складовою, адже ветеринарне

законодавство застосовує термін «ветеринарно-санітарний контроль». Між тим, у лексичній конструкції «ветеринарно-санітарний» ґрунтоутворювальне навантаження лягає саме на поняття «санітарний», тоді як прикметник «ветеринарний» має уточнювальне значення щодо сфери застосування. Звідси, виникає питання до необхідності застосування подвоєного поняття і чи не досить лише поняття «ветеринарний контроль», як то наводилось вище.

Термін санітарія має іншомовне походження (лат. *sanitas* – здоров'я) і застосовується у двох значеннях: як галузь гігієни та система заходів, спрямованих на дотримання гігієнічних нормативів і вимог [3, с. 817]. При цьому гігієна розглядається як наука, яка вивчає вплив факторів зовнішнього середовища на організм людини, тобто наука про те, як зберегти та поліпшити здоров'я [72, с. 3]. У іншій інтерпретації санітарія – це система заходів, скерована на охорону чистоти певного середовища [73, с. 147], що загалом відповідає попередньому його тлумаченню і його сприйняттю на побутовому рівні.

Разом з тим, варто зауважити на відсутності роз'яснення сутності цього терміну як в юридичній доктрині [74, с. 326–378], так і у законодавстві, де його значення розкривається через підставу, якою є необхідність усунення або зменшення шкідливого впливу на людину факторів середовища життєдіяльності, запобігання виникненню і поширенню інфекційних хвороб і масових неінфекційних захворювань (отруєнь) та їх ліквідацію (абз. 13 ст. 1 Закону України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення») [75], або безпосередньо через кінцеву мету, якою є створення здорових і безпечних умов праці [76, с. 149] чи в цілому життя і здоров'я людини [77, с. 420]. Водночас слід звернути увагу на існування енциклопедичного визначення санітарного нагляду, щоправда у сфері застосування отрутохімікатів, з його диференціацією на попередній і поточний санітарний нагляд [78, с. 150].

Своєрідно заповнює цю прогалину міжнародне законодавство. Так, вищезгадувана Міжнародна Конвенція про узгодження умов проведення

контролю вантажів на кордонах, до якої Україна приєдналась у 2002 році [79], також спирається на визначення саме ветеринарного контролю (п. «d» ст. 1), під яким розуміється санітарний контроль, який здійснюється щодо тварин та продуктів тваринного походження з метою захисту життя та здоров'я людей та тварин, а також контроль предметів або вантажів, які можуть бути переносниками хвороб тварин. У наявності по-суті ототожнення ветеринарного і санітарного контролю.

Взагалі напрошується висновок про певну «спадковість» термінологічного апарату ветеринарного законодавства, зокрема з радянського періоду. За радянських часів застосовувалося саме поняття ветеринарно-санітарного нагляду, причому у відриві від додавання «державний», що втім в умовах абсолютного превалювання державних інтересів в усіх сферах суспільного життя не потребує особливих пояснень. При цьому ветеринарно-санітарний нагляд розумівся як система заходів ветеринарного контролю, що забезпечували ветеринарно-санітарне благополуччя країни. Ці заходи спрямовані на захист людей від хвороб, властивих людям і тваринам, на охорону тваринництва від втрат внаслідок порушення внаслідок порушення утримання тварин та їх хвороб. Ветеринарно-санітарний нагляд включає: ветеринарне обслуговування м'ясопереробних підприємств; контроль за продуктами тваринного і рослинного походження, що надходять на колгоспні ринки; лабораторну діагностику; нагляд з перевезеннями тварин; контроль за експортом та імпортом тварин і продуктів тваринного походження [80, с. 719].

Насамперед, слід зазначити, що ці енциклопедичні статті були оприлюднені у кінці 60-х або на початку 70-х років минулого століття в умовах дії тодішнього ветеринарного законодавства, яке традиційно визнавало лише ветеринарний нагляд. Так, першим кодифікованим актом ветеринарного законодавства на території сучасної України, як втім і у цілому в СРСР, був Ветеринарний кодекс УСРР (ВК УСРР) від 13 березня 1925 року [81], який був затверджений на основі Ветеринарного статуту РРФСР 1923 року [82, с. 185].

У ч. 2 ст. 2 Ветеринарного кодексу одним з основних завдань Народного комісаріату земельних справ (у віданні якого перебувала ветеринарія) було виокремлено організацію ветеринарно-санітарного нагляду, причому термін «нагляд» застосовувався у буквальній транскрипції як «догляд», що пояснюється тогочасними мовними особливостями. Як наслідок, у ст. 12 одним із загальних заходів попередження і припинення заразних і пошесних хвороб було визнано саме ветеринарно-санітарний нагляд, який поділявся на ветеринарно-санітарний нагляд за переміщенням тварин і сирих тваринних продуктів (статті 57–65) і за бійнями, а також за м'ясними та іншими сирими продуктами (статті 66–76).

Така тенденція зберіглась і надалі у наступних кодифікованих актах, які змінили форму з кодексу на статuti. Зокрема у Ветеринарному статуті Союзу РСР від 3 листопада 1951 року [83] у п. 1 одним із заходів державної ветеринарії було встановлено здійснення ветеринарно-санітарного нагляду за утриманням, заготівлями, перегоном та забоєм худоби, заготівлями, зберіганням, переробкою, торгівлею м'ясом, м'ясними та іншими сирими тваринними продуктами, перевезенням усіма видами транспорту тварин, птиці, м'яса та сирих тваринних продуктів, а також нагляду за підприємствами, що виробляють заготівлю, зберігання та переробку сирих тваринних продуктів. При цьому кожен з вказаних напрямів ветеринарно-санітарного нагляду одержали деталізоване правове наповнення у розділах VI і VII Ветеринарного статуту. У той же час, розділ IX було присвячено державному контролю за виконанням вимог ветеринарного законодавства, який покладался на Державну ветеринарну інспекцію.

Наступний Ветеринарний статут 1967 року [84] змістовно продублював у розділах VI і VII відповідні положення свого попередника щодо видів нагляду, але в розділі IX з назви було вилучено термін контролю з формулюванням «Відповідальність за порушення законодавства з питань ветеринарії», що прикінцево закріпило примат лексико-правової конструкції ветеринарно-санітарного нагляду.

Разом з тим, варто звернути увагу на широке застосування санітарних заходів у інших сферах суспільного життя, причому як у виробничих, так і у не виробничих галузях, пов'язаних з необхідністю уникнення шкоди здоров'ю і життю не лише безпосередньо працівників, а й споживачів вироблюваної продукції та послуг. Тому закономірним наслідком є визначення «санітарної» складової як родового поняття, а «ветеринарної» – як видового, що уточнює сферу застосування санітарних заходів поряд з фітосанітарними, санітарно-технічними та іншими видовими проявами [85, с. 245].

Для порівняння сучасна вітчизняна ветеринарна практика спирається на термінологію у вигляді ветеринарно-санітарного контролю як перевірки лікарями ветеринарної медицини додержання ветеринарно-санітарних вимог, встановлених законодавством, у процесі виробництва, заготівлі, зберігання, транспортування, реалізації (у тому числі експорту, імпорту) продукції тваринного, а на ринках і рослинного, походження, ветеринарних лікарських засобів, готових кормів, кормових добавок та засобів ветеринарної медицини, а також під час будівництва, реконструкції, модернізації та введення в експлуатацію підприємств чи окремих потужностей з виробництва, зберігання, реалізації продукції тваринного походження та ветеринарних препаратів. Цю роботу проводять лікарі ветеринарної медицини по місцю роботи незалежно від їх підпорядкованості [86, с. 259]. Тобто державний ветеринарно-санітарний контроль чітко пов'язується з додержанням ветеринарно-санітарних вимог, диференційованих за окремими сферами ветеринарної медицини. У свою чергу, державний ветеринарно-санітарний нагляд розглядається як інспектування державними інспекторами ветеринарної медицини об'єктів з метою повторної перевірки стану додержання законодавства з питань ветеринарної медицини [86, с. 259]. З цього визначення випливає, що фахівці-ветеринари сприймають ветеринарно-санітарний нагляд як пролонгацію проведеного контрольного заходу у вигляді повторної перевірки виявлених контролем правопорушень. При цьому нагляд ототожнюється з інспектуванням, що потребує подальшого вивчення.

Для порівняння слід вказати на п. 19 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин» [87], де інспектування визначається як форма державного контролю, яка полягає у здійсненні перевірки стану здоров'я та благополуччя тварин, виробництва та обігу харчових продуктів та кормів з метою встановлення відповідності законодавству про харчові продукти, корми, здоров'я та благополуччя тварин. Разом з тим, у ст. 30 діючого Закону України «Про ветеринарну медицину» (2006) [88] процедури контролю і інспектування безальтернативно розмежовуються, що прямо суперечить можливості розгляду інспектування як форми контролю.

Тому цілком закономірно, що виходячи з вищенаведених положень ветеринарної та адміністративно-правової доктрин, попередня законодавча дефініція щодо визначення інспектування як форми контролю викликає відповідні зауваження: по-перше, вище було встановлено, що за своєю природою інспектування є не формою, а спільним методом (способом) державного контролю і державного нагляду; по-друге, як наслідок, інспектування має корелюватися як з перевіркою, так і зі спостереженням як формами відповідно контролю і нагляду. Але це загальна адміністративно-правова модель державного нагляду і контролю. Зважаючи на специфіку ветеринарної діяльності, залишається визначитися з іншими методами. Підстави розширення переліку таких методів одержуємо з п. 24 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про ветеринарну медицину» (2021), де при розкритті змісту ветеринарно-санітарних заходів поряд з інспектуванням, як процедурою державного контролю, розглядаються відбір зразків та лабораторні дослідження (випробування). Разом з тим, процедурний характер жодним чином не заважає вважати інспектування, відбір зразків та лабораторні дослідження (випробування) методами (способами) здійснення державного ветеринарно-санітарного контролю. При цьому єдиним методом державного ветеринарно-санітарного нагляду буде інспектування, як виїзд на місце для

спостереження за здійснюваними ветеринарно-санітарними заходами. У разі виявлення відповідних правопорушень інспектування одразу ж перетворюватиметься на метод державного ветеринарно-санітарного контролю, здійснюваного у формі перевірки. Як наслідок, відмічаємо характерну для державного контролю наявність широкого набору засобів і методів контрольної діяльності, чого не можна сказати про нагляд [89, с. 76].

У цілому ж зауваження виникає щодо викладених у ст. 1 діючого Закону України «Про ветеринарну медицину» (2006) визначень державного ветеринарно-санітарного контролю і державного ветеринарно-санітарного нагляду, які розглядаються як функції, що здійснюються одними й тими ж самими посадовими особами, якими є державні ветеринарні інспектори та/або офіційні ветеринарні лікарі, які є працівниками одного державного органу (Держпродспоживслужби) і розрізняються лише за темпоральною ознакою постійності для контролю і періодичності – для нагляду. У наявності пряма суперечність вищевизначеним критеріям адміністративно-правової матриці державного нагляду і контролю. По-перше, за субординаційним критерієм нагляд належить до компетенції органів, які не втручаються в діяльність піднаглядних осіб, не визначають винних і не притягують їх до відповідальності, тоді як контрольні органи щодо підконтрольних осіб чинять прямо протилежне. Натомість ветеринарний нагляд і контроль здійснюється одними й тими ж суб'єктами, якими є державні органи і посадові особи (інспектори) державної служби ветеринарної медицини, що автоматично призводить до мимовільного суміщення контрольно-наглядових функцій. По-друге, за темпоральним критерієм нагляд здійснюється систематично, тобто постійно, а контроль «включається» в дію лише після здійснення і виявлення факту відповідного правопорушення. З цього боку зазначені законодавчі визначення прямо суперечать вищевстановленим усталеним темпоральним характеристикам, за якими саме нагляду властива постійність, систематичність [44, с. 140; 64, с. 89], тоді як контролю – періодичність.

Таким чином, на основі запропонованої вище критеріальної матриці

розмежування контролю і нагляду можна вивести відокремлені визначення державного ветеринарно-санітарного контролю і нагляду. Звідси, державний ветеринарно-санітарний контроль – це періодична діяльність працівників Держпродспоживслужби, здійснювана у формі перевірки з метою усунення існуючих порушень ветеринарно-санітарних вимог з притягненням винних підконтрольних осіб до юридичної відповідальності. Натомість, державний ветеринарно-санітарний нагляд – це постійна, систематична діяльність працівників Держпродспоживслужби, здійснювана у формі спостереження з метою запобігання потенційним порушенням ветеринарно-санітарних вимог, без безпосереднього втручання у роботу піднаглядних осіб.

Примітним при цьому є те, що у чинному, але ще не діючому Законі України «Про ветеринарну медицину», не зважаючи на значне розширення термінологічного тезаурусу, викладеного у ст. 1 цього Закону, взагалі відсутні дефініції державного ветеринарно-санітарного контролю і нагляду, що принципово впливає на їх концептуальну природу. Побічно про юридичну природу державного контролю у сфері ветеринарної медицини йдеться у п. 24 ч. 1 ст. 1, де при визначенні змісту ветеринарно-санітарних заходів перераховуються процедури державного контролю, однією з яких поряд з відбором зразків, лабораторними дослідженнями (випробуваннями) визнається інспектування. Разом з тим, це дає підстави розглядати державний контроль як складову ветеринарно-санітарних заходів, причому процедури державного контролю прямо ототожнюються із ветеринарно-санітарними заходами. У свою чергу, п. 37 ч. 1 ст. 1 до повноважень державного ветеринарного інспектора включає здійснення заходів державного контролю за дотриманням законодавства про ветеринарну медицину та благополуччя тварин, а п. 141 передбачає проведення уповноваженою лабораторією досліджень (випробувань) з метою державного контролю. Так само у п. 14 ч. 1 ст. 4 цього Закону одним з основних напрямів державної політики у сфері ветеринарної медицини визнано здійснення державного контролю за забезпеченням захисту здоров'я та благополуччя тварин, здійсненням

ветеринарної практики, виробництвом та обігом ветеринарних препаратів, побічних продуктів тваринного походження, штамів мікроорганізмів, репродуктивного і патологічного матеріалу. А п. 3 ч. 1 ст. 8 одним з повноважень компетентного органу у сфері ветеринарної медицини визначено забезпечення та здійснення державного контролю за дотриманням законодавства про ветеринарну медицину та благополуччя тварин. Крім того, ст. 93 чітко вказує на існування державного контролю за дотриманням законодавства про ветеринарну медицину і благополуччя тварин, відсилаючи при цьому до механізму, встановленому Законом України «Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, ветеринарну медицину та благополуччя тварин». Тобто Закон України «Про ветеринарну медицину» (2021) передбачає наявність державного контролю у сфері ветеринарної медицини.

Разом з тим, цим Законом не передбачено жодного режиму державного ветеринарно-санітарного нагляду. У п. 18 ст. 1 Закону визначено лише ветеринарний фармакологічний нагляд яким є наукова та практична діяльність з виявлення, оцінювання, вивчення та запобігання виникненню побічних реакцій чи інших проблем, пов'язаних із застосуванням ветеринарних лікарських засобів. Детальніше зміст ветеринарного фармакологічного нагляду розкривається у статтях 81–83 зазначеного Закону, але це зовсім інший, відмінний від державного, нагляд як за змістом, так і за суб'єктним складом. Таким чином, напрашується закономірний висновок, що законодавець за аналогією з міжнародним законодавством сумістив державний ветеринарний нагляд з контролем. Побічним підтвердженням цьому є Порядок надання статусу офіційного ветеринарного лікаря, уповноваженого ветеринара, працівника бійні, уповноваженого на виконання обов'язків помічника державного ветеринарного інспектора, та здійснення їх діяльності [90], затверджений наказом Мінагрополітики 16 березня 2018 р. (тобто ще до прийняття нової редакції Закону України «Про ветеринарну медицину» (2021), у якому йдеться лише про державний ветеринарний

контроль, його організацію, права і обов'язки контролерів тощо.

Таким чином, наразі у наявності два протилежні законодавчі підходи, перший з яких, закріплений у діючому Законі України «Про ветеринарну медицину» (2006), передбачає одночасне функціонування державного ветеринарно-санітарного контролю та нагляду як рівнозначних інституцій державного управління. Однак закріплена у цьому Законі темпоральна ознака їх розмежування прямо полярна усталеному теоретичному розумінню. Разом з тим у новоприйнятому Законі України «Про ветеринарну медицину» (2021) не міститься жодної згадки про державний ветеринарний нагляд на фоні сприйняття державного контролю за дотриманням законодавства про ветеринарну медицину та благополуччя тварин. Тобто спостерігається зміна вектору контроль-но-наглядових функцій безальтернативно в бік примату державного ветеринарно-санітарного контролю з усуненням із законодавства поняття державного ветеринарно-санітарного нагляду.

Разом з тим, для завершення повноти картини доцільно навести висновок О.Г. Бондаря, у якому ним аргументовано необхідність та доцільність розглядати контроль та нагляд у сільському господарстві у комплексі як єдине системне явище – контроль-но-наглядову діяльність у сільському господарстві [91, с. 11]. Однак оптимальнішим вбачається все ж необхідність повного відходження від категорії нагляду як пострадянського пережитку.

Нарешті, завершальним кроком у виокремленні базових опорних складових понятійного апарату дослідження є визначення концепту правового забезпечення, щодо чого в теорії права та галузевих правових науках відсутня єдність поглядів. Насамперед, слід вказати на те, що дефінування правового забезпечення здійснюється у поєднанні і порівнянні з правовим регулюванням. Разом з тим, існують різні варіації такого співвідношення, які в основному зводяться до таких підходів: 1) правове забезпечення визнається складовою частиною правового регулювання [92, с. 111–112]; 2) прямо протилежна позиція [93, с. 50]. Проте зазначені підходи стосуються

зовнішньо-порівняльної форми, в не сутнісно-змістовного розуміння правового забезпечення. Тому найвідповіднішим вбачається сприйняття правового забезпечення як створення правовими (юридичними) засобами надійних умов для здійснення чого-небудь, вирішення якихось завдань, що становлять інтерес для суспільства (держави) [94, с. 37]. Дещо іншу редакцію мають пропозиції «створення оптимальних умов» [95, с. 97–98] або «необхідних умов» [96, с. 7–8]. З цього боку найприйнятнішим мабуть буде поняття належних умов, бо характеристики надійності, оптимальності та необхідності змістовно комплексно вкладаються у розуміння належних умов [12, с. 568], а належними є умови, які мають бути [13, с. 219].

Як наслідок, набуває важливого значення запропонована О.Є. Харитоновим класифікація видів правового забезпечення: 1) методологічне та доктринальне забезпечення; 2) законодавче забезпечення; 3) забезпечення належної реалізації норм законодавства; 4) інформаційно-пропагандистське (виховне) забезпечення; 5) організаційне забезпечення [94, с. 41–42]. Поряд з тим, для цілей нашого дослідження, яке має переважно суто наукове спрямування, втрачає практичне значення інформаційно-пропагандистське (виховне) забезпечення.

Урешті-решт, з врахуванням вищевикладених аспектів правове забезпечення ветеринарно-санітарного нагляду і контролю доцільно сприймати як створення за допомогою системи юридичних засобів (методологічно-доктринальних, законодавчих, правореалізаційних і організаційно-правових) належних умов для здійснення контрольно-наглядової ветеринарно-санітарної діяльності. У найближій же перспективі має відбутися уніфікація ветеринарного законодавства у напрямі залишення лише державного ветеринарно-санітарного контролю з ліквідацією ветеринарно-санітарного нагляду як пострадянського пережитку.

1.2. Порівняльно-правові аспекти формування державного ветеринарно-санітарного нагляду і контролю

Порівняльно-правовий аналіз є важливим чинником удосконалення національного законодавства з погляду можливості віднаходження і запозичення позитивних досягнень у регулюванні подібних суспільних відносин. Не є винятком і ветеринарне законодавство, зокрема у частині одного з його опорних інституційно-структурних утворень, яким є державний ветеринарно-санітарний нагляд і контроль. При цьому найефективнішим вбачається порівняння законодавства країн однієї правової сім'ї.

На жаль, наразі відсутнє чітке визначення місця правової системи України на мапі правової системи світу. Якщо у 50-х роках минулого століття Р. Давид і К. Жоффре-Спінозі виокремлювали сім'ю соціалістичного права [97, с. 21], а для Радянського Союзу – радянське право [97, с. 191–206], частиною яких була правова система Радянської України, то з розвалом радянського ладу правову систему України почали відносити до романо-германського типу правової системи на правах особливого європейського різновиду. Разом з тим, цілком обґрунтовано вказується на збереження правовою системою України деяких рис соціалістичної системи, із якої вона вийшла [98, с. 526]. З цього приводу в сучасній компаративістській літературі зазначається, що пострадянські держави, зокрема і такі різні за ступенем і спрямованістю правового розвитку країни, як Україна, Киргизія, Вірменія або Туркменія, без врахування триваючих у них процесів, «скопом» уведені до романо-германського типу правових систем. Тому дехто відносить подібні правові системи до постсоціалістичних [99, с. 16–17]. Таким чином, сучасна правова система нашої держави, маючи безперечно континентальну основу, поки що так і не позбулась впливу попередньої правової сім'ї, для чого потребується значний період часу.

Виходячи з того, що правова сім'я утворюється з національних правових

систем, об'єднаних на основі подібності таких ознак: структура права, юридична практика, джерела права, правова ідеологія [100, с. 53], найближчими за вказаними ознаками є національні правові системи пострадянських країн. З цього боку цілком пояснюваний інтерес становить порівняльний аспект відповідного законодавства пострадянських країн, які тривалий час перебували у лоні єдиної правової сім'ї радянського соціалістичного права, що так або інакше споріднює їх сучасне законодавство. Зі зрозумілих причин з цього переліку випадають країни агресора та його найближчого сателіта, хоча справедливості заради слід вказати на найближчу спорідненість їх законодавства з українським.

Аналіз ветеринарного законодавства пострадянських країн дав змогу диференціювати закладені в ньому підходи до визначення державного ветеринарно-санітарного контролю і нагляду.

Першу групу становлять норми законодавства країн, у яких поняття ветеринарно-санітарного контролю і нагляду ототожнюються або вживаються паралельно. Це республіки Казахстан, Молдова, Латвія і Литва. Так, Закон Республіки Казахстан «Про ветеринарію» від 10 липня 2002 року [101] у ст. 14 державний ветеринарно-санітарний контроль не розмежовуються, а вживаються одночасно як парні поняття з єдиним змістом, який розкривається як сукупність дій посадових осіб уповноваженого органу, спрямованих на забезпечення дотримання фізичними та юридичними особами вимог законодавства Республіки Казахстан у галузі ветеринарії (ч. 1 ст. 14). При цьому їх формами визначено перевірку і профілактичний контроль і нагляд. Однак парне застосування двох різних понять у єдиному змістовному контексті для позначення одного явища щонайменше ставить питання про доцільність такого кроку, адже достатнім є використання лише одного поняття, тобто або контролю, або нагляду, з огляду на надлишкове інформаційне перевантаження тексту закону.

У свою чергу, ветеринарне законодавство Молдови, використовуючи обидва зазначені поняття, розмежовує їх. Згідно ст. 2 Закону Республіки

Молдова «Про ветеринарно-санітарну діяльність» [102] ветеринарно-санітарний контроль розглядається як діяльність із запобігання, виявлення та усунення порушень ветеринарно-санітарних правил фізичними та юридичними особами. Там же визначається і ветеринарно-санітарний нагляд як сукупність дій, що виконуються офіційними та уповноваженими вільно практикуючими ветеринарними лікарями, за допомогою яких здійснюється контроль ветеринарно-санітарної діяльності. Співставлення наведених визначень дає змогу дійти щонайменше таких узагальнень. По-перше, категорія ветеринарно-санітарного контролю змістовно не виходить за загальноприйняті межі його розгляду як засобу уникнення порушень ветеринарно-санітарних правил, тобто норм ветеринарного законодавства. По-друге, ветеринарно-санітарний нагляд позиціонується як форма контролю. По-третє, ветеринарне законодавство Молдови відійшло від визначення безпосередньо державного контролю і нагляду, поширивши його крім офіційних і на приватних ветеринарів, що однак не виключає останнього. Так, розділ VIII «Імпорт, транзит та експорт товарів, що підлягають державному ветеринарно-санітарному контролю» розглядуваного Закону присвячено саме державному контролю, не зважаючи на відсутність прямого розкриття його змісту.

Переходячи до аналізу ветеринарного законодавства прибалтійських країн, слід зазначити, що статті 2¹, 4, 4¹ «Закону про ветеринарію» Латвійської Республіки від 26 квітня 2001 року [103] присвячені визначенню об'єктів і суб'єктів державного ветеринарного нагляду і контролю, тоді як ст. 21³ – самоврядному ветеринарному нагляду і контролю. При цьому не розкривається зміст цих категорій і не робиться жодна прив'язка до санітарної складової. Для порівняння, ветеринарне законодавство Литви також оперує поняттям державного ветеринарного контролю і нагляду, причому на фоні відсутності їх дефініцій. Ветеринарний закон Литовської Республіки від 19 грудня 1991 року [104] серед основних понять зупиняється лише на суб'єкті державного ветеринарного контролю, безпосередньо контролюючим органом

якого є державна продовольчо-ветеринарна служба (ч. 11 ст. 2). Водночас ст. 6, присвячена компетенції зазначеної служби, серед окремих повноважень виокремлює: затвердження програм державного ветеринарного контролю (п. 1 ч. 1); здійснення державного ветеринарного нагляду (п. 2 ч. 1); здійснення державного ветеринарного контролю (п. 5 ч. 1); контроль за дотриманням ветеринарно-санітарних вимог (п. 5 ч. 1). Складається схожа до попередньої ситуація за винятком часткової апеляції до категорії ветеринарно-санітарних вимог. Так само розд. IV «Профілактика інфекційних хвороб тварин, державний ветеринарний контроль», попри зосередження в його назві уваги на контролі, поряд зі ст. 14 «Обов'язки та права суб'єктів ветеринарного контролю» містить ст. 19 «Правові основи державного ветеринарного нагляду». Наведене, за відсутності дефінування парних категорій державного ветеринарного контролю і нагляду, призводить до їх фактичного ототожнення, що знов таки тягне питання щодо доцільності застосування двох понять з однаковим змістом, а тому жодним чином не сприяє ефективності правозастосування.

З огляду на те, що зазначені балтійські країни є членами ЄС, важливим штрихом тут є європейське ветеринарне законодавство, зокрема Директива Ради 2002/99/ЄС від 16 грудня 2002 року, яка встановлює Ветеринарно-санітарні правила, що регулюють виробництво, переробку, розподіл та впровадження продуктів тваринного походження для споживання людиною [105] виокремлює лише державний ветеринарний контроль (ст. 6). У свою чергу, Регламент Європейського парламенту і Ради (ЄС) 2017/625 від 15 березня 2017 року про офіційний контроль та іншу офіційну діяльність, що провадиться для забезпечення застосування положень харчового та кормового права, правил щодо здоров'я і благополуччя тварин, здоров'я рослин та засобів захисту рослин [106] оперує тільки поняттям ветеринарного контролю. Паралельне застосування у законодавстві балтійських країн категорій контролю і нагляду можна пояснити «спадковим» впливом радянського законодавства.

Наступну групу формують пострадянські країни, законодавство яких надає пріоритету поняттю ветеринарного нагляду. Зокрема, це законодавство країн Центральної Азії (Киргизстану, Таджикистану, Туркменістану та Узбекистану). Найпослідовнішим у цьому аспекті є ветеринарне законодавство Туркменістану. Так, Закон Туркменістану «Про ветеринарну справу» від 8 листопада 2014 року [107] оперує виключно поняттям ветеринарно-санітарного нагляду лише з одним єдиним посиланням на контроль при наданні визначення ветеринарно-санітарного нагляду як контролю, спрямованого на запобігання порушенням законодавства про ветеринарну справу з метою охорони здоров'я населення, життя людини (ч. 7 ст. 1). Натомість вже державний ветеринарний нагляд позиціонується як діяльність органів Ветеринарної Служби та її місцевих органів, спрямована на профілактику, запобігання поширенню заразних хвороб тварин та на забезпечення безпеки у ветеринарному відношенні продуктів, що підлягають ветеринарному нагляду, шляхом попередження, виявлення та припинення порушень законодавства (ч. 1 ст. 12). Так само єдиною категорією, застосовуваною для виокремлення повноважень Державної ветеринарної служби, є категорія нагляду (ст. 7).

У законодавстві решти пострадянських країн Центральної Азії також спостерігається тенденція до застосування як опорної конструкції ветеринарного нагляду, щоправда законодавці так і не змогли відійти від використання категорії контролю. Так, ст. 1 Закону Киргизької Республіки «Про ветеринарію» від 30 грудня 2014 року [108] при визначенні основних понять спирається лише на категорію ветеринарного нагляду, під яким розуміється процедура по забезпеченню виконання ветеринарно-санітарних вимог. Разом з тим, це загальне поняття, основу якого становить саме державний ветеринарний нагляд як діяльність уповноваженого державного органу з ветеринарії, його підвідомчих та територіальних підрозділів, спрямована на забезпечення ветеринарно-санітарної безпеки шляхом попередження, виявлення та припинення порушень законодавства у сфері

ветеринарії (ст. 17). Однак з шести завдань державного ветеринарного нагляду, поставлених у ч. 3 ст. 17 цього Закону, половина розкривається через здійснення контролю, що дає змогу розглядати останній як форму ветеринарного нагляду. Інша форма впливає із завдання державного ветеринарного нагляду щодо вивчення та оцінки ветеринарно-санітарної обстановки, виявлення причин і умов виникнення та поширення заразних і незаразних хвороб, у тому числі загальних для людини та тварин, а також харчових отруєнь. Змістовно це ніщо інше, як ветеринарний моніторинг. Подібна конструкція безумовно заслуговує на увагу.

Для порівняння у ст. 2 Закону Республіки Таджикистан «Про ветеринарію» від 29 грудня 2010 року [109] закріплюється поняття епізоотологічного моніторингу як системи збору кількісних даних про наявність хвороб тварин, якості протиепізоотичних, ветеринарно-санітарних, зоогігієнічних заходів, а також про якість та безпеку харчових продуктів, кормів та кормових добавок з метою своєчасного виявлення їх відповідності встановленим вимогам та стандартам. Але у зазначеній статті, серед основних понять Закону не міститься визначень ні ветеринарного нагляду, ні ветеринарного контролю, а лише розкривається зміст підконтрольних органам державного ветеринарного нагляду вантажів, що висуває на передній план саме поняття нагляду, яке однак існує у взаємозв'язку з контролем. Підтвердженням цьому є гл. 3 «Державний ветеринарний нагляд» (статті 13–21), куди включено однойменну ст. 13 «Державний ветеринарний нагляд», ч. 2 якої з 12 виокремлених завдань державного ветеринарного нагляду, лише одне присвячене безпосередньо здійсненню нагляду, тоді як решта – ветеринарному контролю. Крім того, наступна ст. 14 має консолідуючу назву «Принципи державного ветеринарного нагляду і контролю», яка застосовує парну наглядово-контрольну конструкцію і наводить єдині принципи її забезпечення. Далі відбувається реалізація наглядової функції через диференційоване забезпечення державного ветеринарного контролю на державному кордоні та транспорті (ст. 15), під час транспортування

(переміщення) підконтрольних органу державного ветеринарного нагляду вантажів на території країни (ст. 16), на торгових точках (ст. 17), при полюванні на дичину (ст. 18). Цим аналізований Закон схожий з українським аналогом, а також дає підстави вважати державний ветеринарний контроль формою державного ветеринарного нагляду, чим він набуває схожості з відповідним Законом Киргизької Республіки.

У свою чергу, відповідно до ст. 2 Закону Республіки Узбекистан «Про ветеринарію» [110] однією з основних задач ветеринарії є здійснення єдиного державного ветеринарного нагляду, який покладається на Державну ветеринарну службу. Водночас серед завдань цієї служби, встановлених у ст. 6 цього Закону, йдеться виключно про проведення контролю, зокрема за охороною території Республіки від занесення заразних хвороб тварин з-за кордону, за виробництвом доброякісних у ветеринарно-санітарному відношенні продуктів та сировини тваринного походження, а також за ветеринарно-санітарним станом усіх об'єктів тваринництва. Крім того, існує відомчий ветеринарний нагляд, який здійснюється під методичним керівництвом та контролем державних ветеринарних органів (ст. 19).

Усе це свідчить про превалювання у законодавстві пострадянських країн Центральної Азії поняття державного ветеринарного нагляду з різним ступенем незначної кореляції з державним ветеринарним контролем.

Прямо протилежна картина вимальовується щодо ветеринарного законодавства останньої групи пострадянських країн, яку утворюють країни Закавказзя (Вірменія, Грузія, Азербайджан).

Наприклад, Закон Республіки Вірменія «Про ветеринарію» від 22 липня 2014 року [111] як опірне використовує поняття державного ветеринарного контролю, яке є складовою ветеринарії (ч. 2 ст. 3) і належить до повноважень уповноваженого органу, який затверджує форми такого контролю (п. 1 ч. 1 ст. 7). При цьому, у тексті зазначеного закону побічно застосовується лексична конструкція ветеринарного нагляду, зокрема при визначенні загального поняття переліку товарів, що підлягають ветеринарному нагляду (п. 6 ч. 1 ст.

3), та виключно урядового повноваження встановлення переліку товарів, що підлягають ветеринарному нагляду (п. 1 ч. 1 ст. 6). Тобто на фоні відсутності визначення понять ветеринарного контролю і нагляду базовим все ж є контроль, а факультативним, допоміжним – нагляд.

У свою чергу, Закон Азербайджанської Республіки «Про ветеринарію» від 17 червня 1994 року [112] серед основних завдань ветеринарної медицини виокремлює контроль за забезпеченням необхідної у ветеринарно-санітарному відношенні якості продуктів та сировини тваринного походження (п. 4 ст. 3) та нагляд за дотриманням законодавства про ветеринарну медицину (п. 5 ст. 3), розмежовуючи таким чином їх предметну сферу. Разом з тим, серед дванадцяти завдань органів служби державної ветеринарної медицини, встановлених ст. 7 цього Закону, п'ять уособлюють завдання саме контролю за різними напрямками ветеринарії, тоді як нагляду не стосується жодне завдання, що по суті позбавляє останній будь-якої практичної потреби через відсутність у тексті Закону жодного державного органу з наглядовими повноваженнями.

Найпоспідовніше у цьому аспекті ветеринарне законодавство Грузії, основою якого є Кодекс про безпечність продовольства/кормів для тварин, ветеринарії та захист рослин [113] і який застосовує як базове виключно поняття державного ветеринарного контролю, а нагляд розглядає лише як один з механізмів здійснення державного ветеринарного контролю (ст. 26²), причому виокремлюється ціла системна низка таких механізмів (інспектування, моніторинг, нагляд, документальна перевірка, взяття зразків). Такий підхід є досить цікавим з пізнавально-методологічного боку застосування для характеристики державного ветеринарного контролю категорії механізму як у цілому, так і у розрізі наведених механізмів. Для порівняння в українській юридичній доктрині, втім як частково і у законодавстві, інспектування, моніторинг; нагляд і документальна перевірка розглядаються як форми державного контролю, що зумовлює необхідність з'ясування доцільності корелювання контролю з механізмами.

Насамперед, слід зазначити, що механізмом у переносному розумінні є спосіб здійснення, шлях розвитку чого-небудь [3, с. 637]. Звідси випливає висновок, що у ветеринарному законодавстві Грузії поняття механізму застосовано саме у вигляді способу здійснення державного ветеринарного контролю, що ставить питання доцільності та толерантності такого законодавчого дефінування. Адже у загальній теорії права дефініція «механізм» застосовується досить обмежено лише на рівні механізмів держави і правового регулювання. При цьому механізмом держави є сукупність державних інститутів, за допомогою яких практично здійснюються завдання і функції держави [114, с. 279], тоді як механізм правового регулювання – це система специфічних засобів (інструментів), за допомогою яких упорядковуються суспільні відносини [115, с. 283]. Такими засобами визнаються норми права, нормативно-правові акти, юридичні факти, правовідносини, акти правозастосування і правореалізації. Як бачимо, семантичне значення механізму, застосоване в законодавстві Грузії, не відповідає і виходить за межі усталеного теоретико-правового сприйняття, спільного для юридичної доктрини пострадянських країн.

Виходячи зі значення механізму як певного способу здійснення, визначимо спосіб як певну дію, прийом або систему прийомів, яка дає можливість здійснити, зробити що-небудь [12, с. 1179], тобто способом є те, за допомогою чого, яким чином здійснюється щось. З цього напрошується висновок про внутрішню змістовно-функціональну властивість механізму. Тоді форма (лат. *forma* – зовнішність, устрій) – це: 1) зовнішній вигляд, обрис; 2) у філософському розумінні – будь-який зовнішній вираз якогось змісту [3, с. 947]. Це дає змогу розглянути форму державного ветеринарного контролю як зовнішнє втілення способу його здійснення. Разом з тим, вже усталеним є сприйняття у правовій реальності пріоритету значення форми над змістовними характеристиками правових явищ, адже юридична практика стикається насамперед з формами права.

Тому законодавство України звично апелює саме до форм. Наприклад, у

виборчому процесі вже традиційно використовуються такі форми передвиборної агітації, вперше закріплені у п. 2 Положення про порядок використання засобів масової інформації для проведення передвиборної агітації під час виборів Президента України у 1999 році: виступ, інтерв'ю, прес-конференція, гаряча лінія, дебати, круглий стіл [116]. При цьому застосовуються поняття не видів чи механізмів, а безпосередньо форм передвиборної агітації, як їх зовнішнього виразу.

Щодо самої «механістичної» моделі здійснення державного ветеринарного контролю, закріпленої у ст. 26² Кодексу про безпечність продовольства/кормів для тварин, ветеринарії та захисту тварин, то її дискусійність проявляється передусім у тому, що не зважаючи на зовнішнє декларування самотійності наведених механізмів, здійснення більшості з них потребує застосування решти механізмів, що суперечить принципу їх рівності та самотійності. Наприклад, інспектування включає в себе здійснення документальної перевірки, а також взяття проб, зразків і патологічного матеріалу (ч. 1 ст. 26²). Так само моніторинг реалізується через здійснення перевірки та взяття зразків (ч. 2 ст. 26²). Аналогічно взяття зразків може здійснюватися під час нагляду (ч. 7 ст. 26²). У наявності чітке порушення методологічного принципу рівності, коли один з самотійних механізмів не може розглядатися як спосіб для здійснення решти однорівневих механізмів.

Проведене дослідження дало змогу диференціювати закладені у ветеринарному законодавстві пострадянських країн підходи до визначення державного ветеринарно-санітарного контролю і нагляду на три групи. Першу групу становлять норми законодавства країн, у яких поняття ветеринарно-санітарного контролю і нагляду ототожнюються або вживаються паралельно. Наступну групу формують пострадянські країни, законодавство яких надає пріоритету поняттю ветеринарного нагляду. До останньої групи належать пострадянські країни, у основу ветеринарного законодавства яких закладено пріоритет поняття державного ветеринарно-санітарного контролю. Методологічною основою групової диференціації аналізованого

законодавства є переважно географічний критерій, що зумовлюється спільними особливостями ветеринарних відносин цих країн [117, с. 77]. Виходячи з реалій сьогодення розвитку національного ветеринарного законодавства, найближчим за обраним вектором розвитку є законодавство країн Закавказзя, яке закріпило пріоритет поняття державного ветеринарно-санітарного контролю.

1.3. Інституційно-правова природа державного ветеринарно-санітарного нагляду і контролю

Сучасна тлумачна література української мови розглядає термін «інституційна» у юридичному контексті на прикладі розуміння інституційної системи як системи побудови цивільного кодексу в багатьох країнах, за якої кодекс ділиться на три частини: перша присвячена особам, друга – правилам про майно та власність, у третій йдеться про різні способи, якими вона здобувається [118]. Звідси, юридичну інституційну природу слід розглядати з системно-структурного ракурсу, тобто визначення місця в системі права.

Між тим, уже гарною традицією дисертаційних досліджень стало визначення юридичної природи відповідного нормативного утворення, об'єднаного за предметним критерієм, тобто визначення місця в системі національного права, адже стрімкість розвитку певних суспільних відносин і спрямованих на їх упорядкування нормативних відносин зумовлює постійні зміни у структурі системи права. Визначення галузевої належності певного відокремленого органічного нормативного масиву дає змогу в ієрархічному плані впорядковувати, структурувати саму систему права, віднаходити прогалини в механізмі правового забезпечення через встановлення невідповідності нормативної основи вимогам існуючих у межах предмету правового регулювання суспільних відносин, корелювати останні з відповідними правовими принципами тощо.

Алгоритм дій, які мають привести до визначення інституційної природи державного ветеринарно-санітарного контролю та нагляду:

1. Виокремити коло відносин, що опосередковують державний ветеринарно-санітарний контроль і нагляд;
2. Встановити галузеву належність норм, які врегульовують ці відносини;
3. Визначити місце зазначеного нормативного масиву в системі національного права.

Щодо першого кроку варто вказати, що у підручнику «Ветеринарне право» об'єктом державного ветеринарно-санітарного контролю та нагляду визначено відносини переміщення тварин, ринкової торгівлі, безпечності і якості ветеринарних препаратів, субстанцій та засобів ветеринарної медицини, перетину державного кордону та транспорту, полювання [119 с. 107–131]. По суті, це компіляція структури державного ветеринарно-санітарного контролю та нагляду, нормативно закріпленої відповідно у статтях 15–19 діючого Закону України «Про ветеринарну медицину».

Цим окреслено коло однорідних суспільних відносин, які становлять предмет правового регулювання державного ветеринарно-санітарного контролю та нагляду, що перебуває в межах ветеринарного права. Закономірним наслідком такого співвідношення є необхідність встановлення місця у системі права кожної із зазначених складових. Насамперед, це стосується ветеринарного права, інституційно-ієрархічний рівень якого в умовах відсутності комплексних досліджень предмету ветеринарного права наразі остаточно не визначено, що вимагає додаткового вивчення цього питання.

За відсутності належної обґрунтованої наукової дискусії, суперечлива позиція міститься у підручнику «Ветеринарне правознавство України», у якому ветеринарне право розглядається спочатку як інститут аграрного права, а далі – як окрема галузь права [120, с. 11–12]. Зважаючи на те, що авторами цього підручника є науковці-ветеринари, наведена розбіжність їх поглядів є

цілком зрозумілою, що однак не вирішує проблему. У свою чергу, існує підхід В.М. Єрмоленка, який розглядає ветеринарне право саме як інститут аграрного права, щоправда із застереженням на умовність цього висновку, з огляду на існування крім сільськогосподарських також домашніх і диких тварин, що робить ветеринарні відносини предметом не лише аграрного, а й природоресурсного та екологічного права [121, с. 37–38].

У кінцевому рахунку, належність ветеринарного права до галузі аграрного права не викликає жодних заперечень, проблема виникає при визначенні місця в структурі останнього. Підставою для такого висновку, не дивлячись на нібито вищевстановлену інституційну природу, є стрімкість розвитку не тільки ветеринарних відносин, а й аграрно-правової доктрини з погляду досить різкої активізації сучасних наукових досліджень щодо підгалузевого рівня структури аграрного права. Передусім слід звернути увагу на пропозицію М.М. Чабаненка про необхідність виокремлення підгалузей, якими є право продовольчої безпеки та право соціального розвитку села на підставі критеріїв власного предмету правового регулювання, внутрішньої інституційної структури, специфічних правових принципів і законодавчої відокремленості [122, с. 250]. У свою чергу, Х.А. Григор'єва запропонувала своє бачення як підгалузі аграрного права агропротекційного права на підставі його відповідності підгалузевим критеріям (предмет регулювання, метод, правовий режим та принципи) [123, с. 513–514]. Ще одну підгалузь у вигляді права агробізнесу виокремлює Г.С. Корнієнко на підставі наявності самостійного предмету правового регулювання, методу правового регулювання, власних правових інститутів [124, с. 114–116]. Таким чином, у сучасних аграрно-правових дослідженнях активно почала опрацьовуватись підгалузева тематика, що зумовлює можливість розгляду ветеринарного права як підгалузі аграрного права, адже за обсягом предмету і покликаного його регулювати нормативного масиву, ветеринарне право порівняно з правом продовольчої безпеки, правом соціального розвитку села, правом агробізнесу та й навіть агропротекційним правом, у першу чергу заслуговує на

підгалузевий рівень. Разом з тим ветеринарне право, будучи сьогодні підгалуззю аграрного права, має всі потенційні підстави для перетворення на комплексну галузь права. При цьому державний ветеринарно-санітарний нагляд і контроль претендує на роль і місце правового інституту поряд з інститутами загальної частини, якими є державне регулювання у галузі ветеринарної медицини та юридична відповідальність за ветеринарні правопорушення, а також особливої частини, якими є правові інститути правового статусу лікарів ветеринарної медицини, ветеринарного обслуговування, карантину тварин, охорони праці тощо.

Відповідно субінституційний рівень становлять вищенаведені субінститути, виокремлені розділом III «Державний ветеринарно-санітарний контроль та нагляд» діючого Закону України «Про ветеринарну медицину»: державний ветеринарно-санітарний контроль та нагляд за переміщенням тварин (ст. 15), державний ветеринарно-санітарний контроль та нагляд на ринках (ст. 16), державний контроль та нагляд за безпечністю і якістю ветеринарних препаратів, субстанцій та засобів ветеринарної медицини (ст. 17), державний ветеринарно-санітарний контроль та нагляд на державному кордоні України та транспорті (ст. 18), державний ветеринарно-санітарний контроль та нагляд під час полювання (ст. 19). Сьогодні, зважаючи на нещодавність виникнення, а тому – проходження первісної фази становлення, вже набуває потенційного значення правовий субінститут державного контролю та нагляду за благополуччям тварин, запроваджений новою редакцією Закону України «Про ветеринарну медицину» (2021). При цьому зазначений субінститут прямо впливає з п. 14 ст. 4, де основним напрямом державної політики у сфері ветеринарної медицини визнається здійснення державного контролю за забезпеченням благополуччя тварин. Реалізується ця базисна норма передусім через повноваження органів державного управління: уряду щодо забезпечення здійснення державної політики у сфері ветеринарної медицини (п. 1 ст. 6); компетентного органу щодо реалізації державної політики у сфері ветеринарної медицини (п. 1 ч. 1 ст. 8) та забезпечення і

здійснення державного контролю за дотриманням законодавства про благополуччя тварин (п. 3 ч. 1 ст. 8); державного ветеринарного інспектора щодо здійснення заходів державного контролю за дотриманням законодавства про благополуччя тварин (п. 37 ч. 1 ст. 1).

Разом з тим, крім норм безпосередньо ветеринарного законодавства, правовий інститут державного ветеринарно-санітарного нагляду і контролю формують норми іншої галузевої належності. Насамперед, слід виокремити норми адміністративного права, які утворюють базисну основу для формування зазначеного інституту.

Зважаючи на значну розпорошеність контрольно-наглядових повноважень державних органів у нормативно-правових актах різногалузевої належності, що нівелює практичну доцільність посилання на відповідні нормативні приписи в межах нашого дослідження, вважаємо достатнім посилання на авторитетну позицію вчених-адміністративістів, які виокремлюють в системі адміністративного права правовий інститут контролю і нагляду [125, с. 50], що дає змогу дійти висновку про наявність в межах адміністративного законодавства консолідуючого нормативного масиву як основи формування відповідних галузевих правових інститутів контролю і нагляду.

Важливу місію у створенні загального підґрунтя контрольно-наглядової діяльності у галузі ветеринарії здійснює також Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» [126], зокрема розкриття: поняття державного нагляду (контролю) (абз. 2 ст. 1); основних принципів державного нагляду (контролю) (ст. 3); загальних вимог до здійснення державного нагляду (контролю) (ст. 4); змісту інтегрованої автоматизованої системи державного нагляду (контролю) (ст. 4¹); режимів плановості (ст. 5) та позаплановості (ст. 6) державного нагляду (контролю); повноважень та обов'язків органів державного нагляду (контролю) (ст. 8-9²) тощо. Тобто практично всі приписи Закону формують загальну нормативну основу правового інституту державного ветеринарно-санітарного нагляду і

контролю.

Вище йшлося про застосування конструкції державного нагляду (контролю) в Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища» (статті 20², 21, 35, 66, 68), що зважаючи на існування органічного взаємозв'язку ветеринарного і природоохоронного законодавства, свідчить про участь у формуванні інституту державного ветеринарно-санітарного нагляду і контролю норм екологічного права. З огляду на існування зоонозів, ще одним еколого-правовим сегментом варто рахувати державний контроль і нагляд за санітарно-епідемічним благополуччям, адже право на санітарно-епідемічне благополуччя обґрунтовано розглядається як комплексний правовий субінститут у складі інституту права екологічної безпеки галузі екологічного права [127, с. 7, 11].

Водночас віднесення права на санітарно-епідемічне благополуччя до складу екологічного права жодним чином не позбавляє його належності до структури медичного права як галузі права на рівні окремого правового інституту, контрольсько-наглядова складова якого є частиною комплексного правового інституту державного ветеринарно-санітарного нагляду і контролю. Зазначену складову формують норми Закону України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» [128], зокрема це: віднесення виключно до медичної професійної компетенції контролю і нагляду за дотриманням вимог безпеки для здоров'я і життя людини (абз. 11 ч. 1 ст. 1); визнання основним напрямом діяльності державної санітарно-епідеміологічної служби здійснення контролю за усуненням причин та умов виникнення і поширення санітарно-епідеміологічних захворювань (абз. 6 ст. 33); встановлення повноважень щодо взаємодії державної санітарно-епідеміологічної служби з іншими органами, що здійснюють державний нагляд і контроль (ч. 1 ст. 34). Окремо слід наголосити на існуванні нормативних приписів розділу V «Державний санітарно-епідеміологічний нагляд».

Не можна залишити поза увагою і норми поресурсних галузей, зокрема

фауністичного права. З цього приводу варто послатись на методологічний висновок Н.В. Карпінської, що традиційне ветеринарне законодавство України наразі перебуває на етапі еволюційного перетворення в законодавство щодо добробуту тварин. Основна сутність трансформації полягає у зміні методологічного підходу: якщо ветеринарне законодавство регулювало відповідні аграрні відносини з позицій антропоцентризму (передусім із метою захисту інтересів людини), то правовий інститут добробуту тварин – з позицій анімоцентризму (першочергово зосереджує увагу на гуманному відношенні до тварин, на дотриманні етичних принципів) [129, с. 23]. Між тим, запровадження Законом України «Про ветеринарну медицину» (2021) розділу «Благополуччя тварин» науковцями вважається позитивною динамікою в сфері ветеринарно-санітарного контролю та нагляду в Україні, що наближує нашу державу до врахування усіх принципів Всесвітньої організації охорони здоров'я тварин (МЕБ) щодо благополуччя тварин [130, с. 315].

При цьому первісною нормативною основою зазначеного правового інституту стало фауністичне законодавство, зокрема Закон України «Про захист тварин від жорстокого поводження» [131], норми якого є фауністичною складовою правового інституту державного ветеринарно-санітарного нагляду і контролю у частині державного контролю за захистом тваринного світу. Зокрема, це приписи Закону, які визначають: контроль за дотриманням законодавства про захист тварин від жорстокого поводження одним з основних напрямів державної політики у сфері захисту тварин від жорстокого поводження (абз. 1 ч. 1 ст. 27); повноваження центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику із здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів, у сфері захисту тварин від жорстокого поводження (ст. 29²); повноваження центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері ветеринарної медицини, у сфері здійснення контролю за розведенням та утриманням сільськогосподарських тварин, що виключає жорстоке

поводження з ними (абз. 3 ст. 30¹).

Ще одну фауністичну складову формують норми Закону України «Про тваринний світ» [132], які визначають повноваження різноієрархічних контрольно-наглядових органів виконавчої влади щодо: подання позовів про припинення права приватної власності на об'єкти тваринного світу (ч. 3 ст. 8), здійснення державного управління та регулювання у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу (ч. 1 ст. 11); забезпечення урядового державного контролю у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу (абз. 3 ст. 12); здійснення відомчого державного контролю у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу (абз. 3 ст. 13); здійснення місцевого державного контролю за додержанням вимог законодавства про охорону, використання і відтворення тваринного світу юридичними та фізичними особами (абз. 3 ст. 14). Інші приписи стосуються обов'язку користувачів об'єктами тваринного світу надання безперешкодного доступу до об'єкта перевірки (абз. 4 ст. 34). Окремо слід зазначити статті, в яких встановлюється перелік органів державного контролю у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу (ч. 1 ст. 57), їх компетенція (ст. 59), права посадових осіб цих органів (ст. 60).

У кінцевому підсумку, доходимо висновку, що нормативний масив, який врегульовує відносини державного ветеринарно-санітарного нагляду і контролю, крім власне норм ветеринарного права, утворюють норми адміністративного, господарського, екологічного, медичного та фауністичного права, формуючи таким чином комплексність відповідного ветеринарно-правового інституту. При цьому слід обов'язково враховувати методологічний висновок Г.А. Слаути, що комплексність нормативних утворень стосується особливостей їх внутрішньої будови з норм різногалузевої належності, а міжгалузовість – належності до структури різних галузей у певній іпостасі, наприклад, правового інституту (субінституту). Це різні характеристики, які свідчать про різновекторну спрямованість комплексності й міжгалузовості. Комплексність вказує на особливості

створення певного нормативного масиву, а міжгалузовість – на одночасну належність до структури різних галузей права [133, с. 74].

Разом з тим, залишаються окремі невирішені моменти, з огляду на існування певних суперечностей як в середині загальнотеоретичної науки, так і між загальнотеоретичною і галузевими юридичними науками, зокрема аграрно-правовою.

Тут доцільно почати з позиції О.А. Галети, яка у ході з'ясування співвідношення підгалузі права й підгалузі законодавства висловлює думку про тривалість формування підгалузі податкового законодавства за аналогією до таких підгалузей права, як природоресурсне і аграрне [134, с. 30]. Якщо щодо підгалузевої природи природоресурсного права у теорії екологічного права ще відбувається певна дискусія, то констатація підгалузевого рівня аграрного права є нонсенсом, який свідчить про неналежний науковий рівень фаховості авторки. Спираючись на здійснене В.М. Єрмоленком відповідне дослідження ретроспективи сучасного аграрного права [135, с. 305–307], можна погодитись з дійсно тривалою 500-річною історією формування аграрного права, але вже з другої половини ХІХ ст. аграрне право (в іпостасі свого попередника селянського права) розглядається виключно як галузь права. Галузевий рівень мали й наступники, якими були колгоспне і сільськогосподарське право. Тому про жоден ймовірний підгалузевий рівень аграрного права не може йтися апіорі.

Наступним остаточно не з'ясованим питанням є співвідношення міжгалузевих і комплексних інститутів, щодо чого існує повна розбіжність думок, яка сягає іноді межі повної полярності. Наприклад, існує висновок Д.Г. Манько про близькість, але не тотожність понять міжгалузевих та комплексних інститутів права [136, с. 10], що, на жаль, автором не роз'яснюється. Водночас на енциклопедичному рівні міжгалузеві та комплексні інститути права ототожнюються [137, с. 190], втім як і інститути законодавства [138, с. 183]. Аналогічна ситуація щодо однаковості змісту міжгалузовості [139, с. 261] та комплексності [140, с. 394] склалась і в

загальнотеоретичній навчальній літературі. Однак таке становище одразу ж викликає логічне запитання про доцільність застосування двох різних понять для означення однакового змісту.

Справа в тому, що на наше глибоке переконання, міжгалузовість правового інституту в теорії права необґрунтовано змішують з міжгалузевим характером норм, що його формують, тобто з комплексністю. Адже кожен комплексний правовий інститут за характерним способом його формування є міжгалузевим і навпаки міжгалузевий інститут є комплексним, бо складається з норм різногалузевої належності. Власне ж міжгалузевим буде правовий інститут, спільний для декількох галузей права, коли він існуватиме саме як інститут у структурі кожної із суміжних галузей права, норми яких формують цей правовий інститут (крім конституційного права, норми якого пронизують усі складові системи права, слугуючи для них універсальною нормативною основою).

Як наслідок, дійсно міжгалузевим є адміністративно-правовий інститут державного нагляду контролю і контролю, нормативний кістяк якого у незмінному вигляді втілюється у структуру будь-якої галузі права, предмет якої містить контрольно-наглядові відносини. Водночас, одержуючи в межах галузі-рецепієнта відповідне галузеве «забарвлення», цей новий інститут втрачає свою міжгалузовість, стаючи звичайним комплексним галузевим інститутом. Чіткою ілюстрацією цьому висновку є особливості формування правового інституту державного ветеринарно-санітарного нагляду і контролю, загальна міжгалузева адміністративно-інституційна основа якого, набуваючи нашарування ветеринарно-санітарної специфіки за рахунок норм ветеринарного права, позбувається міжгалузевого характеру, перетворюючись на комплексний інститут ветеринарного права.

Наступним дискусійним питанням став загальнотеоретичний висновок, що міжгалузевий інститут не може бути складовою підгалузі права, тому більш логічним є застосування замість пустого (з нульовим обсягом) поняття «підгалузь права» загального поняття «комплексний інститут» [141, с. 27].

Натомість Г.С. Корнієнко вважає, що у підгалузь аграрного права можуть входити два і більше правових інститутів, зокрема міжгалузеві інститути, що складаються з норм різних галузей права [125, с. 103].

З врахуванням нашого висновка про співвідношення міжгалузевості й комплексності, впливає, по-перше, недоречність пропозиції щодо заміни підгалузі права поняттям комплексного інституту, адже йдеться про різнорівневі у структурному плані категорії, по-друге, навіть у разі умовного припущення такої заміни, жоден правовий інститут (навіть міжгалузевий) не може бути елементом іншого правового інституту (навіть комплексного). Складно погодитись і з неможливістю входження міжгалузевого інституту до складу підгалузі права, що є складовою підсистемою більшого утворення, яким є система галузі права. А проти можливості міжгалузевого інституту бути складовою галузі права заперечень не може бути.

Щодо висловленого Г.С. Корнієнко висновку про можливість формування структури підгалузі аграрного права за рахунок міжгалузевих інститутів, хотілося б конкретної вказівки на такий інститут, адже будь-який аграрно-правовий інститут може стати міжгалузевим лише у разі його сприйняття у незмінному виразі іншими галузями права, що є малоімовірним. Утім із зауваження, що міжгалузеві інститути складаються з різногалузевих норм, явно проглядається ототожнення Г.С. Корнієнко міжгалузевості та комплексності.

1.4. Принципи правового забезпечення державного ветеринарно-санітарного контролю та нагляду

Пристаючи до розкриття системи принципів державного ветеринарно-санітарного контролю та нагляду, доцільно зазначити, що у загальнофілософському сприйнятті принцип є центральним поняттям, основоположною ідеєю, що пронизує певну систему знання і субординує його.

У межах теоретичного знання принцип означає вимогу розгортання самого знання у систему, де всі теоретичні положення логічно пов'язані між собою і впливають певним чином одне з одного. Будь-яка теоретична система знання ґрунтується на принципах, пов'язаних між собою [142, с. 519]. Таке загальнонаукове розуміння принципу робить його центральною системоутворювальною ланкою будь-якого наукового дослідження.

В юридичних дисертаційних дослідженнях принципи права сприймаються як вихідні засади [143, с. 12], в енциклопедичних джерелах – як керівні засади [144, с. 128] або основні засади [145, с. 637], тобто семантичне значення принципів однозначно корелюється з певними засадами і неявно – з основами. Для порівняння слід зазначити, що в юридичній науці у назвах дисертацій широко застосовується поняття правових засад [146–148], а також правових основ [149–150], однак у жодній з них не надається визначення та не розкривається зміст і співвідношення застосовуваних понять, що зумовлює необхідність з'ясування зазначених особливостей.

Філологічне тлумачення дає змогу встановити, що основа – це те, на чому що-небудь ґрунтується, тримається, базується; головні засади, фундамент, підвалини чого-небудь; провідні принципи, правила, якими хто-небудь постійно керується в житті, діяльності [12, с. 685]. Як бачимо, основа у цій інтерпретації ототожнюється з принципами і засадами, але принципи при цьому є провідними, а засади – головними. Така вибірковість щодо принципів і засад зумовлює потребу глибшого проникнення в їх співвідношення. Так, термін «засади» у філологічній тлумачній літературі розглядається лише в однині і розкривається як: основа чогось, те, на чому ґрунтується, базується що-небудь; вихідне, головне положення, принцип [12, с. 685], тобто аналогічно – через поняття основи та принципу, але вже без прикметника, який би обмежував сферу застосування певними особливостями останніх. Це дає всі підстави для сприйняття засад як найширшого поняття, яке охоплює основи, бо ними є лише головні засади. Щодо співвідношення засад і принципів, то не зважаючи на існування позиції повного ототожнення правових засад і

основоположних принципів [151, с. 1], вбачається доцільним прийняти за основу методологічний висновок В.В. Книща, що принципи є лише одним з елементів основних засад поряд з цілями і завданнями, сферою їх регулювання та іншими засадами [152, с. 62]. Щодо ототожнення правових засад саме з основоположними принципами варто висловити зауваження, що останні є принципами природного права [153, с. 392], що однозначно і необґрунтовано звужує ареал взаємозв'язку масиву існуючих принципів права з правовими засадами.

При цьому залишається не з'ясованим співвідношення між основами і принципами. З цього приводу насамперед, слід вказати на етимологію терміну «принцип», який має латинське походження (від лат. *prīncipium*) і розкривається буквально як основа [3, с. 762]. Водночас вище вказувалося, що основою є лише провідні принципи, що робить принципи ширшим за основи поняттям за рахунок існування їх не провідної частини. Таким чином, вибудовується логічний ланцюжок від найширшого до найвужчого понять: засади – принципи – основи. Тобто і засади, і принципи у певній своїй частині є основами, тоді як принципи, у свою чергу, є лише одним з елементів засад.

У законодавстві принципи і засади часто ототожнюються. Так, у ст. 2 Закону України «Про Конституційний Суд України» [154] йдеться про засади верховенства права, хоча ст. 8 Конституції України безпосередньо закріплено розуміння верховенства права як принципу [155]. «Принципову» природу верховенства права задекларовано і у статтях 48, 57, 95 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [156], що дає змогу дійти висновку про застосування у наведеному законодавстві понять засад і принципів як синонімів.

Переходячи безпосередньо до побудови системи принципів державного ветеринарно-санітарного нагляду і контролю, необхідно покласти у її основу два базових моменти. По-перше, необхідно виходити з пріоритетності нормативно закріплених принципів, наділених вищим рівнем об'єктивності порівняно з відповідними доктринальними розробками. По-друге, в основу

класифікації таких принципів доцільно покласти запропоновану В.М. Єрмоленком шестирівневу модель системи принципів аграрного права у розрізі загальних (міжнародні і національні (конституційні), міжгалузевих, галузевих, підгалузевих, інституційних і субінституційних принципів [157, с. 144–145, 441]. Разом з тим, виходячи з визначення державного ветеринарно-санітарного нагляду і контролю як інституту ветеринарного права, втрачається практична потреба у з'ясуванні субінституційних принципів, що зумовлює замикання системи принципів на інституційному рівні.

Таким чином, очолюватимуть систему принципів державного ветеринарно-санітарного нагляду і контролю загальні принципи, які ще мають назву основоположних або конституційних у разі їх конституційного закріплення.

Звичайно, варто навести класифікації науковців, у першу чергу адміністративно-правового профілю, які визначали загальні принципи державної контрольно-наглядової діяльності. Так, С.В. Ківалов до загальних принципів державного контролю відносить принципи верховенства права, об'єктивності, доцільності, своєчасності і ефективності [158, с. 282–283]. У інтерпретації О.Г. Яреми – це основні конституційні принципи – законність, пропорційність, незалежність, стабільність, гласність, рівноправність, добровільність [159, с. 549]. Однак одразу ж впадає в очі певне змішування різнорівневих правових принципів, що вимагає роз'яснення цього питання, особливо у частині виокремлення загальних принципів, застосовних до сфери державного ветеринарно-санітарного нагляду і контролю.

Загальні (основоположні) принципи, будучи за своєю правовою природою принципами природного права [160, с. 15], одержали конституційне закріплення як принципи справедливості, рівності, свободи, гуманізму [161, с. 31–39]. За своєю природою – це соціальні принципи, які забезпечують належний механізм задоволення соціальних потреб населення нашої країни. Водночас механізм правового регулювання потребує для забезпечення ефективної реалізації зазначених соціальних принципів застосування

специфічних загальних принципів. Це є закономірним наслідком конституційного визнання нашої держави соціальною і правовою.

Енциклопедичне визначення правової держави ставить у основу її функціонування право, а гідність людини, життя і здоров'я визнаються найвищою цінністю [162, с. 467]. Варто зауважити, що гідність людини, життя і здоров'я є основою відповідних природних прав. Іншою складовою є право, яке об'єктивується для правової держави передусім у системі юридичних принципів, основним серед яких є безумовно принцип верховенства права.

Таким чином, головним системоутворювальним принципом, який структуруватиме весь загальний рівень у цілому, є принцип верховенства права, енциклопедичний зміст якого розкривається через панування права у життєдіяльності громадянського суспільства і функціонуванні держави. При цьому рахується, що термін «верховенство права» або «панування права» вперше вжив у 19 ст. британський юрист А. Дайсі [163, с. 341]. З тих пір зазначений принцип міцно увійшов до міжнародного вжитку як одна з головних ознак правової держави.

Наприклад, так звана Лімська декларація VIII Міжнародної конференції по боротьбі з корупцією, що проходила 7-11 вересня 1997 року в Лімі (Перу) [164], визнала верховенство права основою кожного цивілізованого суспільства. Разом з тим, за спостереженням авторитетних вчених, до прийняття Конституції України в юридичній науці пропагувалась концепція верховенства закону [165, с. 533]. Аналогічна тенденція спостерігається і в законодавстві. Наприклад, у ст. 4 первісної редакції Закону України «Про прокуратуру» від 5 листопада 1991 року також проголошувався принцип верховенства закону [166], який однак у ст. 3 нової редакції цього Закону 2014 року [167] було замінено на принцип верховенства права. Принцип верховенства закону було покладено і в основу правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності однойменним Законом України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16 квітня 1991 року [168], але на відміну від попереднього прикладу, зазначений принцип зберіг у цьому Законі свою

актуальність досі.

Насамперед, слід зазначити, що дослідження проблем верховенства права належить до найважливіших завдань юридичної науки [169, с. 226]. У теорії права верховенство закону сприймається як визначальна роль закону в правовій (юридичній) системі держави, в діяльності всіх суб'єктів права, насамперед державних органів і посадових осіб. Цей принцип означає, що закон має вищу юридичну силу стосовно інших нормативно-правових актів та джерел юридичного, тобто державою встановленого («позитивного») права [170, с. 341]. При цьому верховенство закону означає панування саме правового закону, бо не кожен закон є таким [171, с. 342]. У такому ракурсі верховенство закону за своєю природою вужче верховенства права, будучи складовою останнього, що надає пріоритету саме принципу верховенства права.

Крім принципу верховенства права в основу функціонування системи органів державної виконавчої влади (які безпосередньо здійснюють контрольно-наглядові повноваження) у розрізі всіх її ланок покладено принцип законності, зокрема це стосується уряду згідно ч. 1 ст. 3 Закону України «Про кабінет Міністрів України» [172], міністерств і відомств відповідно до ч. 1 ст. 2 Закону України «Про центральні органи виконавчої влади» [173], місцевих органів виконавчої влади згідно ст. 3 Закону України «Про місцеві державні адміністрації» [174]. Насамперед, слід вказати, що законність розуміється як принцип здійснення державою владних повноважень та режим точного і неухильного виконання законів [175, с. 498]. При цьому існує думка, що принцип верховенства права не заперечує принципу законності, який є його складовою частиною, з урахуванням того, що закони повинні бути правовими [176, с. 29]. Поза дискусією про співвідношення зазначених принципів, у межах нашого дослідження варто зупинитись на самостійності принципу законності, який є загальним щодо реалізації контрольно-наглядових повноважень держави.

Для завершення формування системи загальних юридичних принципів з

погляду створення загальної засадничої основи контрольно-наглядової діяльності держави, доцільно звернутись до принципів, запроваджених свого часу в Концепції захисту населення і територій у разі загрози та виникнення надзвичайних ситуацій [177], у п. 1 якої закріплюється низка принципів, які за своїм змістом прийнятні для виконання поставленого завдання, зокрема це принципи: безумовного примату безпеки, відповідно до якого концепція прогресу поступається місцем концепції безпеки; правової забезпеченості, який передбачає, що всі аспекти певної діяльності регламентуються відповідними законами та іншими нормативно-правовими актами. При цьому принцип безумовного примату безпеки стосується не лише безпечності продукції тваринництва, а й забезпечення продовольчої безпеки держави та запобігання виникненню і поширенню зоонозів.

У частині природно-правової складової системи загальних (основоположних) принципів доцільно виокремити принципи забезпечення природних прав населення на життя і здоров'я, які перебувають у основі формування мети здійснення державного ветеринарно-санітарного нагляду і контролю. Адже, у кінцевому підсумку, використання тварин має виключно антропоцентричну мету забезпечення природних потреб людини у підтриманні життя і здоров'я, а державний ветеринарно-санітарний нагляд і контроль є нічим іншим, як запобіжним бар'єром у цьому.

Таким чином, загальні (основоположні) принципи державного ветеринарно-санітарного нагляду і контролю диференціюються на безпосередньо юридичні принципи (верховенства права, законності, безумовного примату безпеки, правової забезпеченості) та природно-правовий принцип забезпечення прав населення на життя і здоров'я.

Наступний рівень становлять міжгалузеві принципи, яким за спостереження О.О. Уварової притаманні усі ознаки принципів права. Специфіка ж цих принципів полягає у тому, що вони не поширюють свою дію на право в цілому, але при цьому виходять за межі однієї галузі права. Міжгалузеві принципи права розвивають і конкретизують загальні принципи

права з урахуванням специфіки правового регулювання суспільних відносин у відповідних галузях права [178, с. 286–287]. З цього погляду міжгалузевими щодо сфери державного ветеринарно-санітарного нагляду і контролю будуть передусім адміністративно-правові принципи контрольно-наглядової діяльності.

Але в умовах відсутності закріплення комплексної системи таких принципів у адміністративному законодавстві, міжгалузевими доцільно визнати розлогу класифікацію нормативно закріплених принципів, яку містить господарське законодавство, зокрема ст. 3 Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності», де визначаються принципи: 1) пріоритетності безпеки; 2) підконтрольності і підзвітності; 3) рівності прав і законних інтересів суб'єктів господарювання; 4) гарантування прав та законних інтересів суб'єктів господарювання; 5) об'єктивності та неупередженості; 6) обґрунтованості; 7) відкритості, прозорості, плановості й системності; 8) неприпустимості дублювання повноважень; 9) невтручання у законну господарську діяльність; 10) відповідальності контрольно-наглядового органу; 11) дотримання умов міжнародних договорів; 12) незалежності; 13) наявності одного органу державного нагляду (контролю) у складі центрального органу виконавчої влади; 14) презумпції правомірності діяльності суб'єкта господарювання; 15) орієнтованості на запобігання правопорушенням; 16) недопущення плановості юридичної відповідальності; 17) здійснення державного нагляду (контролю) на основі принципу оцінки ризиків та доцільності. З погляду лапідарності принципи подані у дещо скороченому вигляді порівняно із законодавчим зі збереженням змістовного навантаження. Разом з тим, слід вказати на більший рівень однорідності розглядуваної класифікації, на відміну від попередньої, бо лише один з усієї маси принцип пріоритетності безпеки є загальним. Решта принципів мають чітко виражену галузеву господарсько-правову природу, що дає змогу розглядати їх як міжгалузеві, з погляду на те, що основний ареал ветеринарних

відносин реалізується саме в межах господарської діяльності у тваринництві як економічній підгалузі аграрного виробництва.

Формування галузевих принципів державного ветеринарно-санітарного нагляду і контролю, в умовах відсутності їх нормативно-правового закріплення, приходить здійснювати виходячи з принципів аграрного права, які мають чітко виражений доктринальний характер, взявши за основу найсучаснішу класифікацію, запропоновану В.М. Єрмоленком. Це принципи забезпечення потреб населення і промисловості безпечною і якісною сільськогосподарською продукцією, забезпечення продовольчої безпеки держави, урахування особливостей сільськогосподарської діяльності, екологізації аграрного законодавства, забезпечення інноваційного розвитку сільського господарства, сталого розвитку сільських територій [157, с. 442]. Державний ветеринарно-санітарний нагляд і контроль будується на основі принципів забезпечення потреб населення і промисловості безпечною і якісною сільськогосподарською продукцією, забезпечення продовольчої безпеки держави та екологізації аграрного законодавства. Усі ці принципи спрямовані на забезпечення виробництва сільськогосподарської продукції належної якості й безпечності та достатньої кількості, що унеможлиблюється за умов відсутності розвиненої контрольно-наглядової служби у ветеринарній галузі.

Зважаючи на інституційну структуру державного ветеринарно-санітарного нагляду і контролю, відповідного значення набувають підгалузеві принципи ветеринарного права. Разом з тим, цій темі у аграрно-правовій науці поки що не було приділено жодної уваги, що зумовлює звернення до чинного законодавства, у якому, на жаль, відсутні приписи, безпосередньо присвячені формуванню принципів ветеринарного законодавства. Натомість у ст. 27 Закону України «Про ветеринарну медицину» (2006) виокремлено принципи застосування ветеринарно-санітарних заходів. До речі, ця норма у незмінному вигляді (але під іншою нумерацією статті 17) була перенесена до нової редакції Закону України «Про ветеринарну медицину» (2021). Змістовно це

принципи застосування ветеринарно-санітарних заходів: 1) тільки в обсягах, необхідних для досягнення цілей, визначених законодавством; 2) в умовах відсутності прихованих обмежень для міжнародної торгівлі; 3) у такий спосіб, щоб уникнути заходів, що ведуть до дискримінації або прихованого обмеження міжнародної торгівлі. Недоліками цієї системи принципів є, по-перше, відсилочний характер першого принципу, по-друге, встановлення примату міжнародної торгівлі для решти принципів. Нарешті, головним недоліком є відсутність простоти законодавчих формулювань, що робить занадто ускладненою засадничу основу застосування ветеринарно-санітарних заходів.

З цього боку значний інтерес становить ветеринарне законодавство Киргизстану, у якому єдиному з пострадянських країн виокремлені принципи ветеринарної діяльності. Так, згідно ст. 2 Закону Киргизької Республіки «Про ветеринарію» ветеринарна діяльність здійснюється на підставі наступних принципів:

- 1) запобігання завданню шкоди життю та здоров'ю людини, тварин, навколишньому середовищу, а також майну юридичних та фізичних осіб;
- 2) пріоритетності профілактики хвороб тварин під час проведення ветеринарних заходів;
- 3) наукової обґрунтованості та економічної ефективності проведення ветеринарних заходів;
- 4) достовірності, доступності та відкритості інформації про епізоотичну ситуацію, про її зміни та вжиті заходи щодо забезпечення епізоотичного благополуччя;
- 5) доступності ветеринарних послуг;
- 6) забезпечення охорони здоров'я тварин;
- 7) платності ветеринарних послуг, які надаються приватними ветеринарами.

Наведена система принципів ветеринарної діяльності є цілком прийнятною для рецепції до законодавства України у ранзі підгалузевих

принципів, за винятком останнього принципу, який є надлишковою тавтологією цивілістичного принципу платності наданих договірних послуг. Водночас, цей перелік потребує доповнення за рахунок принципу забезпечення благополуччя тварин, теоретичне обґрунтування якого здійснив В.М. Єрмоленко, припинивши досить безплідну наукову дискусію щодо концепції прав тварин, переводячи її в площину забезпечення їх благополуччя [179, с. 263]. Нормативне підґрунтя цього принципу впливає зі анімоцентричного змісту нормативних приписів Закону України «Про ветеринарну медицину» (2021), а першою методологічною засадою цього принципу слід вважати норми Закону України «Про захист тварин від жорстокого поводження». Разом з тим, розглядуваний принцип, як ширший за обсягом, поглине принцип забезпечення охорони здоров'я тварин, бо належне здоров'я є складовою благополуччя тварин.

Нарешті, найнижчим рівнем системи принципів державного ветеринарно-санітарного нагляду і контролю є інституційний. Слід також вказати на абсолютну відсутність як теоретичних розробок у цій царині, так і нормативно-правового закріплення зазначених принципів. Наприклад, у ч. 1 ст. 18 Закону України «Про ветеринарну медицину» (2021) встановлено вимогу при здійсненні процедур державного контролю та дозвільних процедур забезпечувати дотримання певних принципів. Однак уважне вивчення змісту наведеного переліку таких принципів дає змогу дійти висновку про необхідність їх сприйняття як розширеної проекції системи принципів державного ветеринарного нагляду і контролю, визначеному ст. 5 Закону Республіки Таджикистан «Про ветеринарію», згідно якої процедури державного ветеринарного нагляду та контролю мають здійснюватися:

- 1) негайно, без зайвих затримок та дискримінації щодо імпортованих товарів стосовно аналогічної вітчизняної продукції;
- 2) на підставі фактів, результатів аналізу загрози та інформації, які необхідні для проведення процедури;
- 3) при інформуванні заявника про терміни завершення процедури,

можливі недоліки у заяві, стадії та результати провадження;

- 4) таким чином, щоб забезпечити захист конфіденційної інформації;
- 5) шляхом взяття проб тільки у кількості, необхідній для здійснення процедур контролю та сертифікації;
- 6) проведення повторної процедури державного ветеринарного нагляду чи контролю лише в міру необхідності, щоб визначити відповідність зміненого після первісного контролю продукту встановленим вимогам.

Для порівняння наведемо вищезгадану ч. 1 ст. 18 Закону України «Про ветеринарну медицину» (2021), яка визначає принципи процедур державного контролю та дозвільних процедур:

- 1) виконання зазначених процедур без невиправданих затримок і в порядку, не менш сприятливому для товарів, що ввозяться (пересилаються) на митну територію України, ніж для аналогічних вітчизняних товарів;
- 2) опублікування строків виконання зазначених процедур або повідомлення заявнику за його зверненням очікуваного терміну їх завершення;
- 3) інформування заявника, який звертається із заявою про проведення процедур державного контролю та дозвільних процедур, про будь-які недоліки поданої ним заяви для запобігання зволіканню з виконанням таких процедур, за можливості продовження виконання відповідних процедур за зверненням заявника, навіть за наявності недоліків у поданій заяві;
- 4) інформування заявника за його зверненням про хід виконання процедур державного контролю та дозвільних процедур, що його стосуються, надання вичерпних пояснень щодо затримок у проведенні таких процедур, а також повідомлення заявнику результатів проведення таких процедур у письмовій формі;
- 5) однакове застосування процедур державного контролю та дозвільних процедур до іноземних та вітчизняних товарів;
- 6) мінімізація вимог щодо надання компетентному органу інформації, необхідної для належного проведення процедур державного контролю та

дозвільних процедур;

7) обмеження вимог щодо проведення процедур державного контролю та дозвільних процедур до обґрунтованого і необхідного для виконання ветеринарно-санітарних заходів обсягу;

8) забезпечення захисту конфіденційної інформації про товари, що ввозяться (пересилаються) на митну територію України, наданої у зв'язку з виконанням процедур державного контролю та дозвільних процедур, у порядку не менш сприятливого, ніж щодо вітчизняних товарів, з метою забезпечення законних комерційних інтересів;

9) встановлення однакового розміру плати за проведення процедур державного контролю та дозвільних процедур для товарів, що ввозяться (пересилаються) на митну територію України, та аналогічних вітчизняних товарів, який не може перевищувати фактичну вартість проведення таких процедур;

10) застосування однакових вимог до визначення потужностей та зразків товарів, що підлягають процедурам державного контролю та дозвільним процедурам, незалежно від того, стосуються такі процедури іноземних потужностей і товарів, що ввозяться (пересилаються) на митну територію України, чи аналогічних вітчизняних потужностей і товарів, з метою мінімізації незручностей для суб'єктів господарювання;

11) обмеження повторного державного контролю товарів, характеристики яких змінилися після проходження процедур державного контролю, виключно тими діями, що необхідні для отримання достатньої впевненості в тому, що товар і надалі відповідає встановленим вимогам;

12) встановлення порядку розгляду скарг щодо процедур державного контролю та дозвільних процедур, а також порядку усунення порушень у разі обґрунтованості таких скарг.

Проведене порівняння відповідності законодавчих принципів двох країн (додаток В) свідчить, що шести принципам таджицького ветеринарного законодавства протистоїть вдвічі більша кількість українського законодавчого

аналогу. При цьому перший і третій принципи таджицького Закону диференціюються на чотири принципи українського Закону, а кожний з решти принципів корелюється лише з одним відповідним принципом. Водночас не має вітчизняних аналогів п'ятий принцип обмеження кількості проб лише необхідними, а також навпаки – вітчизняний принцип оскарження процедур державного контролю. Між тим, останній принцип встановлення порядку оскарження процедур державного контролю абсолютно не є інституційним, маючи міжгалузеву природу, а тому явно виглядає тут зайвим. Натомість принцип мінімізації проб є важливим чинником оптимізації процесу державного ветеринарного нагляду і контролю. У підсумку ж принципи українського законодавства виглядають змістовно перевантаженими і відповідають за своїм змістом швидше приписам деталізації контрольно-наглядових процедур, правовій природі принципів як основних засад правового регулювання. Щодо принципів обґрунтованості та достовірності, інформативності здійснюваних процедур, захисту конфіденційної інформації варто зауважити, що вони є принципами вищих ніж субінституційний рівнів.

Таким чином, вбачається обґрунтованим формування системи інституційних принципів державного ветеринарно-санітарного нагляду і контролю за рахунок принципів: негайності та відсутності дискримінації щодо імпортованих товарів; оптимальності взятих проб; обмеження повторних контрольно-наглядових дій мірою необхідності.

Висновки до розділу I

Проведене дослідження теоретичних засад правового забезпечення державного ветеринарно-санітарного контролю та нагляду дало змогу дійти таких узагальнень:

– початковим кроком будь-якого наукового дослідження є формування належного понятійно-категорійного апарату з обов'язковим з'ясуванням сутності і подальшим розкриттям змісту базових категорій, на які спирається

кожен дослідник, вибудовуючи власну концептуальну модель вирішення поставлених завдань;

- формування базових категорій і конструкцій здійснюється через з'ясування сутності абстрактних понять «контроль» і «нагляд» з їх подальшою ступінчатою конкретизацією спочатку щодо їх державних, а далі – галузевих різновидів, зокрема ветеринарно-санітарної сфери, завершуючи цей процес розкриттям особливостей юридичної конструкції їх правового забезпечення;

- найабстрактніший рівень пізнання формують поняття контролю і нагляду, які у ветеринарному законодавстві вживаються як парні, що зумовлює необхідність розкриття їх змісту і співвідношення;

- нагляд і контроль доцільно розмежовувати за критеріальною основою, яку складають функціональний, телеологічний, темпоральний та інституціональний критерії;

- за функціональним критерієм нагляд – це спостереження, тобто пасивний тип поведінки, тоді як контроль – перевірка, яка є проявом активних дій;

- за телеологічним критерієм метою нагляду є запобігання правопорушенням, контролю – усунення наслідків порушень;

- за темпоральним критерієм нагляд здійснюється систематично, тобто постійно, а контроль «включається» в дію лише після здійснення і виявлення факту відповідного правопорушення;

- за субординаційним критерієм нагляд належить до компетенції органів, які не втручаються в діяльність піднаглядних осіб, не визначають винних і не притягують їх до відповідальності, тоді як контрольні органи щодо підконтрольних осіб чинять прямо навпаки;

- запропонована критеріальна модель є універсальною, тому легко накладається на базові категорії дослідження, зокрема державного нагляду і контролю та його ветеринарно-санітарного різновиду;

- з визнання адміністративно-правовою доктриною контролю і нагляду основними функціями державного управління впливає висновок про їх

тісний детермінаційний зв'язок з відповідними державними аналогами, тобто державним контролем і наглядом, що становлять наступний рівень теоретичного узагальнення дисертаційного дослідження;

- державний контроль і нагляд є однорівневими явищами, методами державного управління, причому формою контролю є перевірка, тоді як нагляду – спостереження, різновидом якого є моніторинг;

- міжнародне законодавство оперує виключно категорією контролю;

- ревізію доцільно розглядати виключно як інструмент фінансового контролю, що виводить її зі сфери державного контролю як категорії державного управління;

- застосування до термінів державного контролю і нагляду лексичної конструкції «ветеринарно-санітарний» має спадкове традиційне походження з радянського ветеринарного законодавства, причому ґрунтоутворювальне навантаження в ній лягає саме на поняття «санітарний», тоді як прикметник «ветеринарний» має уточнювальне значення щодо сфери застосування;

- викладені у ст. 1 діючого Закону України «Про ветеринарну медицину» (1992) визначення державного ветеринарно-санітарного контролю і державного ветеринарно-санітарного нагляду розглядаються як функції, що здійснюються одними й тими ж самими посадовими особами, якими є державні ветеринарні інспектори та/або офіційні ветеринарні лікарі і розрізняються лише за темпоральною ознакою постійності для контролю і періодичності – для нагляду. Це прямо суперечать критеріям адміністративно-правової моделі державного нагляду і контролю. Адже за субординаційним критерієм контроль і нагляд належить до компетенції різних органів, а за темпоральним критерієм нагляд здійснюється систематично, тобто постійно, а контроль «включається» в дію лише після здійснення і виявлення факту відповідного правопорушення;

- у сучасному ветеринарному законодавстві спостерігається зміна вектору контрольних-наглядових функцій безальтернативно в бік примату державного ветеринарно-санітарного контролю з усуненням із законодавства

поняття державного ветеринарно-санітарного нагляду. Тому в найближчій перспективі має відбутися уніфікація ветеринарного законодавства у напрямі залишення лише державного ветеринарно-санітарного контролю з ліквідацією ветеринарно-санітарного нагляду як пострадянського пережитку;

- правове забезпечення ветеринарно-санітарного нагляду і контролю доцільно сприймати як створення за допомогою системи юридичних засобів (методологічно-доктринальних, законодавчих, правореалізаційних і організаційно-правових) належних умов для здійснення контрольної наглядової ветеринарно-санітарної діяльності;

- порівняльно-правовий аналіз є важливим чинником удосконалення національного законодавства з погляду можливості віднаходження і запозичення позитивних досягнень у регулюванні подібних суспільних відносин, причому найефективнішим вбачається порівняння відповідного законодавства пострадянських країн, які тривалий час перебували у лоні єдиної правової сім'ї радянського соціалістичного права, що так або інакше споріднює їх сучасне законодавство;

- проведені дослідження дали змогу диференціювати закладені у ветеринарному законодавстві пострадянських країн підходи до визначення державного ветеринарно-санітарного контролю і нагляду на три групи. Першу групу становлять норми законодавства країн, у яких поняття ветеринарно-санітарного контролю і нагляду ототожнюються або вживаються паралельно. Наступну групу формують пострадянські країни, законодавство яких надає пріоритету поняттю ветеринарного нагляду. До останньої групи належать пострадянські країни, у основу ветеринарного законодавства яких закладено пріоритет поняття державного ветеринарно-санітарного контролю. Методологічною основою групової диференціації аналізованого законодавства є переважно географічний критерій, що зумовлюється спільними особливостями ветеринарних відносин цих країн;

- виходячи з реалій сьогодення розвитку національного ветеринарного законодавства, найближчим за обраним вектором розвитку є законодавство

країн Закавказзя, яке закріпило пріоритет поняття державного ветеринарно-санітарного контролю;

- юридичну інституційну природу слід розглядати з системно-структурного ракурсу, тобто з погляду визначення місця в системі права;

- алгоритм дій, який покладається у визначення інституційної природи державного ветеринарно-санітарного контролю та нагляду включає: виокремлення коло відносин, що опосередковують державний ветеринарно-санітарний контроль і нагляд; встановлення галузевої належності норм, які врегульовують ці відносини; визначення місця зазначеного нормативного масиву в системі національного права;

- предметом державного ветеринарно-санітарного контролю та нагляду визначено відносини переміщення тварин, ринкової торгівлі, безпечності і якості ветеринарних препаратів, субстанцій та засобів ветеринарної медицини, перетину державного кордону та транспорту, полювання;

- у структурі аграрного права ветеринарне право слід розглядати як підгалузь, відповідно державний ветеринарно-санітарний нагляд і контроль – як правовий інститут, субінституційний рівень у якому складають нагляд і контроль на ринках, за безпечністю і якістю ветеринарних препаратів, субстанцій та засобів ветеринарної медицини, на державному кордоні України та транспорті, під час полювання;

- наразі, зважаючи на нещодавність виникнення, проходить первісну фазу становлення правовий субінститут державного контролю та нагляду за благополуччям тварин;

- ветеринарне право має всі потенційні підстави для перетворення на комплексну галузь права;

- крім норм безпосередньо ветеринарного законодавства, правовий інститут державного ветеринарно-санітарного нагляду і контролю формують норми іншої галузевої належності, зокрема адміністративного, господарського, екологічного, медичного та фауністичного права, формуючи таким чином комплексність відповідного ветеринарно-правового інституту;

– у загальнотеоретичних дослідженнях існує хибне уявлення про підгалузевий характер аграрного права:

– міжгалузевість правового інституту в теорії права необґрунтовано змішують з міжгалузевим характером норм, що його формують, тобто з комплексністю;

– кожен комплексний правовий інститут за характерним способом його формування є міжгалузевим і навпаки міжгалузевий інститут є комплексним, бо складається з норм різногалузевої належності;

– власне ж міжгалузевим буде правовий інститут, спільний для декількох галузей права, коли він існуватиме саме як інститут у структурі кожної із суміжних галузей права, норми яких формують цей правовий інститут (крім конституційного права, норми якого пронизують усі складові системи права, слугуючи для них універсальною нормативною основою)

– дійсно міжгалузевим є адміністративно-правовий інститут державного нагляду контролю і контролю, нормативний кістяк якого у незмінному вигляді втілюється у структуру будь-якої галузі права, предмет якої містить контроль-наглядові відносини. Водночас, одержуючи в межах галузі-рецепієнта відповідне галузеве «забарвлення», цей новий інститут втрачає свою міжгалузевість, стаючи звичайним комплексним галузевим інститутом;

– ілюстрацією цьому висновку є особливості формування правового інституту державного ветеринарно-санітарного нагляду і контролю, загальна міжгалузева адміністративно-інституційна основа якого, набуваючи нашарування ветеринарно-санітарної специфіки за рахунок норм ветеринарного права, позбувається міжгалузевого характеру, перетворюючись на комплексний інститут ветеринарного права;

– у результаті змістовного аналізу співвідношення принципів з суміжними поняттями вибудовується логічний ланцюжок від найширшого до найвужчого понять: засади – принципи – основи. Тобто і засади, і принципи у певній своїй частині є основами, тоді як принципи, у свою чергу, є лише одним з елементів засад;

- натовість у чинному законодавстві поняття засад і принципів застосовуються як синоніми;
- при побудові системи принципів державного ветеринарно-санітарного нагляду і контролю необхідно виходити з пріоритетності нормативно закріплених принципів, наділених вищим рівнем об'єктивності, порівняно з відповідними доктринальними розробками;
- в основу класифікації принципів державного ветеринарно-санітарного нагляду і контролю доцільно покласти п'ятирівневу модель у розрізі загальних (міжнародні і національні (конституційні), міжгалузевих, галузевих, підгалузевих та інституційних принципів;
- очолюють систему принципів державного ветеринарно-санітарного нагляду і контролю загальні принципи, які ще мають назву основоположних або конституційних у разі їх конституційного закріплення;
- виходячи зі змісту правової держави, у основу якої покладається функціонування права, а гідність людини, життя і здоров'я визнаються найвищою цінністю, загальні (основоположні) принципи державного ветеринарно-санітарного нагляду і контролю доцільно диференціювати на безпосередньо юридичні принципи (верховенства права, законності, безумовного примату безпеки, правової забезпеченості) та природно-правовий принцип забезпечення прав населення на життя і здоров'я;
- в умовах відсутності закріплення комплексної системи принципів державного нагляду і контролю в адміністративному законодавстві, міжгалузевими доцільно визнати розлогу класифікацію нормативно закріплених принципів, яку містить господарське законодавство, зокрема ст. 3 Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності», крім принципу пріоритетності безпеки, який відноситься до загальних принципів;
- при формуванні галузевих принципів державного ветеринарно-санітарного нагляду і контролю, в умовах відсутності їх нормативно-правового закріплення, слід виходити з доктринальних принципів аграрного

права, якими для державного ветеринарно-санітарного нагляду і контролю будуть принципи забезпечення потреб населення і промисловості безпечною і якісною сільськогосподарською продукцією, забезпечення продовольчої безпеки держави та екологізації аграрного законодавства;

– усі галузеві принципи спрямовані на забезпечення виробництва сільськогосподарської продукції належної якості й безпечності та достатньої кількості, що унеможлиблюється за умов відсутності розвиненої контрольно-наглядової служби у ветеринарній галузі;

– підгалузевий рівень становитимуть принципи формування ветеринарного законодавства: 1) запобігання завданню шкоди життю та здоров'ю людини, тварин, навколишньому середовищу, а також майну юридичних та фізичних осіб; 2) пріоритетності профілактики хвороб тварин під час проведення ветеринарних заходів; 3) наукової обґрунтованості та економічної ефективності проведення ветеринарних заходів; 4) достовірності, доступності та відкритості інформації про епізоотичну ситуацію; 5) доступності ветеринарних послуг; 6) забезпечення благополуччя тварин;

– вбачається обґрунтованим формування системи інституційних принципів державного ветеринарно-санітарного нагляду і контролю за рахунок принципів: негайності та відсутності дискримінації щодо імпортованих товарів; оптимальності взятих проб; обмеження повторних контрольно-наглядових дій мірою необхідності.

РОЗДІЛ II. ОСОБЛИВОСТІ СУБІНСТИТУЦІЙНОГО РІВНЯ ДЕРЖАВНОГО ВЕТЕРИНАРНО-САНІТАРНОГО КОНТРОЛЮ ТА НАГЛЯДУ

2.1. Державний ветеринарно-санітарний контроль та нагляд за переміщенням тварин

Першим з переліку субінститутів правового інституту державного ветеринарно-санітарного контролю і нагляду, визначених розділом III Закону України «Про ветеринарну медицину» (2006), є субінститут державного ветеринарно-санітарного контролю і нагляду за переміщенням тварин, визначений ст. 15 цього Закону, при дослідженні якого насамперед, слід визначити поняття тварин, як безпосереднього об'єкта, і окреслити їх коло.

Варто зазначити, що у теорії права досі спостерігається превалювання пріоритетності нормативного підходу до розуміння сутності й ролі законодавчих дефініцій [180, с. 154]. Таке становище цілком пояснюване з позиції нормативістської основи побудови нашої правової системи, що значно спрощує процес правозастосування. Особливо це проявляється у судовій практиці, коли судді спираються передусім на законодавчі дефініції.

Визначення поняття тварин містяться у законодавстві різногалузевої належності, починаючи з ЦК України, ст. 180 якого визнає тварин особливим об'єктом цивільних прав, поширюючи на них правовий режим речі. Водночас порода тварин визнається об'єктом права інтелектуальної власності (абз. 11 ст. 420 ЦК України), щодо якого виникає ціла низка майнових і немайнових прав (ч. 1 ст. 485 ЦК України). У підсумку, в цивілістичному розумінні у понятті тварин відбувається поєднання речової (майнової) і немайнової природи. При цьому безпосередньо у ветеринарному законодавстві спостерігається помітна варіативність змісту цього поняття. Для порівняння, у різних редакціях базового нормативного акта, яким є Закон України «Про ветеринарну

медицину», визначення тварин відрізняються. Так, у первісній редакції Закону України «Про ветеринарну медицину» від 25 червня 1992 р. [181] тваринами визнаються «сільськогосподарські, домашні, зоопаркові, лабораторні та інші представники фауни, а також ембріони, запліднена ікра тощо». З цього випливає висновок, що при визначенні тварин законодавець пішов шляхом не через виокремлення загальних ознак, а через їх перелік. При цьому вказаний перелік є не закритим через завершення словом «тощо», яке за дослідження філологів уживається в кінці переліку чого-небудь як вказівка на його неповноту, на можливість його продовження [182, с. 218].

Можливість розширення змісту цього поняття була реалізована вже у наступній редакції аналізованого Закону від 5 грудня 1996 р. [183], у ст. 1 якого тваринами було визнано «сільськогосподарські, домашні, зоопаркові, лабораторні, дикі, циркові тварини та хутрові звірі, домашня і дика птиця, бджоли, риба, жаби, молюски, раки, шовкопряди, інші представники фауни та біологічні об'єкти – ембріони, інкубаційні яйця, запліднена ікра, зиготи, сперма тощо». У наявності розширення попереднього переліку тварин за рахунок диких та циркових тварин, хутрових звірів, домашньої і дикої птиці, бджіл, риби, жаб, молюсків, раків, шовкопрядів, а також з'явилась нова кваліфікаційна рубрика біологічних об'єктів для ембріонів і заплідненої ікри, перелік яких також доповнено інкубаційними яйцями, зиготою і спермою. При цьому наведені переліки знову не є закритими, що передбачає можливість подальших змін.

У наступній редакції Закону України «Про ветеринарну медицину» від 15 листопада 2001 року [184] у ст. 1 тваринами було визначено «біологічні об'єкти, що відносяться до фауни: сільськогосподарські, домашні, дикі, у тому числі, домашня і дика птиця, хутрові, лабораторні, зоопаркові, циркові, риба, раки, молюски, жаби, бджоли, шовкопряди тощо, а також сперма, зиготи, запліднена ікра, інкубаційні яйця, ембріони тощо». Характерною особливістю цього визначення є поширення поняття біологічних об'єктів на всіх тварин з їх узагальненим віднесенням до фауни. При цьому сперма, зиготи, запліднена

ікра, інкубаційні яйця та ембріони прямо визнано тваринами, що викликає певне зауваження, адже це не тварини, а лише їх репродуктивний матеріал (ст. 1 Закону України «Про ветеринарну медицину»), якому щоб стати тваринами, потрібен певний час за наявності оптимальних умов, яких може і не бути. Тому репродуктивний матеріал однозначно не є тваринами.

Нарешті, остання діюча редакція Закону України «Про ветеринарну медицину» від 16 листопада 2006 р. [185] у ст. 1 встановила, що тварини – це ссавці, свійська птиця, птахи, бджоли, комахи, риби, ракоподібні, молюски, жаби, амфібії та рептилії, тобто пішла у визначенні тварин через класи, якими є ссавці, птахи, безхребетні, риби, земноводні та плазуни, які у біологічній класифікації об'єднуються у тип хордових. Тим не менш, не зовсім зрозумілим є дублювання класу птахів на свійських, класу комах на бджіл тощо. Перед нами взірець «біологізації» визначення тварин, що однак не сприяє спрощенню його застосування у юридичній практиці.

Насамкінець, не можна обійти увагою визначення, надане у п. 137 ст. 1 чинної, але ще не діючої редакції Закону України «Про ветеринарну медицину» від 4 лютого 2021 року, згідно якого тварини – це усі хребетні та безхребетні тварини, тобто живі істоти, які відмінні від людини, але наділені чутливістю. Це найвищий рівень абстрагування, який потребує для тлумачення наявності спеціальних знань, а тому – залучення експертів біологічного профілю, що значно ускладнить правозастосування.

На противагу ветеринарному законодавству, досить розгорнуте визначення тварин містить фауністичне законодавство, зокрема у ст. 1 Закону України «Про захист тварин від жорстокого поводження» тварини розглядаються як «біологічні об'єкти, що відносяться до фауни: сільськогосподарські, домашні, дикі, у тому числі домашня і дика птиця, хутрові, лабораторні, зоопаркові, циркові». У наявності класифікація залежно від ареалу і умов існування та використання людиною. При цьому вбачається достатнім поділ тварин на сільськогосподарські, домашні й дикі, подальша диференціація яких на домашню і дику птицю, хутрові, лабораторні,

зоопаркові та циркові видається надмірною через наявність законодавчих визначень сільськогосподарських, домашніх і диких тварин у ст. 1 цього Закону.

Разом з тим, викликає певні зауваження застосування терміну «домашні тварини», який, не зважаючи на досить широке застосування, все ж є запозиченням з російської лексики, тоді як власне українським є термін «свійські тварини», який при перекладі має єдиний російськомовний аналог, яким є саме «домашні тварини». Під свійським розуміється такий, що живе при людях, не дикий (про птахів, тварин); який звик до людини, приручений, ручний [12, с. 1107–1108], тоді як домашнім – який живе в домі або приручений [12, с. 237]. З цього боку важливим вбачається визначення домашніх тварин, надане ст. 1 Закону України «Про захист тварин від жорстокого поводження», згідно якої домашніми рахуються собаки, коти та інші тварини, що протягом тривалого історичного періоду традиційно утримуються і розводяться людиною, а також тварини видів чи порід, штучно виведених людиною для задоволення естетичних потреб і потреб у спілкуванні, що, як правило, не мають життєздатних диких популяцій, які складаються з особин з аналогічними морфологічними ознаками, та існують тривалий час у їх природному ареалі. Звідси, призначенням домашніх тварин є задоволення естетичних потреб і потреб у спілкуванні. Виходячи з цих визначень, сторожовий пес, який живе на подвір'ї, є свійською, але жодним чином не домашньою твариною. Не підпадає така тварина і під надане у цій же статті визначення сільськогосподарських тварин, що утримуються та розводяться людиною для отримання продуктів і сировини тваринного походження. Таким чином, поняття домашніх тварин не охоплює всіх різновидів тварин, які приручені людиною і проживають поряд з нею. Як наслідок, потребується введення родового поняття свійських тварин, якими є види тварин, що повністю або частково утримуються людиною, живуть з людиною та розводяться нею для отримання продуктів і сировини тваринного походження (продуктивні тварини), а також для виконання охоронних і

санітарних функцій та задоволення естетичних потреб і потреб у спілкуванні (непродуктивні тварини). При цьому під визначення продуктивних підпадають сільськогосподарські, а непродуктивних – решта свійських тварин [186, с. 112].

Після окреслення загального кола тварин як об'єктів переміщення, наступним логічним кроком вбачається з'ясування сутності та змісту переміщення. Слід зазначити, що поняття переміщення не є широко використовуваним у законодавстві, однак воно має певне застосування і пов'язується з настанням певних змін у відповідних сферах суспільних відносин. Так, у трудовому законодавстві переміщення – це зміна робочого місця в межах одного підприємства в тій самій місцевості в межах спеціальності, кваліфікації або посади, обумовленої трудовим договором (ч. 2 ст. 32 КЗпП України [187]). Внутрішнім переміщенням осіб відповідно до ст. 1 однойменного Закону [188] є зміна їх місця проживання, тобто місцезнаходження, внаслідок збройного конфлікту, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру.

У підсумку, переміщенням у законодавстві визнається зміна місцезнаходження, спричинена виникненням відповідних юридичних фактів. Так, у ст. 1 діючого Закону України «Про ветеринарну медицину» (2006) використовується поняття «переміщення» при визначенні терміну «обіг», що розглядається як «переміщення (транспортування) або зберігання та будь-які інші дії, пов'язані із зміною права власності чи володіння, включаючи торгівлю, обмін або дарування», але яке однак викликає певні непорозуміння, а тому – необхідність відповідного тлумачення. Виходячи з наведеного визначення, переміщенням є одна з дій, які передують зміні права власності чи володіння внаслідок правочинів відчуження, зокрема купівлі-продажу, міни чи дарування. Тобто безпосередньо переміщенням є власне фізичний акт руху певної речі у просторі.

Це повністю відповідає філологічному тлумаченню переміщення, яке пов'язується зі зміною місцезнаходження, зайняттям іншого місця,

пересуванням кудись [12, с. 734]. У цьому сприйнятті відбивається чисто фізичний аспект зміни місцеперебування. Таким чином, обіг у ветеринарному законодавстві поєднує два аспекти: 1) матеріальний, який уособлює фізичне переміщення об'єктів державного ветеринарно-санітарного контролю та нагляду під час їх відчуження; 2) переходу прав на них до інших ніж власники і володільці осіб. Хоча в сучасній юридичній доктрині превалює бачення обігу як переходу прав власності і користування до інших осіб, а також подальший перехід прав від зазначених до інших суб'єктів [189, с. 153, 196], тобто виключно юридичний аспект. Разом з тим, синтезований підхід, втілений у ветеринарне законодавство, значно глибше відбиває змістовні особливості обігу як юридичної категорії, даючи змогу додаткової регламентації процесу фізичної передачі тварин чи інших об'єктів.

Безпосереднім свідченням цьому є легальне визначення переміщення тварин, яке згідно Закону України «Про ідентифікацію та реєстрацію тварин» [190] визначається як процес, результатом якого є зміна господарства, в якому перебуває тварина, або зміна її власника чи утримувача (п. 6 ст. 1). Зі змісту цієї норми випливають два аспекти переміщення: фізичний і юридичний, який може бути і не пов'язаним з фізичним переміщенням. Справа в тому, що фізичне переміщення однозначно пов'язується зі зміною території утримання тварин, тоді як зміна власника або утримувача тварин тягне за собою територіальні зміни лише у разі переходу прав тільки на тварин. У разі ж заміни власника господарства, де утримуються тварини, на нового, виникатиме власне юридичний тип переміщення у вигляді одночасного переходу прав на господарство в цілому і на тварин як частину його майнового комплексу.

Щоправда залишається ще один не з'ясований момент, пов'язаний зі зміною утримувача тварин. Справа в тому, що розглядуваний п. 6 цього Закону розрізняє особи власника і утримувача. Як наслідок, зміна утримувача, будучи юридичним переміщенням, не супроводжується переміщенням фізичним. Прикладом цьому є зміна орендаря, який є безумовним утримувачем тварин,

але який здійснює утримання тварин у орендованих разом з ними приміщеннях.

Для порівняння у європейському ветеринарному законодавстві, зокрема п. (с) ст. 3 Регламенту Європейського Парламенту та Ради про ветеринарно-санітарні вимоги, що застосовуються до некомерційного переміщення домашніх тварин [191] «переміщення» – це переміщення тварин між країнами ЄС та їх ввезення або повернення на територію Співтовариства з третіх країн. Звичайно, розкриття змісту будь-якого поняття через те саме поняття жодним чином не сприяє його тлумаченню, але тут чітко фіксується безпосередньо фізичний аспект зміни місцезнаходження тварин та його межа, якою є кордони ЄС, що виводить його з ареалу дії національного законодавства України, а тому становить передусім не практичний, а пізнавальний інтерес, адже звідси випливає важливий принцип, за яким переміщення у міжнародному аспекті здійснюється за межі кордону країни, а у національному – всередині країни.

Разом з тим, виникає питання щодо розбіжностей у законодавчому дефінуванні територій утримання тварин, між якими здійснюється їх переміщення. У аналізованому п. 6 ст. 1 Закону України «Про ідентифікацію та реєстрацію тварин» – це господарства, тоді як у частинах 1 та 3 ст. 15 Закону України «Про ветеринарну медицину» – це так звані потужності (об'єкти). Ігнорувати останню норму недоцільно, адже вона закладає загальний змістовний рівень розглядуваного субінституту. Звідси, виникає потреба у співставленні та уніфікації цих понять.

Так, ст. 1 Закону України «Про ветеринарну медицину» (2006) як потужності (об'єкти) розглядає будь-які споруду, комплекс споруд, приміщення, будівлю або територію, включаючи обладнання, що використовується для розведення племінних тварин, вирощування, тренування, змагання, утримання, виставок (огляду), конкурсу, продажу, забою або вилову тварин; для виробництва та обігу неїстівних продуктів тваринного походження, ветеринарних препаратів, репродуктивного матеріалу тощо; для знищення туш або інших частин тварин. У свою чергу, п.

1 ст. 1 Закону України «Про ідентифікацію та реєстрацію тварин» господарством визначає «будівлі, споруди, ферми, будь-яке інше місце на території України, де перебувають, розводяться та утримуються тварини, проводиться їх продаж, забій, утилізація, штучне осіменіння, організовуються виставки тварин та власником якого може бути будь-яка юридична або фізична особа». Порівняння обох визначень дає змогу виокремити спільні складові, якими є будівлі, споруди та території з однаковим функціональним призначенням розведення і утримання тварин. Відмінностями є включення до складу потужностей (об'єктів) тваринницького обладнання, а для господарства – можливість бути об'єктом права приватної власності.

Звернення до економічних енциклопедичних джерел, бо господарство є передусім економічною категорією, дало змогу з'ясувати, що розглядається воно як виробнича одиниця, сукупність створених людьми засобів, які використовуються для виробництва товарів і послуг та поліпшення умов і засобів життя [5, с. 132]. Натомість поняття «потужність» у економічному вимірі асоціюється виключно з виробничою потужністю підприємства як максимально можливим випуском продукції [192, с. 145], що абсолютно не збігається з визначенням потужності (об'єкта), застосованим законодавцем у ветеринарному законодавстві.

Проведене вище змістовне порівняння обох приписів дозволяє зробити висновок, що законодавець розглядає господарство і потужності (об'єкти) передусім як виробничі одиниці тваринництва, ототожнюючи їх у виробничому відношенні. Наступною спільною рисою є майновий характер, що ідентифікує їх з єдиним тваринницьким майновим комплексом. Взагалі – перед нами унікальне визначення господарства, надане саме ветеринарним законодавством, бо господарське законодавство, втім як і інше, зовсім не оперує цим терміном. До того ж, на відміну від законодавчого дефінування фермерського господарства як форми підприємницької діяльності [193], наведене легальне визначення господарства дає всі підстави для розгляду його саме як майна, точніше майнового комплексу, адже, як зазначає І. Кучеренко,

майновим комплексом можуть бути структурні підрозділи підприємства [194, с. 894]. Відповідною складовою такого виробничого майнового комплексу і є тварини як вид майна, призначеного для його діяльності, що повністю вкладається у розуміння складу єдиного майнового комплексу, визначеного ч. 2 ст. 191 ЦК України.

Як наслідок, поняття господарства є значно відповіднішим вкладеному в нього змісту і тому варто замінити ним закріплену у ветеринарному законодавстві дефініцію потужностей (об'єктів). Тим більше, що ідентифікаційно-реєстраційне законодавство оперує саме поняттям господарства. Однак, до здійснення такої заміни, звичайно прийдеться застосовувати обидва поняття, адже ветеринарне законодавство передбачає необхідною передумовою переміщення тварин необхідність реєстрації саме тваринницьких потужностей (об'єктів) з подальшою ідентифікацією всіх утримуваних на них тварин. Здійснюється така реєстрація згідно Положення про Єдиний державний реєстр тварин [195]. Важливість процедури реєстрації у контексті переміщення тварин підкреслює підп. 2 п. 4 цього Положення, у якому зазначається, що Реєстр тварин містить таку інформацію про переміщення тварин: ідентифікаційний номер тварини; дані про господарство, з якого тварина вибуває, та господарство, в яке тварина прибуває (реєстраційний номер господарства, адреса місця розташування господарства); дані про власника тварини, з господарства якого тварина вибуває, та господарство, в яке тварина прибуває; дані про виданий ветеринарний документ на переміщення тварини; дані про перевізника; дата та причина вибуття/прибуття тварини; дата заповнення відомості переміщення тварин; код та назва країни, до якої експортується тварина; код та назва країни, з якої імпортовано. Звідси випливає, що по-суті в Реєстрі тварин відбивається вся можлива інформація про переміщення тварин.

Законом України «Про ветеринарну медицину» (2006) встановлено низку вимог щодо переміщення тварин, зокрема це чіткий нормативний припис, що унеможливує будь-які переміщення тварин без дозволу

відповідного головного державного інспектора ветеринарної медицини (ч. 5 ст. 15), а також заборона переміщення неідентифікованих тварин або тварин без відповідних ідентифікаційних, ветеринарних та інших супровідних документів (ч. 6 ст. 15).

Насамперед, слід зупинитись на понятті неідентифікованих тварин, яке однак не розкривається у законодавстві та аграрно-правовій доктрині. Як наслідок, для з'ясування змісту цього поняття варто застосувати метод відштовхування від супротивного, яким є ідентифікація як процес ототожнення тварини шляхом присвоєння їй ідентифікаційного номера з використанням візуальних, електронних та змішаних засобів залежно від виду тварини з подальшим внесенням ідентифікаційного номера до Єдиного державного реєстру тварин (п. 5 ст. 1 Закону України «Про ідентифікацію та реєстрацію тварин»). При цьому ідентифікаційним є індивідуальний або груповий номер, що присвоюється тварині (або їх групам) та не змінюється протягом її життя (п. 4 ст. 1). Звідси, неідентифікованою буде тварина без ідентифікаційного номера, зареєстрованого належним чином у Єдиному державному реєстрі тварин.

Наступною передумовою переміщення тварин є наявність ідентифікаційних документів, якими згідно п. 3 ст. 1 Закону України «Про ідентифікацію та реєстрацію тварин» є документи встановленого зразка, що видаються на тварину (паспорт великої рогатої худоби, паспорт коня, реєстраційне свідоцтво свиней, реєстраційне свідоцтво овець/кіз). У наявності чіткий перелік ідентифікаційних документів, диференційований за видами тварин.

Водночас ця загальна норма деталізується окремим правовим механізмом ідентифікації по кожному виду тварин, який закріплюється відповідним Порядком. Так, переміщення великої рогатої худоби здійснюється відповідно до розділу VI Порядку ідентифікації та реєстрації великої рогатої худоби [196], в п. 1 якого встановлено, що власник/утримувач має право на переміщення тварини лише у разі, якщо на неї видано паспорт

тварини, процедура видання якого регламентується Порядком оформлення і видачі паспорта великої рогатої худоби, у додатку 1 до якого розміщено форму бланку паспорта, а в додатку 2 – його технічний опис.

У свою чергу, порядок оформлення, видачі та обігу паспорта коня закріплено в розділі 4 Порядку ідентифікації та реєстрації коней, форма його бланка прикріплена в додатку 9, а технічний опис паспорта коня – в додатку 11 [197].

Супровідними ідентифікаційними документами на переміщення свиней визначено реєстраційне свідоцтво, особливості оформлення, видачі та обігу якого визначені розділом IV, а форма реєстраційного свідоцтва залежно від різновиду свиней викладена у додатках 7–8 Порядку ідентифікації та реєстрації свиней [198].

Нарешті, особливості ідентифікації овець і кіз викладені у розділі III, оформлення, видачі та обігу реєстраційного свідоцтва на них – у розділі VI Порядку ідентифікації та реєстрації овець і кіз [199]. Форма бланку реєстраційного свідоцтва викладена у додатку 13 до зазначеного Порядку.

Наступним юридичним фактом забезпечення можливості переміщення тварин, крім відповідних ідентифікаційних документів, закон визнає наявність ветеринарних документів. У ст. 1 Закону України «Про ветеринарну медицину» (2006) визначено, що це документи дозвільного характеру, до яких належать міжнародний ветеринарний сертифікат, ветеринарне свідоцтво, ветеринарна картка, ветеринарна довідка та ветеринарно-санітарний паспорт на тварину, видані державними ветеринарними інспекторами або уповноваженими чи ліцензованими лікарями ветеринарної медицини, що підтверджують ветеринарно-санітарний стан тварини, якість та безпечність продуктів тваринного походження, репродуктивного матеріалу, біологічних продуктів, патологічного матеріалу.

Відповідно до п. 3 Порядку видачі ветеринарних документів [200] переміщення тварин має супроводжуватися відповідними ветеринарними документами, яким є: 1) міжнародні ветеринарні сертифікати (для країн СНД

– ветеринарні свідоцтва форми № 1, 2 та 3) – під час переміщення за межі України; 2) ветеринарні свідоцтва (для України – форми № 1 та 2) – під час переміщення за межі областей, районів, міст всередині країни; 3) ветеринарні довідки – під час переміщення в межах району. Форми зазначених ветеринарних документів містяться в додатках 1–12 Правил заповнення, зберігання, списання ветеринарних документів та вимог до їх обліку [201].

Між тим, для порівняння в п. (b) ст. 3 уже згадуваного Регламенту Європейського Парламенту та Ради про ветеринарно-санітарні вимоги, що застосовуються до некомерційного переміщення домашніх тварин, паспортом рахується будь-який документ, який дозволяє чітко ідентифікувати тварину, що треба враховувати з огляду на закладений у ст. 12 напрям міжнародного співробітництва, що полягає у гармонізації нормативних документів, стандартів, норм і правил з питань ідентифікації та реєстрації тварин з відповідними міжнародними нормативними аналогами.

Наведений вище припис щодо заборони переміщення неідентифікованих тварин або тварин без необхідних документів, крім відповідних ідентифікаційних і ветеринарних передбачає наявність інших супровідних документів, не розкриваючи при цьому змісту таких документів, що дозволяє зробити висновок про застосування законодавцем відкритого переліку, тобто прийому який дозволяє у разі необхідності розширити існуючий перелік, зокрема за рахунок підзаконних актів.

Сьогодні згідно ч. 2 ст. 9 Закону України «Про ідентифікацію та реєстрацію тварин» функції державного нагляду і контролю за дотриманням вимог щодо ідентифікації та реєстрації тварин покладені виключно на центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері ветеринарної медицини, яким наразі є Держпродспоживслужба. Адже, виходячи з реалій правового сьогодення, фактично втратило чинність положення ч. 1 ст. 9 цього Закону, яким закріплювалась дуалізація функцій реалізації контрольно-наглядових повноважень у зазначеній сфері між Держпродспоживслужбою та центральним органом виконавчої влади, що

реалізує державну політику у сфері санітарного та епідемічного благополуччя населення, яким була Державна санітарно-епідеміологічна служба України (Держсанепідслужба) до її припинення відповідним Указом Президента України від 20 червня 2019 р. № 419 [202] і включення повноважень реалізації санітарного та епідемічного благополуччя населення до компетенції Держпродспоживслужби. Підтвердженням факту концентрування зазначених повноважень у межах одного центрального органу виконавчої влади є підп. 1 п. 3 Положення про Держпродспоживслужбу, за яким основними завданнями цієї служби визнано реалізацію державної політики у галузі ідентифікації та реєстрації тварин, а також санітарного та епідемічного благополуччя населення. Таким чином, ч. 1 ст. 9 Закону України «Про ідентифікацію та реєстрацію тварин» слід виключити, адже її «усічений» зміст повністю дублюється ч. 2 ст. 9 цього Закону.

2.2. Державний ветеринарно-санітарний контроль та нагляд на ринках

Приступаючи до розкриття особливостей державного ветеринарно-санітарного контролю та нагляду на ринках, передусім слід вказати, що загальний рівень його законодавчого закріплення здійснено в ст. 16 Закону України «Про ветеринарну медицину» (2006), у ч. 1 якої зазначено, що державний ветеринарно-санітарний контроль та нагляд здійснюється на всіх ринках, де організовано продаж живих тварин і продуктів тваринного походження. Цим встановлюється чіткий детермінаційний взаємозв'язок між товарною продукцією тваринництва і необхідністю виникнення ветеринарних контрольно-наглядових функцій.

Щодо ринків як осередків продажу тваринної продукції, доцільно зазначити, що сільськогосподарська ринкова торгівля є традиційним для України способом реалізації надлишкової товарної продукції, вироблюваної

селянами, яка здавна здійснювалась на ярмарках. Але ярмаркова торгівля була періодичною, проводилась, як правило, у волосних селах і прив'язувалась до певних релігійних свят. У більш сучаснішій формі систематичної торгівлі виникла в радянський період у вигляді колгоспних ринків, які почали створюватися у 30-х роках у процесі суцільної колективізації для реалізації колгоспами лишків сільськогосподарської продукції [203, с. 148]. Починаючи з 1932 року, коло суб'єктів колгоспних ринків було розширено за рахунок колгоспників і самозайнятих одноосібних селян [204]. Як зазначається в наукових публікаціях, у післявоєнний період у житті радянського селянства в 1940–1960-ті роки торгівля на колгоспних ринках залишалась одним із головних джерел наповнення коштами сімейного бюджету [205, с. 111]. Утім таке становище тривало аж до припинення і перепрофілювання колгоспних ринків на сучасні форми ринкової торгівлі сільськогосподарською продукцією, передусім пов'язаних з утратою превалюючої ролі у аграрному виробництві самими колгоспами. Разом з тим, так звані «колгоспні ринки» ще продовжують функціонувати й досі у окремих регіонах нашої країни [206] і це можна пояснити лише певною консервативністю суспільного мислення і відповідно діяльності органів місцевого самоврядування.

Насамперед, слід зазначити, що ринок є економічною категорією, а тому варто навести його наукове економічне сприйняття з однієї сторони, як системи економічних відносин щодо обміну товарів і послуг, а з іншої сторони, як категорії фізичного характеру (безпосереднє місце купівлі-продажу товарів і послуг, що здійснюється учасниками ринку) [207, с. 3–4]. Іншими словами, слід розрізняти широке економічне розуміння визначення цієї категорії як системи економічних відносин, а вузьке – безпосередньо як місця здійснення торгівлі сільськогосподарськими товарами.

Існує й юридичне визначення аграрного ринку як сукупності правовідносин, пов'язаних з укладенням та виконанням цивільно-правових договорів щодо сільськогосподарської продукції, надане п. 2.2 ст. 2 Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України» [208].

Разом з тим, це юридичне закріплення широкого економічного розуміння, бо базується на правовідносинах, а не місці їх здійснення. Спробу поєднання широкого і вузького сприйняття аграрного ринку свого часу здійснив В.І. Семчик, який визначив аграрний ринок як сферу товарного обміну, який (у межах, урегульованих законодавством про аграрні ринки) здійснюється між продавцями і покупцями як товарообмін, що виникає за результатами аграрного товаровиробництва в установлених місцях, формах шляхом укладення і виконання договорів купівлі-продажу, інших цивільно-правових правочинів на добровільних узгоджених умовах і за відповідними цінами та волевиявленням продавців і покупців [209, с. 225]. Слід також зазначити спробу нормативного визначення агропродовольчого ринку як суб'єкта господарювання, що створює належні умови для реалізації (оптової реалізації) сільськогосподарської продукції, в тому числі харчових продуктів, на спеціально оснащених та відведених місцях відповідно до закону, наданого в п. 1 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» [210].

Однак, виходячи з предмету нашого дослідження, належної важливості набуває саме вузьке розуміння ринку, яким згідно ст. 1 Закону України «Про ветеринарну медицину» (2006) є спеціально відведене та облаштоване місце для надання послуг з продажу товарів. Звідси, зрозумілий інтерес становлять нечисленні нормативно визначені дефініції ринку, зокрема закріплене в п. 1.6 Інструкції щодо заповнення форми державного статистичного спостереження № 12-торг «Про наявність і використання торгової мережі на ринках та реалізацію сільськогосподарської продукції на них» [211] визначення ринку як створеного в установленому порядку на відведеній земельній ділянці за рішенням місцевого органу виконавчої влади чи органу місцевого самоврядування суб'єкт господарювання або його відокремлений підрозділ, функціональними обов'язками якого є надання послуг та створення для продавців і покупців належних умов у процесі купівлі-продажу товарів за цінами, що складаються залежно від попиту і пропозиції.

Ринки за часом діяльності можуть бути постійно діючі та сезонні, а також ринки ранкові та вечірні. За конструкцією ринки можуть бути криті, відкриті та комбіновані; за товарною спеціалізацією – з продажу продовольчих товарів, непродовольчих товарів, а також змішані. Саме останнє положення було покладене у енциклопедичне визначення поняття ринку, причому класифікацію розширено рубриками залежно від місцезнаходження (міські, селищні та сільські) та видів економічної діяльності (оптової та роздрібною торгівлі) [212, с. 325]. При цьому слід зауважити, що майданчики з торгівлі непродовольчими товарами та худобою (проммайданчики), які обладнані на території продовольчого ринку з дотриманням вимог ветеринарно-санітарних правил, окремими ринками не вважаються. Відповідного значення набуває також п. 1.7 зазначеної Інструкції, де міститься поділ ринків за спеціалізацією на: продовольчі (сільськогосподарські та інші продовольчі), непродовольчі (речові, автомобільні, книжкові, квіткові, тварин та зооринки, будматеріалів, запчастин, інші непродовольчі) та змішані.

Слід звернути увагу і на існування оптових ринків, які залежно від виду продукції поділяються на сільськогосподарський, непродовольчий, електроенергії тощо [213, с. 285]. Разом з тим, Закон України «Про оптові ринки сільськогосподарської продукції» [214] не виокремлює торгівлю продукцією тваринництва, сприймаючи її в контексті сільськогосподарської. Щодо заходів ветеринарно-санітарного контролю та нагляду ст. 6 цього Закону передбачалось прийняття урядом Правил здійснення ветеринарно-санітарного контролю та нагляду для оптових ринків сільськогосподарської продукції, чого, на жаль, не зроблено досі, що позбавляє оптову торгівлю специфіки процедури ветеринарно-санітарного контролю та нагляду, зумовлюючи застосування загального механізму.

Разом з тим, для цілей нашого дослідження набуває значення саме класифікаційна рубрика продовольчих (сільськогосподарських) ринків, зокрема з продажу тваринницької продукції.

У ч. 2 ст. 16 Закону України «Про ветеринарну медицину» (2006)

йдеться, що державний ветеринарно-санітарний контроль на ринках здійснюється спеціалістами державних установ ветеринарної медицини, а державний ветеринарно-санітарний нагляд – державними ветеринарними інспекторами. Водночас виникає питання щодо співвідношення компетенції зазначених суб'єктів, що, в першу чергу, потребує розкриття змісту наведених понять.

Так, згідно ст. 1 Закону України «Про ветеринарну медицину» (2006) державні установи ветеринарної медицини – це установи ветеринарної медицини, що здійснюють профілактичні, діагностичні, лікувальні та інші протиепізоотичні заходи, лабораторні дослідження щодо безпечності товарів, науково-дослідні та контрольні роботи, на які покладено контрольно-наглядові функції в галузі ветеринарної медицини, або уповноважені на здійснення таких функцій. У свою чергу, державним ветеринарним інспектором є лікар ветеринарної медицини, який працює в державній службі ветеринарної медицини або уповноважений центральним ветеринарним органом на здійснення інспектування товарів, потужностей (об'єктів), засобів ветеринарної медицини та супутніх об'єктів з метою захисту здоров'я людей та/або здоров'я тварин і за необхідності – сертифікації їх ветеринарно-санітарного стану згідно з вимогами відповідних міжнародних організацій та здійснення інших функцій державного ветеринарно-санітарного контролю та нагляду. При цьому, у останньому визначенні абсолютно не додає ясності формулювання щодо спроможності державного ветеринарного інспектора одночасно здійснювати функції і нагляду, і контролю.

Але просте співставлення змісту порівнюваних понять не розкриває належної картини, адже і державний ветеринарний інспектор, і працівники державних установ ветеринарної медицини – спеціалісти ветеринарної медицини. Очевидно, справа дещо в іншому – у їх владній і фаховій компетенції.

Значно спрощує розуміння п. 1.4 Положення про державну лабораторію ветеринарно-санітарної експертизи на ринку [215], за яким безпосередньо

державний ветеринарно-санітарний контроль на ринках здійснюють лише спеціалісти ветеринарної медицини державних лабораторій або інших державних установ ветеринарної медицини. Це означає, що в юридичному аспекті повноваженнями контролю наділений державний орган – державна установа ветеринарної медицини, працівники якої озброєні необхідними засобами і технологіями здійснення контрольних функцій (проведення органолептичної оцінки, експертизи, взяття проб тощо), а також володіють належними фаховими знаннями як дипломовані спеціалісти ветеринарної медицини. При цьому для осіб, які проводять ветеринарно-санітарний контроль, не потребується статусу державного ветеринарного інспектора. Натомість для проведення державного ветеринарно-санітарного нагляду на ринках потрібен статус державного ветеринарного інспектора з сукупністю владних повноважень, які він надає.

Із наведених законодавчих визначень випливає головна ознака розмежування контролю і нагляду за суб'єктно-компетенційним критерієм: державний ветеринарно-санітарний нагляд на ринках здійснюють суб'єкти з відповідними владними повноваженнями, тоді як державний ветеринарно-санітарний контроль – особи, наділені фаховими компетентностями та необхідними засобами і технологіями проведення контрольних заходів.

Наступним законодавчим положенням, що формує загальну основу державного ветеринарно-санітарного контролю та нагляду на ринках, є ч. 3 ст. 16 Закону України «Про ветеринарну медицину» (2006), згідно якої торгівля тваринами дозволяється тільки у призначених для цього місцях, що відповідають ветеринарно-санітарним заходам. Насамперед, варто зазначити, що п. 5.5 Ветеринарно-санітарних правил для ринків [216] дозволяє продаж живих тварин і птиці лише на спеціально відведеній території, не зв'язаній з торговельною зоною, на відстані від неї та житлових будинків не менше 200 метрів. Розміри території встановлюються з розрахунку 1,5 м. кв. на одну тварину. Після закінчення торгівлі територія щоденно має механічно очищатися і дезінфікуватися розчинами каустичної соди чи хлорного вапна.

При цьому живі тварини допускаються до продажу лише після огляду і дозволу органів держветнагляду (надання довідки, ветсвідоцтва).

Торгівля тваринами в Україні, особливо племінними, здійснюється переважно на ярмарках-виставках, прикладом яких є Міжнародна агропромислова виставка «АГРОЕКСПО» (м. Кропивницький) [217], виставка-ярмарок «Київська осінь» [218] тощо. Як зазначається в юридичній енциклопедії сучасний ярмарок – це торгівельний або торгівельно-виставковий захід із залученням виробників і продавців (юридичних і фізичних осіб), які демонструють свої товари, послуги, технології тощо з метою їх реалізації на місці оптовому або роздрібному покупцеві та укладення з ним відповідних договорів [219, с. 515]. Наведене поняття повністю відповідає ознакам аграрного ринку, зокрема у частині реалізації племінних тварин.

Ще одну особливість державного ветеринарно-санітарного контролю та нагляду на ринках розкриває ч. 4 ст. 16 Закону України «Про ветеринарну медицину» (2006), якою заборонено обіг тварин та неїстівних продуктів тваринного походження, щодо яких відсутні необхідні ветеринарні документи. Ця норма також зумовлює необхідність розкриття базових понять, першим з яких є встановлене ст. 1 цього Закону поняття обігу як переміщення (транспортування) або зберігання та будь-яких інших дій, пов'язаних із зміною права власності чи володіння, включаючи торгівлю, обмін або дарування. Як бачимо, це універсальне визначення обігу, застосовне як до живих тварин, так і до тваринницької продукції. Поєднує наведене визначення два аспекти: фізичний, що полягає у зміні місцезнаходження товарної продукції, та юридичний, що охоплює перманентну зміну суб'єктивних прав власника чи володільця (в юридичному розумінні – титульного).

З огляду на розкриття змісту поняття тварини, здійснене вище, потребує також з'ясування змісту поняття «неїстівні продукти тваринного походження», якими ст. 1 Закону України «Про ветеринарну медицину» (2006) визнає побічні продукти тваринного походження, не призначені для

споживання людиною, а також ті, які не використовуються для споживання людиною, але використовуються для фармацевтичних, хірургічних, сільськогосподарських та промислових цілей. Паралельно слід звернути увагу на вужче за обсягом поняття продуктів тваринного походження для сільськогосподарського або промислового використання, якими визнано продукти тваринного походження, крім харчових продуктів тваринного походження для споживання людиною, продуктів, що призначені для фармацевтичних та хірургічних цілей. Ще більшим рівнем конкретизації наділено визначення продуктів тваринного походження для фармацевтичного або хірургічного використання у вигляді органів, тканин та органічних рідин тварин, призначених для виготовлення фармацевтичних препаратів або хірургічних засобів. Таким чином, законодавство окреслює коло неїстівних продуктів тваринного походження.

Щодо тварин, то відповідно до п. 1.21 Ветеринарно-санітарних правил для ринків до реалізації на ринку допускаються тільки здорові тварини, на які є відповідні ветеринарні документи, причому п. 5.5 передбачає додатково ще й процедуру передпродажного огляду. Перелік ветеринарних документів, який встановлюється п. 3 Порядку видачі ветеринарних документів тварин, є універсальним і включає: 1) ветеринарні свідоцтва – під час переміщення за межі областей, районів, міст всередині країни; 2) ветеринарні довідки – під час переміщення в межах району. Форми зазначених ветеринарних документів містяться в додатках 1–12 Правил заповнення, зберігання, списання ветеринарних документів та вимог до їх обліку.

Видача ветеринарних документів згідно п.п. 4–6 Порядку видачі ветеринарних документів тварин здійснюється державними інспекторами ветеринарної медицини та уповноваженими лікарями ветеринарної медицини головних управлінь Держпродспоживслужби в областях та місті Києві, державних закладів ветеринарної медицини; регіональних служб державного ветеринарно-санітарного контролю та нагляду на державному кордоні та транспорті. Ветеринарні довідки та ветеринарно-санітарні паспорти на тварин

також можуть видаватися ліцензованими лікарями ветеринарної медицини. Рішення про видачу ветеринарного документа приймається за результатами безпосереднього огляду товару (клінічний огляд тварин, ветеринарно-санітарний огляд харчових продуктів, кормів та інших об'єктів державного ветеринарно-санітарного контролю та нагляду), який проводиться після звернення заявника.

Відповідно до ч. 3 ст. 56 Закону України «Про ветеринарну медицину» (2006) ветеринарно-санітарний стан неїстівних продуктів тваринного походження засвідчується відповідним ветеринарним документом. Як зазначалося вище, перелік ветеринарних документів є універсальним для всіх об'єктів державного ветеринарно-санітарного контролю та нагляду, тобто є спільним для тварин і неїстівних продуктів тваринного походження і формалізується у вигляді ветеринарних свідоцтв і довідок. Законодавство встановлює лише додаткові вимоги щодо обігу шкіряної сировини з великої рогатої худоби, овець і кіз, який здійснюється тільки після попереднього дослідження на сибірку. Ще однією є вимога знищення необроблених відходів шкіряної сировини, які не пройшли хімічної обробки (ст. 57 Закону України «Про ветеринарну медицину» (2006)).

Нарешті, останньою є законодавча вимога, встановлена ч. 5 ст. 16 Закону України «Про ветеринарну медицину» (2006), згідно якої у разі встановлення державним ветеринарним інспектором у ході торгівлі на ринках факту порушення ветеринарно-санітарних заходів, ним видається припис щодо заборони обігу таких тварин чи неїстівних продуктів тваринного походження аж до усунення виявлених порушень з паралельним накладенням штрафу. Приписом згідно ст. 1 Закону України «Про ветеринарну медицину» (2006) є обов'язкова до виконання письмова вимога державних ветеринарних інспекторів, що надається юридичним і фізичним особам з метою припинення виявленого порушення законодавства з питань ветеринарної медицини та усунення його наслідків. Така письмова вимога стосується порушення ветеринарно-санітарних правил у разі відсутності необхідних для легітимації

обігу тварин і неїстівних продуктів тваринного походження ветеринарних документів і полягає у тимчасовій (до усунення порушення) забороні їх обігу. При цьому видання відповідного припису супроводжується обов'язковим накладенням штрафних санкцій. Насамперед, слід зазначити, що накладення штрафу здійснюється у частині процедури притягнення до адміністративної відповідальності. Щодо заборони обігу, то відповідно до ч. 2 ст. 104 Закону України «Про ветеринарну медицину» (2006) сплата штрафів не звільняє порушників від необхідності усунення наслідків виявлених правопорушень.

Конкретизуючи статтю, яка встановлює відповідальність за порушення ветеринарно-санітарних правил обігу тварин та неїстівних продуктів тваринного походження, варто зауважити, що такий об'єкт правопорушення є новим, впровадженим до КУпАП [220] підп. 1.1 п. 10 Прикінцевих та перехідних положень Закону України «Про ветеринарну медицину» від 4 лютого 2021 р., у новій редакції ст. 107 «Порушення законодавства про ветеринарну медицину та благополуччя тварин». Для інформації слід зазначити, що до цього моменту ст. 107 КУпАП мала іншу назву «Порушення правил щодо карантину тварин та інших ветеринарно-санітарних вимог» і не виокремлювала положень щодо порушень правил обігу тварин та неїстівних продуктів тваринного походження, які сприймалися під формулюванням інших ветеринарно-санітарних вимог. Водночас змінилась і санкція, яка становила у старій редакції накладення штрафу на громадян 3–10 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, а на посадових осіб 9–20 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Відповідно до ч. 3 ст. 107 КУпАП у новій редакції порушення вимог законодавства щодо переміщення (обігу) тварин або побічних продуктів тваринного походження тягне за собою накладення штрафу на громадян 50–100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, а на посадових осіб – 80–120 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Повторне протягом року вчинення порушення тягне за собою накладення штрафу на громадян 100–150 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, а на посадових осіб – 120–180 неоподатковуваних мінімумів

доходів громадян.

Зростання розмірів штрафів призвело до необхідності зміни компетентнісної градації підстав для віднесення адміністративної справи до відома різних посадових осіб. Так, первісне порушення вимог законодавства щодо переміщення (обігу) тварин або побічних продуктів тваринного походження згідно ст. 238 КУпАП належить до компетенції державних інспекторів та державних ветеринарних інспекторів територіальних органів, а також завідувачі лабораторіями ветеринарно-санітарної експертизи на агропродовольчих ринках. Повторне ж правопорушення у разі перевищення розміром штрафу порогу 120 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян автоматично переведе розгляд справи і накладення адміністративного стягнення до відання головних державних інспекторів та їх заступників.

2.3. Державний контроль та нагляд за безпечністю і якістю ветеринарних препаратів, субстанцій та засобів ветеринарної медицини

Вбачається доцільним уже традиційно розпочати виконання чергового завдання дисертаційного дослідження з розкриття опорних понять і лексико-юридичний конструкцій. Звідси, базовими категоріями дослідження будуть передусім безпечність і якість у контексті їх застосування до ветеринарних препаратів, субстанцій та засобів ветеринарної медицини як об'єктів державного ветеринарно-санітарного контролю та нагляду.

Термін «безпечність» є похідним від терміну «безпека», який має етимологічне походження з чеської, словацької та болгарської мов і безпосередньо утворюється з прийменника *bez* і основи іменника *řeša* (турбота, клопоти) [70, с. 163]. Таким чином, у етимологічному аспекті безпекою є те, що виключає можливість будь-яких турбот і клопотів. Наразі цей термін набув сучасного значення як стану захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від зовнішньої і внутрішньої загрози

[221, с. 207]. Але це найзагальніший родовий рівень сприйняття безпеки, який трансформується у видові поняття залежно від сфери застосування. Звідси, видовим є і поняття безпечності ветеринарних препаратів, субстанцій та засобів ветеринарної медицини.

Варто звернути увагу на те, що спеціальних наукових досліджень юридичної термінології у сфері безпечності ветеринарних препаратів і засобів не здійснювалося, що зумовлює звернення до нормативної термінології. Насамперед, це ст. 1 Закону України «Про ветеринарну медицину» (2006), яка визначає під безпечністю об'єктів ветеринарно-санітарного контролю та нагляду забезпечення того, що вони не спричинять шкоди здоров'ю людей і тварин. У цьому наведене визначення перегукується з п. 7 ст. 1 Закону України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів», а також п. 2 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про безпечність та гігієну кормів» [222], які безпечним визнають продукт, що не справляє шкідливого впливу на здоров'я людини та тварини і є придатним для споживання. Тобто безпечність формується передусім за причинно-наслідковим критерієм відсутності шкідливого впливу (шкоди) для здоров'я людей і тварин. Іншим є критерій відповідності, за яким безпечність має забезпечуватись відповідністю продукції вимогам, які висуваються чинним законодавством, зокрема технічними регламентами і державними стандартами.

Щодо якості продукції доцільно навести визначення, яке свого часу було закріплене в абз. 4 ст. 1 Декрету Кабінету Міністрів України «Про державний нагляд за додержанням стандартів, норм і правил та відповідальність за їх порушення», який наразі втратив чинність, але становить методологічний інтерес саме у термінологічному значенні. Отже, відповідно до зазначеного нормативного припису, якістю продукції є сукупність властивостей, які відображають безпеку, новизну, довговічність, надійність, економічність, ергономічність, естетичність, екологічність продукції тощо, які надають їй здатність задовольняти споживача відповідно до її призначення. Повністю перегукується з наведеним і доктринальне визначення якості продукції, надане

авторами Юридичної енциклопедії [223, с. 507–508].

Передусім, втрапляє в очі, що безпека продукції розглядається як одна з характеристик її якості, з чим безмовно необхідно погодитись, адже безальтернативно не може вважатись якісною небезпечна продукція. Це важливий методологічний момент у співвідношенні безпечності та якості продукції. Безпосередньо розуміння якості об'єктів ветеринарно-санітарного контролю і нагляду надає ст. 1 Закону України «Про ветеринарну медицину» (2006), яка розкриває останню як сукупність властивостей та характерних рис таких об'єктів, здатних задовольнити потреби (вимоги) їх користувачів (споживачів). Аналіз суміжних нормативних визначень якості різних видів продукції дає тенденцію аналогічного сприйняття. Зокрема, як сукупність споживчих властивостей, здатних задовольнити певні потреби споживачів і які відповідають законодавчим вимогам, розглядається якість лікарських засобів (абз. 13 ст. 2 Закону України «Про лікарські засоби» [224]) та якість дезінфекційних засобів (п. 9 Порядку проведення державної санітарно-епідеміологічної експертизи матеріалів на дезінфекційні засоби [225]).

Разом з тим, існує визначення неякісної та небезпечної продукції, в основу якого покладено критерії невідповідності законодавчим вимогам щодо: 1) споживчих властивостей (абз. 2 ст. 1); 2) безпеки для життя і здоров'я людини, майна та довкілля (абз. 3 ст. 1 Закону України «Про вилучення з обігу, переробку, утилізацію, знищення або подальше використання неякісної та небезпечної продукції» [226]. Застосування методу відштовхування від зворотного дає змогу зробити висновок про поєднання вищенаведених критеріїв, зокрема відсутності шкідливого впливу (шкоди) для здоров'я людей і тварин та відповідності продукції законодавчим вимогам – для безпечності та якості продукції.

Наступним кроком є розкриття категорій ветеринарних препаратів, субстанцій та засобів ветеринарної медицини як об'єктів державного ветеринарно-санітарного контролю та нагляду. Визначення ветеринарних препаратів надає абз. 15 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про ветеринарну

медицину» (2006) як ветеринарних лікарських засобів, ветеринарних імунобіологічних засобів, антисептиків, дезінфектантів, інсекто-акарицидів, дератизацидів, діагностиків із заявленими властивостями лікування чи профілактики хвороб тварин або які можуть застосовуватися тваринам з метою відновлення, коригування чи зміни фізіологічних функцій, виявляючи фармакологічну, імунологічну чи метаболічну дію, або встановлення діагнозу чи евтаназії тварин. При цьому законодавець пішов шляхом не розкриття змісту поняття ветеринарних препаратів, а через їх перерахунок.

На противагу цьому визначенню у новому Законі України «Про ветеринарну медицину» (2021) в п. 19 ч. 1 ст. 1 ветеринарні препарати асоціюються з ветеринарними лікарськими засобами та біоцидами (біоцидними продуктами). Але такий підхід є відсилочним, бо потребує подальшого тлумачення складових, яке містить п. 15 ч. 1 ст. 1 щодо ветеринарних лікарських засобів і п. 15 ч. 1 ст. 1 – щодо біоцидів (біоцидних продуктів).

У свою чергу, субстанцією ч. 1 ст. 1 Закону України «Про ветеринарну медицину» (2006) визнає будь-яку речовину органічного та неорганічного походження чи її суміш, яка може використовуватися для виготовлення ветеринарного препарату. Розрізняють такі субстанції: 1) тваринного походження, зокрема частини органів та секретії тварин, токсини, екстракти, продукти крові; 2) рослинного походження у вигляді рослин та їх частин, рослинних секретій, екстрактів; 3) хімічного походження, які є хімічними елементами природного походження, а також отримані шляхом хімічних реакцій чи синтезовані; 4) продукти біотехнології.

Нарешті, засоби ветеринарної медицини відповідно до абз. 41 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про ветеринарну медицину» (2006) асоціюються з матеріалами, обладнанням, інструментами, спеціальними автомобілями та іншими механізмами і пристосуваннями, призначеними для використання у ветеринарній медицині. Ці поняття утворюють коло об'єктів державного ветеринарно-санітарного контролю та нагляду як окремого субінституту.

Наступним логічним кроком дослідження вбачається з'ясування особливостей закріпленої у ч. 1 ст. 17 Закону України «Про ветеринарну медицину» (2006) мети державного контролю та нагляду за ветеринарними препаратами, субстанціями та засобами ветеринарної медицини, якою є здійснення організаційних і правових заходів, спрямованих на забезпечення дотримання вимог цього Закону і відповідних ветеринарно-санітарних заходів та технічних регламентів. Насамперед, доцільно зупинитись на застосуванні поняття організаційних і правових заходів, до того ж спрямованих на забезпечення дотримання ветеринарного законодавства і відповідних ветеринарно-санітарних заходів, що викликає певні зауваження. По-перше, нелогічним виглядає здійснення правових заходів для забезпечення дотримання ветеринарного законодавства, адже дотримання законодавства є нічим іншим, як відповідним правовим заходом. По-друге, досить дискусійною є необхідність здійснення організаційних і правових заходів, спрямованих на забезпечення відповідних ветеринарно-санітарних заходів, які самі є безпосередньо організаційними і правовими.

Однак закон є законом, а тому слід розглянути окремі аспекти зазначеного нормативного припису попри нелогічність і дискусійність його формулювання. Щодо організаційних заходів варто зазначити, що використання потенційних можливостей організації зумовлює вибір форм, методів і засобів удосконалення будь-якої діяльності. Організовувати означає належним чином визначити ті функції та дії, які необхідні для реалізації певних завдань або виконання тієї чи іншої роботи, а також об'єднання цих функцій і дій у рамках відповідної організаційної структури [227, с. 294]. Виходячи з цього, організаційними будуть заходи, спрямовані на удосконалення управлінської моделі контрольно-наглядової діяльності за ветеринарними препаратами, субстанціями та засобами ветеринарної медицини у частині оптимізації функцій і окремих дій контрольно-наглядових органів. Правовими ж будуть заходи по досягненню відповідності діяльності з виробництва і поширення ветеринарних препаратів, субстанцій і засобів

ветеринарної медицини вимогам ветеринарного законодавства. Таким чином, ч. 1 ст. 17 Закону України «Про ветеринарну медицину» (2006) слід викласти у новій редакції: «метою державного контролю та нагляду за ветеринарними препаратами, субстанціями і засобами ветеринарної медицини є організаційні заходи, спрямовані на удосконалення управлінської моделі контрольно-наглядової діяльності у частині оптимізації функцій і окремих дій контрольно-наглядових органів та правові заходи по досягненню відповідності діяльності з виробництва і поширення ветеринарних препаратів, субстанцій і засобів ветеринарної медицини вимогам ветеринарного законодавства».

При цьому ветеринарно-санітарні заходи є нічим іншим, як частиною ветеринарного законодавства, основою якого є базовий Закон України «Про ветеринарну медицину» (2006), бо вони закріплені в цьому Законі, а також інших нормативно-правових актах та технічних регламентах. З визначення технічного регламенту, наданого абз. 39 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про технічні регламенти та оцінку відповідності» [228], випливає, що останній є нормативно-правовим актом, в якому визначено характеристики товару або пов'язані з ним процеси чи способи виробництва, а також вимоги до послуг, включаючи відповідні положення, дотримання яких є обов'язковим. Технічний регламент може також містити вимоги до термінології, позначок, пакування, маркування чи етикетування, які застосовуються до певного товару, процесу чи способу виробництва. Таким чином, технічний регламент є частиною законодавства з технічного опосередкування виробництва ветеринарних препаратів, субстанцій та засобів ветеринарної медицини. При цьому процедура оцінки відповідності – будь-яка процедура, яка безпосередньо чи опосередковано використовується для визначення того, що задані вимоги виконуються (абз. 29 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про технічні регламенти та оцінку відповідності»). Зазначена формула є універсальною, застосовною не лише до відповідності технічним регламентам, а й законодавства в цілому.

Далі виникає потреба з'ясування особливостей державного контролю та

нагляду за безпечністю та якістю ветеринарних препаратів, субстанцій і засобів ветеринарної медицини на окремих стадіях, якими згідно ч. 2 ст. 17 Закону України «Про ветеринарну медицину» (2006) є: реєстрація ветеринарних препаратів; ліцензування та атестація виробників ветеринарних препаратів; інспектування суб'єктів ліцензування щодо дотримання ними ліцензійних вимог; сертифікація на відповідність вимогам належної виробничої практики, належної практики дистрибуції, належної лабораторної практики, перевірка якості, ефективності та безпечності ветеринарних препаратів та субстанцій під час реєстрації, виробництва, обігу та/або використання (застосування).

Особливо важливою є закріплена в цьому ж нормативному приписі вказівка на те, що Положення про державний контроль та нагляд за ветеринарними препаратами, субстанціями та засобами ветеринарної медицини затверджує центральний орган у галузі ветеринарної медицини. Адже наявність комплексного нормативно-правового акта значно спрощує контрольно-наглядову діяльність у такій вузькій сфері. Слід зауважити, що такий акт був дійсно затверджений Державним департаментом ветеринарної медицини 28 травня 2003 року за № 39 [229], однак він втратив свою чинність згідно підп. 2 п. 1 Наказу Міністерства аграрної політики та продовольства України від 26 березня 2015 р. № 113 [230]. У преамбулі цього наказу Мінагрополітики причиною втрати чинності названо необхідність приведення нормативно-правових актів у відповідність з чинним законодавством України, причому це загальне формулювання без посилання на конкретні нормативно-правові акти. Можна лише припустити, що це є наслідком запровадження державної політики суттєвого обмеження контрольно-наглядових функцій держави у господарській сфері, початок якої було покладено Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обмеження втручання у діяльність суб'єктів господарювання» від 22 липня 2014 року [231]. Наслідком стало припинення чинності вищевказаного Положення про проведення державного контролю та нагляду за якістю ветеринарних

препаратів, субстанцій, готових кормів, кормових добавок та засобів ветеринарної медицини, що однак суперечить законодавчій вимозі щодо необхідності існування такого Положення згідно ч. 2 ст. 17 Закону України «Про ветеринарну медицину» (2006). Як наслідок, в умовах законодавчої колізійності було втрачено дієвий комплексний спеціальний механізм державного контролю і нагляду у важливій сфері якості ветеринарних препаратів, що зумовило розпорошення контрольно-наглядових функцій у низці норм загального і спеціального законодавства.

Таким чином, належить скомплектувати норми загального і спеціального законодавства за стадіями державного контролю та нагляду, першою з яких є реєстрація ветеринарних препаратів. Насамперед, слід послатись на ст. 63 Закону України «Про ветеринарну медицину» (2006), яка встановлює загальний механізм такої реєстрації, причому частини 1–2 ст. 63 детермінують початок обігу та використання ветеринарних препаратів моментом їх державної реєстрації. Обмеження максимального терміну дії реєстрації встановлено на рівні п'яти років із заборonoю реєстрації шкідливих для ветеринарно-санітарного та епізоотичного стану або здоров'я людей чи тварин.

Цікавим є нещодавно прийняте доповнення ч. 2 ст. 63, здійснене відповідно до підп. 11 п. 7 Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення державного регулювання продовольчої безпеки та розвитку тваринництва» від 30 червня 2023 року № 3221-IX [232], абзацом 2, за яким «не підлягають державній реєстрації тест-системи та інші реагенти для діагностики захворювань тварин, застосування яких здійснюється *in vitro*». Справа в тому, що технології «*in vitro*» так або інакше пов'язані з мікроклональним розмноженням тварин, що зумовлює необхідність обережного ставлення до таких технологій, з огляду на загальноєвропейську тенденцію заборони клонування та імпорту клонів до ЄС [233].

У цілому ж процедуру державної реєстрації ветеринарних препаратів

впорядковує відповідне Положення, затверджене урядовою постановою від 21 листопада 2007 року № 1349 [234].

Здійснює державну реєстрацію ветеринарних препаратів саме Держпродспоживслужба на основі підп. 3 п. 4 Положення про Державну службу України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів на підставі наукового висновку (експертизи) Національної установи України з ветеринарних препаратів та кормових добавок, виданого на підставі підп. 1 п. 9 Положення про цю установу [235], яка видає його самостійно або забезпечує подання звернень до Державної фармакологічної комісії ветеринарної медицини у разі неможливості дійти однозначного висновку стосовно надання рекомендації щодо державної реєстрації або відмови у реєстрації ветеринарного лікарського засобу.

Державний контроль за якістю, проведенням стандартизації, експертизи і сертифікації засобів для ветеринарної медицини, ветеринарних препаратів безпосередньо здійснює Державний науково-дослідний контрольний інститут ветеринарних препаратів та кормових добавок, який діє на основі Положення [236].

Наступною стадією процедури державного ветеринарно-санітарного контролю і нагляду є ліцензування та атестація суб'єктів господарювання, які здійснюють виробництво ветеринарних препаратів. Насамперед, слід зазначити, що виробництво ветеринарних препаратів підлягає ліцензуванню згідно вимог п. 33 ч. 1 ст. 7 Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» [237] і здійснюється відповідно до Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з виробництва ветеринарних препаратів [238]. На жаль, відсутній найнижчий міністерський рівень конкретизації механізму ліцензування виробників ветеринарних препаратів, зокрема Ліцензійні умови провадження господарської діяльності з виробництва ветеринарних медикаментів і препаратів, оптової, роздрібною торгівлі ветеринарними медикаментами і препаратами [239] у 2016 році втратили свою чинність [240]. Таким чином, не зважаючи на відсутність

деталізації на міністерському рівні, процедура державного ветеринарно-санітарного контролю і нагляду з ліцензування в цілому забезпечена нормами загального і спеціального законодавства.

Натомість викликає зауваження відсутність нормативно-правового регулювання атестації виробників ветеринарних препаратів. Навіть існуючий Порядок проведення атестації виробництв ветеринарних імунобіологічних препаратів [241], на жаль, втратив свою чинність, хоча це був єдиний нормативний акт у атестаційній сфері, який до того ж надавав у п. 2.1 єдине визначення атестації виробництва ветеринарних імунобіологічних препаратів як комплексної перевірки відповідності матеріально-технічної бази, нормативної та нормативно-технічної документації, рівня професійної підготовки персоналу, організаційних заходів та обладнання, спрямованих на забезпечення стабільності якісних показників кожного препарату, що виробляється. Крім того, запроваджувалась плановість атестації, періодичність якої встановлювалась один раз на три роки для новостворених виробництв, а також позаплановість атестації у разі виявлення невідповідності продукції показникам якості. Однак з втратою чинності зазначеного Порядку атестації ця ланка державного ветеринарно-санітарного контролю і нагляду є недіючою.

Наступна стадія інспектування суб'єктів ліцензування щодо дотримання ними ліцензійних вимог не потребує окремого механізму правового забезпечення і здійснюється органами ліцензування у порядку здійснення ними контрольної-наглядової діяльності, як у плановому, так і позаплановому режимі.

Далі йде контроль і нагляд за сертифікацією на відповідність вимогам належної виробничої практики, належної практики дистрибуції, належної лабораторної практики. Передусім слід розкрити загальне поняття сертифікації, надане абз. 33 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про технічні регламенти та оцінку відповідності», як підтвердження відповідності третьою стороною, яке стосується продукції, процесів, послуг, систем або персоналу.

Сертифікація на відповідність вимогам належної виробничої практики ветеринарних препаратів та з метою побудови фармацевтичної системи якості й організації належного виробництва ветеринарних препаратів здійснюється на основі Правил належної виробничої практики ветеринарних препаратів (п. 6 розд.1) [242]. При цьому п. 1 розд. 3 цих Правил розкриває зміст належної виробничої практики як частини управління якістю, яка гарантує, що продукцію постійно виробляють і контролюють за стандартами якості, які відповідають її призначенню. Основні вимоги до виробництва ветеринарних препаратів концентруються у відповідному Положенні [242]. Ці нормативно-правові акти забезпечують формування юридичного підґрунтя «виробничої» складової випуску ветеринарних препаратів, порушення положень яких є підставою для запровадження контролюючого режиму. Безпосередньо «контрольну» складову уособлюють критерії для оцінювання необхідності введення контролю та періодичність його здійснення, затверджені відповідною урядовою постановою [243]. Слід зазначити, що і виробничі, і контрольні нормативні акти засновані на принципах системи аналізу небезпечних факторів та контролю у критичних точках (НАССР) [244, с. 102].

Відповідно до ч. 4 ст. 17 Закону України «Про ветеринарну медицину» (2006) контрольованим показником якості застосовуваних ветеринарних препаратів є їх залишкові кількості у тваринах і продуктах тваринного походження, щодо яких проводиться постійний плановий моніторинг, який виконують державні установи ветеринарної медицини, що уповноважені Держпродспоживслужбою України, з метою перевірки належного використання препаратів і запобігання нанесенню шкоди здоров'ю людей і тварин. Якщо залишкові кількості ветеринарних препаратів перевищують встановлені максимально допустимі рівні залишків, повідомляються відповідні територіальні органи Держпродспоживслужби і головний державний ветеринарний інспектор для запобігання введенню таких продуктів у обіг. Крім того, державний контроль включає вивчення рівня безпечної залишкової кількості, а також побічних ефектів від дії ветеринарних

препаратів. Цю роботу здійснюють національні референс-лабораторії Національної установи ветеринарних препаратів та кормових добавок.

Таким у цілому є правовий механізм державного контролю та нагляду за безпечністю і якістю ветеринарних препаратів, субстанцій та засобів ветеринарної медицини, у якому наявні значні прогалини на рівні міністерського та відомчого регулювання, який за своєю природою має найвищий ступінь конкретизації. Відсутність нормативно-правових актів зазначеного рівня позбавляє правовий механізм державного контролю та нагляду за безпечністю і якістю ветеринарних препаратів не тільки комплексності за рахунок відсутності поглибленої деталізації усіх сторін цього процесу, а й системності через нестачу взаємозв'язків між усіма елементами і ланками цього механізму.

2.4. Державний ветеринарно-санітарний контроль і нагляд на державному кордоні України та транспорті

Субінститут державного ветеринарно-санітарного контролю і нагляду на державному кордоні України та транспорті формують норми про: 1) перетин кордону тваринами у частині ветеринарного опосередкування; 2) транспортування тварин всередині країни; 3) державний ветеринарно-санітарний контроль і нагляд у цій сфері суспільних відносин. Окремі норми у зазначених сферах суспільних відносин об'єднуються у нормативні масиви, які разом складають вказаний субінститут. В умовах, коли за теорією права найменшою елементарною частиною, в які можуть поєднатися правові норми за предметним критерієм, є субінститут, поки що неможливо ідентифікувати окремі нормативні масиви, з яких складається сам субінститут. А тому доцільно їх сприймати саме як нормативні масиви, які врегульовують зріз найоднорідніших суспільних відносин. Таким чином, першим об'єктом для розгляду буде нормативний масив, що впорядковує перетин кордону

тваринами у частині ветеринарного опосередкування.

Законодавством встановлено, що порядок перетинання державного кордону України є ґрунтоутворювальною основою правового режиму державного кордону (ст. 8 Закону України «Про державний кордон України» [245]. Далі загальну основу правового режиму кордону формує ст. 9 цього Закону, яка встановлює вимогу щодо перетину кордону лише у пунктах пропуску, визначених урядом. Ще одним нормативним приписом є ст. 11, яка встановлює різновиди державного контролю при перетинанні державного кордону, одним з яких визнано ветеринарно-санітарний контроль.

Водночас ці загальні норми потребують конкретизації за рахунок відповідних норм спеціального законодавства, яким зокрема є ветеринарне законодавство. Такою нормою є ст. 1 Закону України «Про ветеринарну медицину» (2006), у якій передбачається, що пунктами пропуску через державний кордон України є прикордонні інспекційні пости, де здійснюється державний ветеринарно-санітарний контроль та нагляд вантажів, переміщуваних через державний кордон України. Облаштовуються вони в пунктах пропуску, перелік яких встановлено відповідною урядовою постановою [246], де поряд з іншими видами контролю здійснюється і ветеринарний контроль. Посадовою особою, на яку покладено пропускні функції, є прикордонний державний ветеринарний інспектор, яким є державний ветеринарний інспектор регіональної служби державного ветеринарно-санітарного контролю та нагляду на державному кордоні та транспорті, який перевіряє імпорتنі, транзитні та експортні вантажі, що є об'єктами державного ветеринарно-санітарного контролю та нагляду, а також дозволяє їх ввезення або вивезення залежно від їх ветеринарно-санітарного стану і видає відповідні ветеринарні документи.

Згідно Типового положення про регіональну службу державного ветеринарно-санітарного контролю та нагляду на державному кордоні та транспорті (далі – регіональна ветслужба) одними з основних її завдань є охорона території України від проникнення хвороб тварин з території інших

держав або карантинних зон (підп. 1 п. 3) та здійснення стандартного прикордонного і/або розширеного ветеринарно-санітарного контролю за об'єктами контролю та нагляду (підп. 4 п. 3). Таким чином, регіональна ветслужба поряд з суто спеціальними функціями ветеринарно-санітарного контролю виконує функції загального прикордонного контролю. Згідно п. 4 Типового положення регіональна ветслужба відповідно до цих завдань виконує комплекс функцій: здійснення стандартного прикордонного ветеринарно-санітарного контролю об'єктів контролю та нагляду, а у разі потреби вибіркового і/або розширеного контролю за наявності умов для здійснення таких видів контролю (підп. 2); здійснення вибіркового ветеринарно-санітарного контролю за результатами оцінки, проведеної державним інспектором ветеринарної медицини, і/або розширеного контролю (підп. 3); перевірку достовірності ветеринарних документів (підп. 4); інформування протягом одного робочого дня Держпродспоживслужбу, територіальний орган ветеринарної медицини про всі випадки виявлення серед тварин, що перевозяться, хворих, тих, що викликають підозру на захворювання і загинули від інфекційних захворювань, затримки об'єктів контролю та нагляду, виникнення осередків інфекційного захворювання тварин або їх масового отруєння під час транспортування (підп. 5).

Відповідно до п. 8 Типового положення про регіональну ветслужбу службу вона реалізує свої повноваження безпосередньо та через свої структурні підрозділи – прикордонні інспекційні пункти (пости) ветеринарної медицини, за якими закріплено зони обслуговування. У свою чергу, ветеринарно-санітарні, технічні й виробничі умови функціонування прикордонних інспекційних постів встановлені ч. 2 ст. 81 Закону України «Про ветеринарну медицину» (2006), зокрема вони мають бути прийнятними для таких цілей: 1) проведення клінічного огляду тварин та відбору зразків від таких тварин або інших товарів для діагностичних і лабораторних досліджень; 2) ізоляції тварин, що страждають на хвороби тварин чи недуги, або тварин, щодо яких є підозра захворювання; 3) проведення дезінфекції транспортних

засобів, що використовуються для перевезення товарів. У разі невідповідності прикордонного інспекційного посту зазначеним вимогам, усі товари, що надійшли до нього, повинні бути перенаправлені до найближчого прикордонного інспекційного поста для проведення процедури ветеринарно-санітарного контролю.

Натомість ст. 82 Закону України «Про ветеринарну медицину» (2006) визначено групи товарів, ввезення яких на територію України заборонено, що є безпосереднім об'єктом прикордонного ветеринарно-санітарного контролю з притягненням винних осіб до адміністративної чи іншої відповідальності.

Виходячи з цього, слід наголосити на існуючих в науці адміністративного права підходах, що адміністративно-правове регулювання суспільних відносин у сфері прикордонної безпеки здійснюється саме шляхом встановлення відповідних заходів адміністративної відповідальності [247, с. 95]. Варто не погодитись з наведеним твердженням, адже початковою межею настання юридичної відповідальності є вчинення правопорушення, тоді як адміністративно-правове регулювання охоплює весь пласт відносин перетину кордону. Взагалі ж подібний підхід замикання адміністративно-правового регулювання на юридичній відповідальності в цілому звужує галузевий предмет адміністративного права до інституціонального рівня адміністративно-правової відповідальності.

З прикордонним контролем безпосередньо пов'язаний митний контроль, виходячи з повноважень здійснення прикордонного контролю, покладених на прикордонні, митні, санітарні та інші органи [248, с. 714]. Разом з тим, митний контроль прямо не розглядається в законодавстві як різновид прикордонного. Водночас митний контроль у наукових публікаціях з державного управління визнається складовою частиною системи фінансового контролю України [249, с. 84], що потребує відповідного роз'яснення. Адже в енциклопедії з фінансового права не проводиться паралель між митним контролем як різновидом чи складовою фінансового контролю. Такий взаємозв'язок є побічним, виходячи з юридичної сутності мита як загальнодержавного

податку, передбаченого ПК України [250, с. 240] та з повноважень контролюючих органів центральної виконавчої влади, які реалізують спільну державну податкову і митну політику, а також політику боротьби з податковими і митними правопорушеннями [251, с. 578].

На енциклопедичному рівні митний контроль сприймається передусім як специфічний вид державного контролю [252, с. 635], причому однією з основних його форм визнається митний огляд [253, с. 636]. Водночас митний огляд як одна з форм митного контролю наразі безальтернативно відноситься до царини адміністративного права [254, с. 504], що дає підстави для прямої ідентифікації митного контролю, як самостійного різновиду державного контролю, поряд з іншим різновидом – прикордонним контролем. Як наслідок, з фінансовим контролем митний контроль частково пов'язують лише функції наповнення державного бюджету. З цього погляду, митний контроль можна розглядати міжгалузевим субінститутом адміністративного та фінансового права.

На жаль, не позбавлене певних суперечностей і прогалин при визначенні митного контролю і митне законодавство, яке розкриває зміст останнього як сукупності заходів, здійснюваних з метою забезпечення норм митного законодавства (п. 24 ч. 1 ст. 1 Митного кодексу України (МК України) [255]. Але одночасно митне законодавство оперує поняттям заходів офіційного контролю, одним з яких визнається ветеринарно-санітарний контроль (п. 13¹ ч. 1 ст. 1 МК України). Разом з тим, застосовуючи ці поняття, МК України не надає чіткого і повного співвідношення між митним і офіційним контролюми, що потребує їх доктринального розмежування. Так, п. 42 ч. 1 ст. 1 МК України формою здійснення заходів офіційного контролю визнає попередній документальний контроль. Таке ж співвідношення закладене в урядову постанову «Деякі питання проведення заходів офіційного контролю товарів, що ввозяться на митну територію України (у тому числі з метою транзиту)» [256], в межах якої затверджено Перелік документів і відомостей, що підлягають перевірці під час попереднього документального контролю, що

додатково засвідчує ототожнення офіційного контролю і попереднього документального контролю. Але з цього не ясно, чи є офіційним контролем не лише попередній, а й поточний документальний контроль.

Натомість у наукових дослідженнях виокремлюється пасивний і активний різновиди митного контролю. Причому пасивний контроль має охоплювати всі операції щодо переміщення товарів через митний кордон України і зводиться до аналізу ймовірності порушення митних правил тим чи іншим суб'єктом при здійсненні конкретної операції. На підставі його результатів приймається рішення про необхідність здійснення активного (безпосереднього) контролю, що застосовується лише до обмеженого кола товарів та операцій [257, с. 16]. Аналіз цієї класифікації призводить до висновку про тотожність пасивного контролю з митним наглядом, тоді як активним є безпосередньо митний контроль, настання якого пов'язується з імовірністю порушення митних правил.

Об'єктом митного контролю є товари, щодо яких виникають певні зауваження. Так, у п. 25 ч. 1 ст. 4 Митного кодексу України йдеться про правовий статус товарів як складову митного режиму, а в п. 26 цієї статті є взагалі про митний статус товарів. Термін «статус» (лат. status) у етимологічному розумінні розглядається як стан, становище; громадянський стан, звання, суспільний ступінь [258, с. 402]. Це родове поняття, досить розгалужене на види, зокрема статус соціальний як позиція людини чи групи в суспільстві [259], статус політичний – фіксоване становище суб'єкта в системі політичної (владної) взаємодії [260, с. 673]. Спільною об'єднувальною основою цих понять є суб'єкт, з яким вони і пов'язується. Щодо правового статусу, то у сучасній енциклопедичній літературі він визначається як сукупність суб'єктивних прав, юридичних обов'язків і законних інтересів суб'єктів права [261, с. 534] або в іншій інтерпретації – як сукупність прав і обов'язків фізичних та юридичних осіб [262, с. 44], тобто правовий статус також безальтернативно корелюється з суб'єктом права, будучи його атрибутивною ознакою. З цього боку викликає безліч питань як до авторів

Митного кодексу України, так і до парламентського Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України, адже доктрина сприйняла митний статус товару [257, с. 16], не зважаючи на пряму невідповідність цього законодавчого терміну елементарним засадам загальної теорії права.

Відповідно до ст. 319 МК України органи регіональної ветслужби взаємодіють з митними органами, які координують їх роботу із здійснення ветеринарно-санітарного контролю у пунктах пропуску через державний кордон та у зонах митного контролю на митній території України. При цьому державні митний і ветеринарно-санітарний контролю здійснюються за принципом «єдиного вікна» із застосуванням спільної електронної бази даних щодо підконтрольних товарів. Перелік товарів, які в разі ввезення на митну територію України (у тому числі з метою транзиту) підлягають заходам офіційного контролю, затверджено відповідною урядовою постановою [263], у п. 2 якої формується безпосередньо окремий Перелік товарів, які підлягають ветеринарно-санітарному контролю. До нього входять живі тварини різних видів, жива риба, запліднені яйця птахів для інкубації, сульфонаміди, провітаміни та вітаміни, гормони, простагландини, тромбосани та лейкотриєни, антибіотики та інші лікарські засоби, що використовуються у ветеринарній медицині та тваринництві. Підставою для процедури ветеринарно-санітарного контролю при перетинанні митного кордону є перевірка дотримання Вимог щодо ввезення (пересилання) на митну територію України живих тварин та їхнього репродуктивного матеріалу [264].

Слід також вказати, що основою спільної праці органів державного митного і ветеринарно-санітарного контролю є Інструкція з організації роботи посадових осіб митних органів під час здійснення попереднього документального контролю в пунктах пропуску через державний кордон України [265]. Разом з тим, науковцями наголошується на необхідності удосконалення порядку координації та впорядкування системи контрольних органів, що передбачає законодавче закріплення в єдиному законодавчому

акті повноважень кожного з них (Митної служби України, Державної санітарно-епідеміологічної служби України, Державної ветеринарної та фітосанітарної служби України тощо) стосовно здійснення митного контролю сільськогосподарської продукції. Пропонується визначити вичерпний перелік органів, які мають право здійснювати такий контроль, а також чітко окреслити функції, права та обов'язки кожного з них. Інакше митний контроль без належної, чітко окресленої організаційної структури та правової бази за умови функціонування кількох контрольних органів та армії контролерів буде малоефективним, а отже, дискредитує власне його ідею [266, с. 12], з чим безумовно варто погодитись.

Приступаючи до наступного пласту відносин транспортування тварин, передусім слід зняти можливі питання предметного суміщення з відносинами переміщення тварин, які предметно належать до іншого субінституту, через суміжність і певну понятійну тотожність транспортування з переміщенням.

Так, у абз. 8 ст. 1 первісної редакції Закон України «Про металобрухт» [267] транспортування металобрухту розглядалось як діяльність, пов'язана з його переміщенням від місць утворення до місць утилізації чи переробки. На жаль, ця норма без жодного логічного пояснення була виключена Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про металобрухт» [268], але, тим не менш, вона є свідченням визнання законодавцем змістовного взаємозв'язку між переміщенням і транспортуванням.

На підзаконному рівні такий взаємозв'язок свого часу було закладено у визначення транспортування газу як його переміщення газотранспортною системою (абз. 12 п. 1 Положення про порядок організації та проведення аукціонів з продажу природного газу [269]). Разом з тим, слід констатувати припинення і цієї норми. Однак на енциклопедичному рівні транспортні послуги пов'язуються саме з фізичним переміщенням вантажів чи пасажирів [270, с. 702], що закладає асоціативний ланцюжок взаємовідношення між транспортуванням і переміщенням.

У свою чергу, слід зазначити, що проведений змістовний аналіз

термінологічного тезаурусу Закону України «Про залізничний транспорт» [271] засвідчує суміщення навіть в межах одного Закону різних підходів до формування поняття транспортування, зокрема в одному випадку через переміщення (абз. 12 ст. 1), в інших – через перевезення (абз. 2, 6, 7 ст. 1).

Застосування досить незвичного поняття термінологічного тезаурусу викликане певними підставами. По-перше, широке апелювання до спеціальної та суміжною з нею термінології, розкиданої по різних актах законодавства, зумовлює необхідність її виокремлення і поєднання в межах певних штучних утворень, яким може бути тезаурус. По-друге, як зазначається у лінгвістичних наукових публікаціях, наразі поняття тезаурус вийшло за межі лінгвістики і тлумачиться значно ширше – як найприйнятніша форма опису знань із певної предметної галузі й розглядається як «повний систематизований склад інформації (знань) та установок у тій чи іншій галузі життєдіяльності, який дає змогу орієнтуватися в ній [272, с. 40], що дає змогу виокремлення конструкції законодавчого термінологічного тезаурусу.

Таким чином, продовжуючи формування термінологічного тезаурусу у сфері транспортування і виходячи з наведеного розгляду його як перевезення, вбачається доцільним вказати на застосування у законодавстві зворотних семантичних дефінувань через переміщення і транспортування.

Для прикладу, у ст. 1 первісної редакції Закону України «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку» [273] перевезення розглядалось як діяльність, пов'язана з переміщенням радіоактивних матеріалів, але в сучасній редакції, запровадженій підп. 1 п. 1 Закону України від 22 травня 2003 р. № 887-IV [274] перевезення стало асоціюватись з транспортуванням. Водночас чинною є ст. 1 Закону України «Про обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів» [275], у якій перевезення наркотичних засобів чітко асоціюється з їх переміщенням. У свою чергу, п. 23 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про управління відходами» [276] визначає перевезення відходів як операцію, що полягає у транспортуванні відходів. Так само перевезення корелюється з

переміщенням у ч. 1 ст. 306 ГК України, п. 37 ч. 1 ст. 4 МК України.

Проведений аналіз дає змогу зробити висновок про відсутність у нормотворчій практиці єдності у змістовному сприйнятті транспортування і суміжних з ним понять, що зумовлює необхідність розставляння правильних акцентів у визначенні їх співвідношення, зокрема у контексті транспортування тварин. Вибудовуючи асоціативно-термінологічний ряд співвідношення розглядуваних понять, виключно у загальнотеоретичному плані варто вказати на існування об'єктів, транспортування яких завдяки фізичній природі неможливе через перевезення, а можливе лише через переміщення. Таким об'єктом є вищезгадуваний природний нескраплений газ. Звичайно, це не стосується тварин, фізична природа яких дозволяє їх переміщувати, транспортувати і перевозити. Як наслідок, вибудовується термінологічний ряд, вихідним у якому буде дефініція переміщення, яка символізує поняття зміни місцезнаходження у просторі. З боку етимології латинський термін *transportare* означає переміщувати, переносити, тобто вже первісно терміни транспортування і переміщення генетично пов'язані між собою спільністю походження. І лише в сучасному сприйнятті транспортування почало асоціюватися з перевезенням транспортом з одного місця в інше [3, с. 902]. Дослідники цього питання зазначають, що крім латинського терміну *transportare* (переміщувати, переносити), поняття «транспорт» походить також з німецького і французького «*transport*» (провіз, перевезення) [277, с. 119], з чого можна зробити висновок про певну тотожність транспортування, переміщення і перевезення, які в загальному розумінні формують відповідний синонімічний ряд. Зі свого боку підтверджує це і нормативне визначення транспорту як однієї з найважливіших галузей виробництва, покликаної задовольнити суспільні потреби в перевезеннях (ст. 1 Закону України «Про транспорт» [278].

Трансформуючи цей висновок на тваринницьку сферу, передусім слід зазначити, що переміщення тварин є поняттям ширшим за їх транспортування, адже переміщення можливе прогоном крупних тварин, а дрібних – ручним

перенесенням, що однозначно не є транспортуванням. З цього боку відповіднішим є визначення транспортування тварин через їх перевезення, що здійснюється одним або кількома транспортними засобами, надане у абз. 7 п. 2 Правил транспортування тварин [279]. Іншими словами, транспортування є лише частиною глобальнішого поняття переміщення, що дозволяє їх суміщення з великою часткою умовності, за якої повного змістовного ототожнення не виникає, а тому слід внести корективи до законодавчого сприйняття переміщення без його прирівнювання до транспортування. Таким чином, переміщення і транспортування співвідносяться як загальне і особливе, а транспортування і перевезення – як тотожні поняття.

Рівень загального законодавства у сфері транспортування тварин формують норми транспортного законодавства у розрізі різних видів транспорту. Зокрема, п. 19.5 Правил перевезень вантажів автомобільним транспортом в Україні [280] визначає правила автомобільних перевезень тварин, птиці та бджіл, встановлюючи при цьому низку підконтрольних ветеринарно-санітарних вимог щодо: необхідності дотримання при перевезенні тварин і птиці діючих ветеринарно-санітарних правил (п. 19.5.2); відповідності спеціалізованого рухомого складу вимогам ветеринарно-санітарних правил (п. 19.5.5); обов'язкової наявності у перевізника ветеринарного свідоцтва встановленої форми, а у разі потреби – дозвілу карантинної служби (п. 19.5.9); необхідності огляду в найближчій ветеринарній установі транспортованих тварин при виявленні їх захворювання чи падежу (п. 19.5.16); обов'язковості санітарної обробки рухомого складу після перевезень шкіряної сировини (п. 19.7.5); наявності ветеринарного свідоцтва встановленої форми перед вантаженням вовни (п. 19.7.10), волосся тварин (п. 19.7.11) та риби і рибопродуктів (п. 25.8.11). Крім того, встановлюється вимога щодо підлягання ветеринарно-санітарному контролю швидкопсувних продуктів тваринного походження і продуктів переробки згідно переліку, наведеному в додатку 21 до Правил перевезень вантажів автомобільним транспортом (п. 29.9), а також щодо промивання і дезинфекції

транспортного засобу після розвантаження швидкопсувних вантажів (п. 29.19).

У частині залізничного перевезення тварин діють Правила перевезення пасажирів, багажу, вантажобагажу та пошти залізничним транспортом України [281], у п. 15.7 яких дозволяється і прописуються особливості перевезення дрібних кімнатних тварин, зокрема у частині наявності належним чином оформленого ветеринарного документа (абз. 10 п. 15.7). У свою чергу, п. 35.11 Правил встановлює особливості перевезення собак великих та малих порід та ветеринарних документів на них.

Щодо транспортування тварин авіатранспортом діють Правила повітряних перевезень та обслуговування пасажирів і багажу [282], у п. 1 розд. VII яких встановлюється обов'язок авіаперевізника забезпечити пасажирів в аеропорту інформацією щодо виконання пасажирами вимог, пов'язаних з ветеринарно-санітарним контролем. Ще один припис визначає, що час закінчення реєстрації встановлюється авіаперевізником з урахуванням часу, необхідного для проходження необхідного ветеринарно-санітарного контролю відповідно до законодавства України (абз. 2 п. 3 розд. IX). З цього приводу доцільно навести висновок Д.М. Луца, що якщо перевезення тварин залізничним транспортом (унаслідок наявності монополіста «Укрзалізниці») чітко регламентується законодавчо, то перевезення тварин авіаційним транспортом додатково регламентується порядками та Правилами перевезення тварин, які різняться в залежності від авіакомпанії, яка є перевізником [283, с. 22]. Цим, в принципі, і пояснюється стислість теми транспортування тварин у Правилах повітряних перевезень, що завдяки множинності авіаперевізників вимагає прийняття кожним з них свого порядку.

Найменшу увагу транспортуванню тварин приділено в Правилах перевезення вантажів, пасажирів і багажу внутрішнім водним транспортом [284]. Особливості транспортування тварин сконцентровані на обов'язку перевізника довести до пасажирів інформацію про порядок перевезення ручної поклажі, в тому числі дрібних домашніх тварин (п. 17 розд. VIII). При цьому

категорично забороняється перевезення в ручній поклажі диких тварин (п. 5 розд. X) на фоні декларування права пасажирів на перевезення з собою домашніх тварин, відповідно до порядку, визначеного перевізником (п. 1 розд. XII). Загальною ж особливістю розглядуваних Правил є відсутність жодної згадки про відповідність перевезення тварин ветеринарно-санітарним вимогам, зокрема щодо наявності ветеринарних документів, що ускладнює ветеринарно-санітарний контроль, пов'язуючи можливість його проведення із загальними приписами ветеринарного законодавства.

Таким чином, наведені норми щодо транспортування тварин різними видами транспорту і його ветеринарного опосередкування, порушення якого є підставою для активізації ветеринарно-санітарного контролю, сукупно формують рівень загального законодавства в цій сфері. Разом з тим, цих норм явно недостатньо для регулювання цілісного пласту суспільних відносин з транспортування тварин, що вимагає його поглиблення за рахунок норм спеціального законодавства. Як зазначав свого часу В.І. Семчик, загальний закон застосовується до певної групи відносин у тій частині, у якій вони не врегульовані спеціальним законом [285, с. 540]. Це свідчить про необхідність конкретизації загального механізму правового регулювання завдяки нормам спеціального законодавства у розрізі різних видів транспорту.

Спеціальний рівень законодавства у сфері транспортування тварин утворюють вищевказані Правила транспортування тварин, які встановлюють комплексну нормативно-правову основу цього процесу, формуючи загальні вимоги до транспортування тварин, спільні для усіх видів транспортних засобів (п.п. 6–34), та у розрізі окремих видів транспорту, зокрема залізничного (п. 35), автомобільного (п. 36), водного (п. 37), авіаційного (п. 38). Крім того, виокремлюються особливості транспортування домашніх (п.п. 40–44), сільськогосподарських (п.п. 45–54) та диких (п.п. 55–64) тварин, а також особливості транспортування риби та інших гідробіонтів (п.п. 65–79). У наявності створення цілісного правового механізму, який встановлює загальні вимоги до транспортування тварин, диференціюючи їх залежно від видів

транспорту та видів тварин. При цьому практично по всьому тексту розглянутих Правил наводяться заходи ветеринарно-санітарного контролю, які мають супроводжувати процес транспортування тварин. Як наслідок, створюється універсальна основа, пласт норм спеціального законодавства, який доповнює вищенаведені норми загального рівня залежно від виду транспорту.

2.5. Державний ветеринарно-санітарний контроль та нагляд під час полювання

Розкриваючи особливості останньої складової державного ветеринарно-санітарного контролю і нагляду, якою є полювання, передусім слід зазначити, що цій темі не було приділено жодної уваги науковців-юристів, що підтверджується цілковитою відсутністю наукових публікацій. Таке становище зумовлює необхідність звернення до суміжної тематики і відповідного законодавства. Звідси, виникає потреба у з'ясуванні сутнісно-змістовних характеристик базових понять, основним з яких є полювання, безпосередньо щодо якого й передбачається здійснення процедури державного ветеринарно-санітарного контролю та нагляду, а суміжним – мисливство, особливості яких і належить розкрити.

Щодо законодавчих особливостей, то ні в Цивільному, ні в Господарському кодексах немає жодної норми, присвяченої полюванню чи мисливству як різновиду господарювання, а це означає, що зазначені відносини врегульовуються виключно спеціальним законодавством. Як наслідок, нормативні визначення містяться у спеціальному Законі України «Про мисливське господарство та полювання» [286], у якому мисливство визначається як вид спеціального використання тваринного світу шляхом добування мисливських тварин, що перебувають у стані природної волі або утримуються в напіввільних умовах у межах мисливських угідь (абз. 5 ст. 1),

а полювання – як дії людини, спрямовані на вистежування, переслідування з метою добування і саме добування (відстріл, відлов) мисливських тварин, що перебувають у стані природної волі або утримуються в напіввільних умовах (абз. 15 ст. 1).

Разом з тим, в юридичній науці щодо понять полювання і мисливство та їх співвідношення існують різні, іноді прямо полярні погляди. Так, Л.Р. Данилюк, враховуючи синонімічні ряди до слів «мисливство» і «полювання», дійшла висновку, що це слова синоніми, тобто різні за звучанням і написанням, але тотожні за лексичним значенням, а тому навіть пропонує поняття «мисливство» виключити зі ст. 1 Закону України «Про мисливське господарство та полювання» та інших нормативно-правових актів, які регулюють відповідну сферу відносин [287, с. 7–8]. Схожу позицію займає П.В. Тихий, на думку якого необхідність вживання терміну «полювання» обумовлена лише мовними чинниками, а саме відсутністю власної дієслівної форми слова «мисливство». У зв'язку з цим, автор розглядає ці терміни як синоніми, але робить прямо протилежний висновок про недоцільність надання окремого юридичного значення саме терміну «полювання» [288, с. 12].

У свою чергу, в результаті дослідження законодавства та наукових праць О.О. Томин дійшла диференційованого висновку, з яким слід погодитись, що поняття «мисливство» і «полювання» відрізняються один від одного за такими критеріями: а) суб'єктний склад; б) мета і цілі здійснення; в) функціональне призначення; г) підстави здійснення; д) форми здійснення. Звідси, на її думку, мисливство і полювання, незважаючи на спільні ознаки, відмінні за своєю правовою природою і співвідносяться відповідно як загальне і часткове [289, с. 7–8]. На нетотожність полювання і мисливства, а також їх співвідношення як загального та спеціального, звертається увага і в адміністративно-правових дослідженнях [290, с. 14]. Виникає лише питання до останньої невід'ємної складової діалектичної тріади парних категорій, якою крім загального і часткового (чи спеціального) є категорія одиничного, відсутність якого дещо нівелює запропоноване співвідношення, ставлячи під сумнів доцільність його

застосування в цілому.

Різняться й думки щодо юридичної природи зазначених понять. Якщо мисливство визначається як вид спеціального використання тваринного світу шляхом добування мисливських тварин [291, с. 707], то щодо полювання В.В. Овдієнко взагалі заперечує можливість його розгляду як самостійного виду спеціального використання тваринного світу. При цьому він вважає, що визначення поняття «мисливство» через осмислення його співвідношення з поняттям «полювання» є хибним і має наслідком з одного боку – звуження його змісту, а з іншого – використання для його характеристики ознак, що не сприяють розкриттю його юридичного значення [292, с. 7]. Натомість О.О. Томин висловлює прямо протилежну думку щодо полювання саме як одного з видів спеціального використання об'єктів тваринного світу, а мисливства – як окремої ланки суспільного виробництва, організаційно-господарською основою якої виступає мисливське господарство [289, с. 14], з чим безумовно треба погодитись.

Разом з тим, для наведених наукових праць спільною характерною рисою є уникнення ветеринарно-санітарної специфіки мисливства і полювання, яку затуляють «глобальніші» проблеми державного управління, на яких зупиняють свою увагу науковці. Так, І.Г. Гуль серед тринадцяти принципів мисливської політики [293, с. 118–122] оминає увагою необхідність дотримання протиепізоотичних ветеринарно-санітарних вимог. Так само пропозиція закріплення у Законі України «Про мисливське господарство та полювання» спеціальних принципів щодо державного управління у галузі ведення мисливського господарства і полювання [294, с. 168] не містить жодного принципу щодо дотримання ветеринарно-санітарних вимог і здійснення державного контролю і нагляду за таким дотриманням. Ще одна пропозиція конкретизувати перелік специфічних засобів (у межах традиційних методів) державного управління мисливським господарством призводить до виокремлення серед адміністративних методів контроль у галузі охорони, використання та відтворення мисливських тварин і птахів [295, с. 167–168].

Однак це занадто широке формулювання для пропонованої конкретизації, яке однозначно потребує відповідного поглиблення і деталізації за рахунок складових. Однозначно методологічно важливим для формування контрольної функції в галузі ведення мисливського господарства є запропонований О.О. Томин принцип розподілу господарських і контрольних функцій у цій галузі [289, с. 3–4]. Пізніше такий висновок продублювали науковці у галузі лісового господарства [294, с. 169]. Але, у кінцевому підсумку, жоден з авторів так і не виокремив ветеринарно-санітарну складову мисливського господарства.

Аналогічно поступає й О.О. Томин, надаючи широке визначення контролю в галузі мисливства і полювання як систематичної, конструктивної діяльності державних органів та посадових осіб, органів місцевого самоврядування та громадських організацій, спрямованої на забезпечення відповідності мисливської діяльності та полювання вимогам чинного законодавства [289, с. 11]. Проте тут, як завжди, за широким визначенням губиться специфіка, яка часто й є визначальною. Адже безсумнівною є первісність у будь-якому з наведених різновидів контролю саме ветеринарно-санітарної специфіки, яка є визначальною в забезпеченні існування мисливського господарства в цілому.

Безпосередньо особливостям державного ветеринарно-санітарного контролю і нагляду під час полювання присвячена ст. 19 Закону України «Про ветеринарну медицину» (2006). Першим контрольним положенням є запровадження в ч. 1 ст. 19 цього Закону імперативної вимоги щодо відкриття мисливського сезону тільки після проведення належного епізоотичного обстеження мисливських угідь і наступного за ним підтвердження відповідними територіальними державними органами ветеринарної медицини.

Епізоотичне обстеження мисливських угідь, метою якого є своєчасне виявлення можливих випадків масової загибелі диких тварин і перелітних птахів, встановлення причин їх загибелі, а також недопущення занесення

епізоотій у населені пункти, сільськогосподарські підприємства й особисті селянські господарства. Додатковим спеціальним ветеринарно-санітарним заходом перевірки епізоотичного стану мисливських угідь є вибірковий діагностичний відстріл мисливських тварин з метою проведення державної ветеринарно-санітарної експертизи, який здійснюється у відповідності до спеціальної Інструкції, затвердженої наказом Мінагрополітики від 8 лютого 2014 року № 60 [296].

Дозволи на діагностичний відстріл на території мисливських угідь України видаються Держлісагентством України, а на територіях природно-заповідного фонду – обласними державними адміністраціями. Підставою для видачі такого дозволу є розпорядження територіальних головних державних інспекторів ветмедицини про необхідність проведення діагностичних відстрілів. У розпорядженнях мають вказуватись місця проведення відстрілу, види тварин, що підлягають відстрілу, їх кількість та ймовірні хвороби тварин, на які проводитимуться дослідження. Одержують дозволи на діагностичний відстріл працівники, уповноважені здійснювати охорону мисливських угідь та охорону територій природно-заповідного фонду. Важливим моментом реалізації контрольно-наглядових функцій є імперативне зобов'язування користувача мисливських угідь при виявленні осередку хвороб повідомити про це відповідні територіальні органи Держветфітослужби, що вимагається абз. 2 п. 2.1 Інструкції.

Залишення добутих внаслідок проведення діагностичного відстрілу тварин у розпорядженні користувача мисливських угідь (п. 5.5 Інструкції), зумовлює виникнення наступного етапу державної контрольно-наглядової ветеринарно-санітарної діяльності, адже такі тварини підлягають подальшій реалізації чи використанню. Така вимога корелюється зі змістом більш загальних за своєю природою нормативних приписів, якими є пункти 1.10–1.11 Положення про правила проведення полювань, поводження із зброєю та порядок видачі ліцензій на добування мисливських тварин [297]. Згідно зазначених норм вимагається здавати впольованих парнокопитних тварин

користувачеві мисливських угідь із зобов'язанням останнього забезпечення здійснення державної ветеринарно-санітарної експертизи таких тварин, після проведення якої субпродукти від них є власністю мисливця. Натомість добуті хутрові звірі після ветеринарно-санітарної експертизи одразу стають власністю мисливця.

Справа в тому, що законодавство вимагає обладнання згідно з ветеринарно-санітарними вимогами майданчиків для оброблення впольованої дичини та забезпечення проведення ветеринарно-санітарної експертизи дичини, призначої для використання на харчові цілі (абз. 7 ч. 2 ст. 30 Закону України «Про мисливське господарство та полювання»). Разом з тим, ця спеціальна законодавча норма диференціюється за суб'єктами згідно п. 12.6 Правил передзабійного ветеринарного огляду тварин і ветеринарно-санітарної експертизи м'яса та м'ясних продуктів [298]. Проведення ветеринарно-санітарної експертизи безпосередньо на пунктах (майданчиках) вимагається лише для заготівельних організацій, які здійснюють масове постачання дичини на ринок, тоді як для окремих мисливців необхідним є здійснення ветеринарно-санітарної експертизи в державних лабораторіях ветеринарної медицини або в державних лабораторіях ветсанекспертизи на ринку.

Водночас виникає певний колізійний момент. На законодавчій вимозі щодо обов'язку мисливського господарства облаштування зазначених майданчиків, крім мисливського законодавства, наголошується також і в юридичних монографічних дослідженнях [299, с. 71], однак у жодному джерелі, включаючи законодавчі та доктринальні, не розкривається зміст ветеринарно-санітарних вимог до облаштування майданчиків для оброблення відстріляної на полюванні дичини, що вимагає їх розроблення і прийняття. Адже як об'єкт ветеринарно-санітарного контролю і нагляду такий майданчик неможливо перевірити на відповідність ветеринарно-санітарним вимогам передусім через відсутність таких законодавчо закріплених вимог.

Наступною складовою державного ветеринарно-санітарного контролю та нагляду на полюванні є встановлена ч. 2 ст. 19 Закону України «Про

ветеринарну медицину» (2006) вимога до користувачів мисливських і рибальських угідь щодо необхідності інформування найближчого державного ветеринарного інспектора про випадки підозрілої (невластивої) поведінки та загибелі тварин. До обов'язків державного ветеринарного інспектора віднесено розгляд цих звітів, а при необхідності після інспектування туш – відбирання зразків тканин тварин для подальшого лабораторного дослідження.

При аналізі змісту цього нормативного припису, насамперед, впадає в очі розширення кола підконтрольних суб'єктів полювання, крім користувачів мисливських угідь, за рахунок користувачів рибальських угідь, що вимагає з'ясування сумісності цих понять, які належать до дещо різних сфер фауністичних відносин. Абз. 4 ст. 1 Закону України «Про мисливське господарство та полювання» користувачами мисливських угідь вважає спеціалізовані мисливські господарства, інші підприємства, установи та організації, в яких створені спеціалізовані підрозділи для ведення мисливського господарства з наданням в їх користування мисливських угідь. Натомість норма щодо користувачів рибальських угідь є унікальною, бо такого поняття, крім «спадкової» рецепції дефініцій рибальських угідь та користувачів рибальських угідь до ст. 40⁵ «Державний контроль мисливських та рибальських угідь» Закону України «Про ветеринарну медицину» (2021), не міститься в жодному іншому нормативно-правовому акті чинного законодавства. Але й у зазначених нормативних актах ветеринарного законодавства, не розкривається зміст поняття рибальських угідь.

Згідно абз. 2 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про тваринний світ» риби дійсно відносяться до диких тварин. Однак об'єктами полювання Закон України «Про мисливське господарство та полювання» визнає виключно мисливських тварин, якими є дикі звірі та птахи (абз. 8 ст. 1, абз. 10 ст. 1). Разом з тим, риби однозначно не рахуються дикими звірами. Відповідно до абз. 10 ст. 1 Закону України «Про мисливське господарство та полювання» мисливські угіддя поряд з ділянками суші включають і ділянки водного простору,

використовувані для ведення мисливського господарства, і на яких можуть перебувати мисливські тварини. Але це безальтернативно не є рибальськими угіддями, призначенням яких є вилов риби.

Взагалі поняття угідь логічно корелюється із земельно-правовою лексикою, але навіть у Переліку угідь згідно з Класифікацією видів земельних угідь (КВЗУ), викладеному в дод. 4 до Порядку ведення Державного земельного кадастру [300] відсутнє поняття рибальських угідь.

Для порівняння, у Законі України «Про аквакультуру» [301] в абз. 31 ч. 1 ст. 1 міститься визначення рибницького господарства як єдиного майнового комплексу, до складу якого входять земельні ділянки, призначені для розведення, утримання та вирощування об'єктів аквакультури, але це жодним чином не є підставою для ототожнення їх з рибальськими угіддями, бо рибництво за своїм змістом, розкритим у абз. 2 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про аквакультуру», є сільськогосподарською діяльністю зі штучного розведення, утримання та вирощування об'єктів аквакультури (рибництва). У свою чергу, згідно ч. 1 ст. 25 Закону України «Про тваринний світ» рибальством є добування риби і водних безхребетних. Аналогічне лаконічне визначення надається і в юридичній енциклопедичній літературі [302, с. 312]. Як наслідок, викристалізуються певні відмінності між рибництвом і рибальством, першою з яких є належність до предметів різних галузей права, рибництва – до аграрного, а рибальства – до фауністичного. Іншою відмінністю є охоплення рибництвом виробничих аспектів, тоді як рибальством – видобувних, характерних саме для поресурсних галузей права.

Таким чином, напрошується висновок щодо необхідності прибрати із ч. 2 ст. 19 Закону України «Про ветеринарну медицину» (2006) поняття користувачів рибальських угідь як такого, що не відповідає чинному законодавству і безпосередньо не пов'язаного з полюванням. Застосування ж дефініції рибальських угідь у ст. 40⁵ Закону України «Про ветеринарну медицину» (2021) потребує розкриття її змісту в понятійно-категорійному тезаурусі, виокремленому в ст. 1 цього Закону.

Висновки до розділу II

З'ясування особливостей субінституційного рівня правового забезпечення державного ветеринарно-санітарного контролю та нагляду дало змогу сформулювати такі висновки:

- визначення поняття тварин містяться у законодавстві різногалузевої належності, починаючи з ЦК України, причому в цивілістичному розумінні у понятті тварин відбувається поєднання речової (майнової) і немайнової природи;

- безпосередньо у ветеринарному законодавстві спостерігається помітна варіативність змісту цього поняття. Порівняння різних редакцій базового нормативного акта, яким є Закон України «Про ветеринарну медицину», дозволило зробити висновок, що надані в них визначення тварин відрізняються, причому з кожною наступною редакцією поглиблювалась «біологізація» цих визначень, що потребує для тлумачення поняття тварин наявності спеціальних знань. При цьому найвищого рівня абстрагування досягнуто в останній редакції чинного, але ще не діючого Закону України «Про ветеринарну медицину» (2021), що передбачає залучення експертів біологічного профілю;

- на противагу ветеринарному законодавству, досить розгорнуте визначення тварин містить фауністичне законодавство, яке базується на класифікації тварин залежно від ареалу і умов існування та використання людиною. При цьому вбачається достатнім поділ тварин на сільськогосподарські, домашні й дикі, подальша диференціація яких на домашню і дику птицю, хутрові, лабораторні, зоопаркові та циркові видається надмірною через наявність законодавчих визначень сільськогосподарських, домашніх і диких тварин;

- викликає певні зауваження застосування терміну «домашні тварини», який, не зважаючи на досить широке застосування, все ж є запозиченням з російської лексики, тоді як власне українським є термін «свійські тварини»,

який при перекладі має єдиний російськомовний аналог, яким є саме «домашні тварини»;

– поняття домашніх тварин не охоплює всіх різновидів тварин, які приручені людиною і проживають поряд з нею, тому потребується введення родового поняття свійських тварин, якими є види тварин, що повністю або частково утримуються людиною, живуть з людиною та розводяться нею для отримання продуктів і сировини тваринного походження (продуктивні тварини), а також для виконання охоронних і санітарних функцій та задоволення естетичних потреб і потреб у спілкуванні (непродуктивні тварини). При цьому під визначення продуктивних підпадають сільськогосподарські, а непродуктивних – решта свійських тварин;

– поняття переміщення не є широко використовуваним у законодавстві, однак воно має певне застосування і пов'язується з настанням певних змін у відповідних сферах суспільних відносин;

– переміщенням у законодавстві визнається зміна місцезнаходження, спричинена виникненням відповідних юридичних фактів;

– у ветеринарному законодавстві закріплено два аспекти переміщення: фізичний і юридичний, який може бути і не пов'язаним з фізичним переміщенням. При цьому фізичне переміщення однозначно пов'язується зі зміною території утримання тварин, тоді як зміна власника або утримувача тварин тягне за собою територіальні зміни лише у разі переходу прав тільки на тварин. У разі ж заміни власника господарства, де утримуються тварини, на нового, виникатиме власне юридичний тип переміщення у вигляді одночасного переходу прав на господарство в цілому і на тварин як частину його майнового комплексу;

– у європейському законодавстві фіксується безпосередньо фізичний аспект зміни місцезнаходження тварин та його межа, якою є кордони ЄС, звідки впливає важливий принцип, за яким переміщення у міжнародному аспекті здійснюється за межі кордону країни, а у національному – всередині країни;

– існують розбіжності у законодавчому дефінуванні територій утримання тварин, між якими здійснюється їх переміщення. У одних законах – це господарства, тоді як у інших – це потужності (об’єкти). Порівняння обох законодавчо закріплених визначень дало змогу виокремити спільні складові, якими є будівлі, споруди та території з однаковим функціональним призначенням розведення і утримання тварин. Відмінностями є включення до складу потужностей (об’єктів) тваринницького обладнання, а для господарства – можливість бути об’єктом права приватної власності;

– законодавець розглядає господарство і потужності (об’єкти) передусім як виробничі одиниці тваринництва, ототожнюючи їх у виробничому відношенні. Наступною спільною рисою є майновий характер, що ідентифікує їх з єдиним тваринницьким майновим комплексом. Взагалі – це унікальне визначення господарства, надане саме ветеринарним законодавством, бо господарське законодавство, втім як і інше, зовсім не оперує цим терміном;

– наведене легальне визначення господарства дає всі підстави для розгляду його саме як майна, точніше майнового комплексу. Відповідною складовою такого виробничого майнового комплексу і є тварини як вид майна, призначеного для його діяльності, що повністю вкладається у законодавче закріплення складу єдиного майнового комплексу;

– як наслідок, поняття господарства є значно відповіднішим вкладеному в нього змісту і тому варто замінити ним закріплену у ветеринарному законодавстві дефініцію потужностей (об’єктів). Тим більше, що ідентифікаційно-реєстраційне законодавство оперує саме поняттям господарства. Однак, до такої заміни, прийдеться застосовувати обидва поняття, адже ветеринарне законодавство передбачає необхідною передумовою переміщення тварин необхідність реєстрації саме тваринницьких потужностей (об’єктів) з подальшою ідентифікацією всіх утримуваних на них тварин;

– неідентифікованою є тварина без ідентифікаційного номера, зареєстрованого належним чином у Єдиному державному реєстрі тварин;

– крім вимоги ідентифікації, ще однією передумовою переміщення тварин є наявність ідентифікаційних документів. Ця вимога деталізується окремим правовим механізмом ідентифікації по кожному виду тварин, який закріплюється відповідним Порядком;

– наступним юридичним фактом забезпечення можливості переміщення тварин, крім відповідних ідентифікаційних документів, закон визнає наявність ветеринарних документів, перелік яких диференціюється по кожному виду тварин;

– функції державного нагляду і контролю за дотриманням вимог щодо ідентифікації та реєстрації тварин покладені виключно на центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері ветеринарної медицини, яким наразі є Держпродспоживслужба;

– у ветеринарному законодавстві закладено чіткий детермінаційний взаємозв'язок між товарною продукцією тваринництва і необхідністю виникнення ветеринарних контрольно-наглядових функцій;

– сільськогосподарська ринкова торгівля є традиційним для України способом реалізації надлишкової товарної продукції, вироблюваної селянами, яка здавна здійснювалась на ярмарках. Але ярмаркова торгівля була періодичною, проводилась, як правило, у волосних селах і прив'язувалась до певних релігійних свят. У більш сучаснішій формі систематичної торгівлі виникла в радянський період у вигляді колгоспних ринків, на зміну яким прийшли сучасні агропродовольчі ринки;

– слід розрізняти широке економічне розуміння визначення аграрного ринку як системи економічних відносин, а вузьке – безпосередньо як місця здійснення торгівлі сільськогосподарськими товарами, причому виходячи з предмету нашого дослідження, належної важливості набуває саме вузьке розуміння ринку, яке символізує класифікаційна рубрика продовольчих (сільськогосподарських) ринків, зокрема з продажу тваринницької продукції;

– з проведеного аналізу законодавчих визначень державного ветеринарно-санітарного нагляду і державного ветеринарно-санітарного

контролю на ринках впливає головна ознака їх розмежування за суб'єктно-компетенційним критерієм: державний ветеринарно-санітарний нагляд на ринках здійснюють суб'єкти з відповідними владними повноваженнями (державні ветеринарні інспектори), тоді як державний ветеринарно-санітарний контроль – особи, наділені фаховими компетентностями та необхідними засобами і технологіями проведення контрольних заходів (працівники державних установ ветеринарної медицини);

- поняття ринкового обігу тварин і тваринницької продукції поєднує два аспекти: фізичний, що полягає у зміні місцезнаходження товарної продукції, та юридичний, що охоплює перманентну зміну суб'єктивних прав власника чи володільця (в юридичному розумінні – титульного);

- перелік ветеринарних документів є універсальним для всіх об'єктів державного ветеринарно-санітарного контролю та нагляду, тобто є спільним для тварин і неїстівних продуктів тваринного походження і формалізується у вигляді ветеринарних свідоцтв і довідок. Законодавство встановлює лише додаткові вимоги щодо обігу шкіряної сировини з великої рогатої худоби, овець і кіз, який здійснюється тільки після попереднього дослідження на сибірку, а також обов'язковості знищення необроблених відходів шкіряної сировини, які не пройшли хімічної обробки;

- у разі встановлення державним ветеринарним інспектором у ході торгівлі на ринках факту порушення ветеринарно-санітарних заходів, ним видається припис щодо заборони обігу тварин чи неїстівних продуктів тваринного походження аж до усунення виявлених порушень з паралельним накладенням штрафу за ст. 107 КУпАП, причому включення відносин заборони обігу тварин чи неїстівних продуктів тваринного походження до диспозиції цієї статті здійснено новою редакцією Закону України «Про ветеринарну медицину» (2021);

- значне зростання розмірів штрафів призвело до необхідності зміни компетентнісної градації підстав для віднесення адміністративної справи до відома різних посадових осіб, якими є державні ветеринарні інспектори

різного ієрархічного рівня;

- у етимологічному аспекті безпекою є те, що виключає можливість будь-яких турбот і клопотів. Наразі цей термін набув сучасного значення як стану захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від зовнішньої і внутрішньої загрози. Але це найзагальніший родовий рівень сприйняття безпеки, який трансформується у видові поняття залежно від сфери застосування. Звідси, видовим є і поняття безпечності ветеринарних препаратів, субстанцій та засобів ветеринарної медицини;

- у законодавстві безпека продукції розглядається як одна з характеристик її якості, з чим безмовно необхідно погодитись, адже безальтернативно не може вважатись якісною небезпечна продукція;

- спеціальних наукових досліджень юридичної термінології у сфері безпечності ветеринарних препаратів і засобів не здійснювалося, що зумовлює звернення до нормативної термінології;

- безпечність формується передусім за двома критеріями: причинно-наслідковим критерієм відсутності шкідливого впливу (шкоди) для здоров'я людей і тварин, а також критерієм відповідності, за яким безпечність має забезпечуватись відповідністю продукції вимогам, які висуваються чинним законодавством, зокрема технічними регламентами і державними стандартами;

- з огляду на дискусійність і нелогічність формулювання мети державного контролю та нагляду за ветеринарними препаратами, ч. 1 ст. 17 Закону України «Про ветеринарну медицину» (2006) слід викласти у новій редакції: «метою державного контролю та нагляду за ветеринарними препаратами, субстанціями і засобами ветеринарної медицини є організаційні заходи, спрямовані на удосконалення управлінської моделі контрольно-наглядової діяльності у частині оптимізації функцій і окремих дій контрольно-наглядових органів та правові заходи по досягненню відповідності діяльності з виробництва і поширення ветеринарних препаратів, субстанцій і засобів ветеринарної медицини вимогам ветеринарного законодавства»;

– ветеринарне законодавство виокремлює стадії державного контролю та нагляду за безпечністю та якістю ветеринарних препаратів, субстанцій і засобів ветеринарної медицини: реєстрація ветеринарних препаратів; ліцензування та атестація виробників ветеринарних препаратів; інспектування суб'єктів ліцензування щодо дотримання ними ліцензійних вимог; сертифікація на відповідність вимогам належної виробничої практики, належної практики дистрибуції, належної лабораторної практики, перевірка якості, ефективності та безпечності ветеринарних препаратів та субстанцій під час реєстрації, виробництва, обігу та/або використання (застосування);

– внаслідок припинення Положення про державний контроль та нагляд за ветеринарними препаратами, субстанціями та засобами ветеринарної було втрачено дієвий комплексний спеціальний механізм державного контролю і нагляду у важливій сфері якості й безпечності ветеринарних препаратів, що зумовило розпорошення контрольних-наглядових функцій у низці норм загального і спеціального законодавства;

– процедури державної реєстрації та ліцензування ветеринарних препаратів у цілому забезпечені нормами загального і спеціального законодавства на фоні повної відсутності нормативних актів центральних органів виконавчої влади (міністерського і відомчого рівнів), що позбавляє цілісний механізм належного ступеня деталізації;

– викликає зауваження повна відсутність нормативно-правового регулювання атестації виробників ветеринарних препаратів, тому ця ланка державного ветеринарно-санітарного контролю і нагляду є недіючою;

– стадія інспектування суб'єктів ліцензування щодо дотримання ними ліцензійних вимог не потребує окремого механізму правового забезпечення і здійснюється органами ліцензування у порядку здійснення ними контрольних-наглядової діяльності, як у плановому, так і позаплановому режимі;

– правовий механізм державного контролю та нагляду за безпечністю і якістю ветеринарних препаратів, субстанцій та засобів ветеринарної медицини містить значні прогалини на рівні міністерського та відомчого регулювання,

який за своєю природою має найвищий ступінь конкретизації. Відсутність нормативно-правових актів цього рівня позбавляє зазначений правовий механізм не тільки комплексності за рахунок відсутності поглибленої деталізації усіх сторін цього процесу, а й системності через нестачу взаємозв'язків між усіма елементами і ланками цього механізму;

- існуюче в адміністративному праві сприйняття адміністративно-правового регулювання суспільних відносин у сфері прикордонної безпеки як встановлення відповідних заходів адміністративної відповідальності в цілому звужує галузевий предмет адміністративного права до інституціонального рівня адміністративно-правової відповідальності. Адже початковою межею настання юридичної відповідальності є вчинення правопорушення, тоді як адміністративно-правове регулювання охоплює весь пласт відносин перетину кордону;

- регіональна служба державного ветеринарно-санітарного контролю та нагляду на державному кордоні та транспорті (регіональна ветслужба) поряд з суто спеціальними функціями ветеринарно-санітарного контролю виконує функції загального прикордонного контролю охорони території України;

- з прикордонним контролем безпосередньо пов'язаний митний контроль, який у законодавстві прямо не розглядається як різновид прикордонного. У свою чергу, з фінансовим контролем митний контроль частково пов'язують лише функції наповнення державного бюджету. З цього погляду, митний контроль є міжгалузевим субінститутом адміністративного та фінансового права;

- доктрина сприйняла митний статус товару [257, с. 16], не зважаючи на пряму невідповідність цього законодавчого терміну елементарним засадам загальної теорії права.

- викликає зауваження митне законодавство, яке розглядає правовий статус товарів як складову митного режиму, а також застосовує поняття митного статусу товарів, що, на жаль, сприйняла адміністративно-правова доктрина, не зважаючи на пряму невідповідність цього законодавчого терміну

елементарним засадам загальної теорії права, яка безальтернативно пов'язує правовий статус виключно з суб'єктами права роблячи його атрибутивною ознакою саме суб'єктів;

- у нормотворчій практиці відсутня єдність у змістовному сприйнятті транспортування і суміжних з ним понять, що зумовлює необхідність розставляння правильних акцентів у визначенні їх співвідношення;

- переміщення тварин є поняттям ширшим за їх транспортування, адже переміщення можливе прогоном крупних тварин, а дрібних – ручним перенесенням, що однозначно не є транспортуванням;

- транспортування є лише частиною глобальнішого поняття переміщення, що дозволяє їх суміщення з великою часткою умовності, за якої повного змістовного ототожнення не виникає, а тому слід внести корективи до законодавчого сприйняття переміщення без його прирівнювання до транспортування. Переміщення і транспортування слід співвідносити як загальне і особливе, а транспортування і перевезення – як тотожні поняття;

- рівень загального законодавства у сфері транспортування тварин формують норми транспортного законодавства у розрізі різних видів транспорту з урахуванням ветеринарно-санітарних вимог;

- спеціальний рівень законодавства у сфері транспортування тварин утворюють Правила транспортування тварин, які встановлюють комплексну нормативно-правову основу цього процесу, формуючи загальні вимоги до транспортування тварин, спільні для усіх видів транспортних засобів, та у розрізі окремих видів транспорту;

- у Цивільному та Господарському кодексах немає жодної норми, присвяченої полюванню чи мисливству як різновиду господарювання, а це означає, що зазначені відносини врегульовуються виключно спеціальним законодавством;

- для пласту існуючих наукових праць спільною характерною рисою є уникнення ветеринарно-санітарної специфіки мисливства і полювання, яку затуляють «глобальніші» проблеми державного управління та

господарювання, на яких і зупиняють свою увагу науковці;

- для контролю в галузі мисливства і полювання визначальною є первісність саме ветеринарно-санітарної специфіки, яка є головною в забезпеченні існування мисливського господарства в цілому;

- законодавство вимагає обладнання згідно з ветеринарно-санітарними вимогами майданчиків для оброблення впольованої дичини та забезпечення проведення ветеринарно-санітарної експертизи дичини, призначої для використання на харчові цілі, однак у жодному джерелі, включаючи законодавчі та доктринальні, не розкривається зміст таких ветеринарно-санітарних вимог, що вимагає їх розроблення і прийняття. Адже як об'єкт ветеринарно-санітарного контролю і нагляду такий майданчик неможливо перевірити на відповідність ветеринарно-санітарним вимогам передусім через відсутність таких законодавчо закріплених вимог;

- ветеринарне законодавство розглядає як об'єкт державного контролю і нагляду користувачів мисливських угідь, розширюючи їх перелік за рахунок користувачів рибальських угідь, не розкриваючи змісту цього поняття;

- фауністичне законодавство відносить риб до диких тварин, однак об'єктами полювання є виключно мисливські тварини, якими є дикі звірі та птахи, звідки риби однозначно не рахуються дикими звірами. Аналогічно мисливські угіддя поряд з ділянками суші включають і ділянки водного простору, використовувані для ведення мисливського господарства, і на яких можуть перебувати мисливські тварини. Але це безальтернативно не є рибальськими угіддями, призначенням яких є вилов риби, а не полювання;

- необхідно прибрати із ч. 2 ст. 19 Закону України «Про ветеринарну медицину» (2006) поняття користувачів рибальських угідь як такого, що не відповідає чинному законодавству і безпосередньо не пов'язаного з полюванням. Застосування ж дефініції рибальських угідь у ст. 40⁵ Закону України «Про ветеринарну медицину» (2021) потребує розкриття її змісту в понятійно-категорійному тезаурусі, виокремленому в ст. 1 цього Закону.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення і вирішення наукового завдання, сутність якого полягає у комплексному розв'язанні сучасних питань правового забезпечення ветеринарно-санітарного контролю і нагляду, що дозволило втілити результати дослідження в низку висновків.

1. Нагляд і контроль доцільно розмежовувати за критеріальною основою, яку складають функціональний, телеологічний, темпоральний та субординаційний критерії. За функціональним критерієм нагляд – це спостереження, тобто пасивний тип поведінки, тоді як контроль – перевірка, яка є проявом активних дій. За телеологічним критерієм метою нагляду є запобігання правопорушенням, контролю – усунення наслідків порушень. За темпоральним критерієм нагляд здійснюється систематично, тобто постійно, а контроль «включається» в дію лише після здійснення і виявлення факту відповідного правопорушення. За субординаційним критерієм нагляд належить до компетенції органів, які не втручаються в діяльність піднаглядних осіб, не визначають винних і не притягують їх до відповідальності, тоді як контрольні органи щодо підконтрольних осіб чинять прямо навпаки.

Запропонована критеріальна матриця є універсальною, тому легко накладається на базові категорії дослідження, зокрема державного нагляду і контролю, а також державного ветеринарного нагляду і контролю. Державний контроль і нагляд є однорівневими явищами, методами державного управління, причому формою контролю є перевірка, тоді як нагляду – спостереження, різновидом якого є моніторинг. При цьому ревізію доцільно розглядати виключно як інструмент фінансового контролю, що виводить її зі сфери державного контролю як категорії державного управління.

Звідси, державний ветеринарно-санітарний контроль – це періодична діяльність працівників Держпродспоживслужби, здійснювана у формі перевірки з метою усунення існуючих порушень ветеринарно-санітарних вимог з притягненням винних підконтрольних осіб до юридичної

відповідальності. Натомість, державний ветеринарно-санітарний нагляд – це постійна, систематична діяльність працівників Держпродспоживслужби, здійснювана у формі спостереження з метою запобігання потенційним порушенням ветеринарно-санітарних вимог, без безпосереднього втручання у роботу піднаглядних осіб.

У сучасному ветеринарному законодавстві спостерігається зміна вектору контрольних-наглядових функцій безальтернативно в бік примату державного ветеринарно-санітарного контролю з усуненням із законодавства поняття державного ветеринарно-санітарного нагляду. Тому в найближчій перспективі має відбутися уніфікація ветеринарного законодавства у напрямі залишення лише державного ветеринарно-санітарного контролю з припиненням ветеринарно-санітарного нагляду як пострадянського пережитку.

2. Проведений порівняльно-правовий аналіз дав змогу диференціювати закладені у ветеринарному законодавстві пострадянських країн підходи до визначення державного ветеринарно-санітарного контролю і нагляду на три групи. Першу групу становлять норми законодавства країн, у яких поняття ветеринарно-санітарного контролю і нагляду ототожнюються або вживаються паралельно. Наступну групу формують пострадянські країни, законодавство яких надає пріоритету поняттю ветеринарного нагляду. До останньої групи належать пострадянські країни, у основу ветеринарного законодавства яких закладено пріоритет поняття державного ветеринарно-санітарного контролю. Методологічною основою групової диференціації аналізованого законодавства є переважно географічний критерій, що зумовлюється спільними особливостями ветеринарних відносин цих країн. Виходячи з нинішніх реалій розвитку національного ветеринарного законодавства, найближчим за обраним вектором розвитку є законодавство країн Закавказзя, яке закріпило пріоритет поняття державного ветеринарно-санітарного контролю.

3. Юридичну інституційну природу слід розглядати з системно-

структурного ракурсу, тобто з погляду визначення місця в системі права. У структурі аграрного права ветеринарне право слід розглядати як підгалузь, відповідно державний ветеринарно-санітарний нагляд і контроль – як правовий інститут, субінституційний рівень у якому складають нагляд і контроль: за переміщенням тварин, на ринках, за безпечністю і якістю ветеринарних препаратів, субстанцій та засобів ветеринарної медицини, на державному кордоні України та транспорті, під час полювання. Наразі, зважаючи на нещодавність виникнення, проходить первісну фазу становлення правовий субінститут державного контролю та нагляду за благополуччям тварин. Крім норм безпосередньо ветеринарного законодавства, правовий інститут державного ветеринарно-санітарного нагляду і контролю формують норми іншої галузевої належності, зокрема адміністративного, господарського, екологічного, медичного та фауністичного права, формуючи таким чином комплексність відповідного ветеринарно-правового інституту. Водночас це потребує розмежування комплексності та міжгалузевості. Власне міжгалузевим буде правовий інститут, спільний для декількох галузей права, коли він існуватиме саме як інститут у структурі кожної із суміжних галузей права, норми яких формують цей правовий інститут (крім конституційного права, норми якого пронизують усі складові системи права, слугуючи для них універсальною нормативною основою. Дійсно міжгалузевим є адміністративно-правовий інститут державного нагляду контролю і контролю, нормативний кістяк якого у незмінному вигляді втілюється у структуру будь-якої галузі права, предмет якої містить контрольно-наглядові відносини. Водночас, одержуючи в межах галузі-рецепієнта відповідне галузеве «забарвлення», цей новий інститут втрачає свою міжгалузовість, стаючи звичайним комплексним галузевим інститутом. Ілюстрацією цьому є особливості формування правового інституту державного ветеринарно-санітарного нагляду і контролю, загальна міжгалузева адміністративно-інституційна основа якого, набуваючи нашарування ветеринарно-санітарної специфіки за рахунок норм ветеринарного права, позбувається міжгалузевого

характеру, перетворюючись на комплексний інститут ветеринарного права.

4. У результаті змістовного аналізу співвідношення принципів з суміжними поняттями вибудовується логічний ланцюжок від найширшого до найвужчого понять: засади – принципи – основи. Тобто і засади, і принципи у певній своїй частині є основами, тоді як принципи, у свою чергу, є лише одним з елементів засад. В основу класифікації принципів державного ветеринарно-санітарного нагляду і контролю доцільно покласти п'ятирівневу модель у розрізі загальних (міжнародні і національні (конституційні), міжгалузевих, галузевих, підгалузевих та інституційних принципів. Водночас при побудові системи принципів державного ветеринарно-санітарного нагляду і контролю необхідно виходити з пріоритетності нормативно закріплених принципів, наділених вищим рівнем об'єктивності, порівняно з відповідними доктринальними розробками. Виходячи зі змісту правової держави, у основу якої покладається функціонування права, а гідність людини, життя і здоров'я визнаються найвищою цінністю, загальні (основоположні) принципи державного ветеринарно-санітарного нагляду і контролю доцільно диференціювати на безпосередньо юридичні принципи (верховенства права, законності, безумовного примату безпеки, правової забезпеченості) та природно-правовий принцип забезпечення прав населення на життя і здоров'я. В умовах відсутності закріплення комплексної системи принципів державного нагляду і контролю в адміністративному законодавстві, міжгалузевими доцільно визнати розлогу класифікацію нормативно закріплених принципів, яку містить господарське законодавство, зокрема ст. 3 Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності», крім принципу пріоритетності безпеки, який відноситься до загальних принципів. При формуванні галузевих принципів державного ветеринарно-санітарного нагляду і контролю, в умовах відсутності їх нормативно-правового закріплення, слід виходити з доктринальних принципів аграрного права, якими для державного ветеринарно-санітарного нагляду і контролю будуть принципи забезпечення потреб населення і промисловості

безпечною і якісною сільськогосподарською продукцією, забезпечення продовольчої безпеки держави та екологізації аграрного законодавства. Підгалузевий рівень становитимуть принципи формування ветеринарного законодавства: 1) запобігання завданню шкоди життю та здоров'ю людини, тварин, навколишньому середовищу, а також майну юридичних та фізичних осіб; 2) пріоритетності профілактики хвороб тварин під час проведення ветеринарних заходів; 3) наукової обґрунтованості та економічної ефективності проведення ветеринарних заходів; 4) достовірності, доступності та відкритості інформації про епізоотичну ситуацію; 5) доступності ветеринарних послуг; 6) забезпечення благополуччя тварин. Вбачається обґрунтованим формування системи інституційних принципів державного ветеринарно-санітарного нагляду і контролю за рахунок принципів: негайності та відсутності дискримінації щодо імпортованих товарів; оптимальності взятих проб; обмеження повторних контрольно-наглядових дій мірою необхідності.

5. Виокремлення особливостей субінституту державного ветеринарно-санітарного контролю і нагляду за переміщенням тварин потребує передусім розкриття змісту базових понять тварин і переміщення. Визначення поняття тварин містяться у законодавстві різногалузевої належності, починаючи з ЦК України, причому в цивілістичному розумінні у понятті тварин відбувається поєднання речової (майнової) і немайнової природи. Безпосередньо у ветеринарному законодавстві спостерігається помітна варіативність змісту цього поняття. Порівняння різних редакцій базового нормативного акта, яким є Закон України «Про ветеринарну медицину», дозволило зробити висновок, що надані в них визначення тварин відрізняються, причому з кожною наступною редакцією поглиблювалась «біологізація» цих визначень, що потребує для тлумачення поняття тварин наявності спеціальних знань. При цьому найвищого рівня абстрагування досягнуто в останній редакції чинного, але ще не діючого Закону України «Про ветеринарну медицину» (2021), що передбачає залучення експертів біологічного профілю. На противагу

ветеринарному, досить розгорнуте визначення тварин містить фауністичне законодавство, яке базується на класифікації тварин залежно від ареалу і умов існування та використання людиною. При цьому викликає певні зауваження застосування терміну «домашні тварини», який, не зважаючи на досить широке застосування, все ж є запозиченням з російської лексики, тоді як власне українським є термін «свійські тварини», який при перекладі має єдиний російськомовний аналог, яким є саме «домашні тварини». Водночас поняття домашніх тварин не охоплює всіх різновидів тварин, які приручені людиною і проживають поряд з нею, тому потребується введення родового поняття свійських тварин, якими є види тварин, що повністю або частково утримуються людиною, живуть з людиною та розводяться нею для отримання продуктів і сировини тваринного походження (продуктивні тварини), а також для виконання охоронних і санітарних функцій та задоволення естетичних потреб і потреб у спілкуванні (непродуктивні тварини). При цьому під визначення продуктивних підпадають сільськогосподарські, а непродуктивних – решта свійських тварин.

Поняття переміщення не є широко використовуваним у законодавстві, однак воно має певне застосування і пов'язується з настанням певних змін у відповідних сферах суспільних відносин. Переміщенням у законодавстві визнається зміна місцезнаходження, спричинена виникненням відповідних юридичних фактів. У ветеринарному законодавстві закріплено два аспекти переміщення: фізичний і юридичний, який може бути і не пов'язаним з фізичним переміщенням. При цьому фізичне переміщення однозначно пов'язується зі зміною території утримання тварин, тоді як зміна власника або утримувача тварин тягне за собою територіальні зміни лише у разі переходу прав тільки на тварин. У разі ж заміни власника господарства, де утримуються тварини, на нового, виникатиме власне юридичний тип переміщення у вигляді одночасного переходу прав на господарство в цілому і на тварин як частину його майнового комплексу. В європейському законодавстві фіксується безпосередньо фізичний аспект зміни місцезнаходження тварин та його межа,

якою є кордони ЄС, звідки впливає важливий принцип, за яким переміщення у міжнародному аспекті здійснюється за межі кордону країни, а у національному – всередині країни.

Існують розбіжності у законодавчому дефінуванні територій утримання тварин, між якими здійснюється їх переміщення. У одних законах – це господарства, тоді як у інших – це потужності (об'єкти), спільною рисою яких є майновий характер, що ідентифікує їх з єдиним тваринницьким майновим комплексом. Взагалі – це унікальне визначення господарства, надане саме ветеринарним законодавством, бо господарське законодавство, втім як і інше, зовсім не оперує цим терміном. Наведене легальне визначення господарства дає всі підстави для розгляду його саме як майна, точніше майнового комплексу. Відповідною складовою такого виробничого майнового комплексу і є тварини як вид майна, призначеного для його діяльності, що повністю вкладається у законодавче закріплення складу єдиного майнового комплексу. Як наслідок, поняття господарства, як частини майнового комплексу підприємства, є значно відповіднішим вкладеному в нього змісту і тому варто замінити ним закріплену у ветеринарному законодавстві дефініцію потужностей (об'єктів).

6. У ветеринарному законодавстві закладено чіткий детермінаційний взаємозв'язок між товарною продукцією тваринництва і необхідністю виникнення ветеринарних контрольно-наглядових функцій. Сільськогосподарська ринкова торгівля здавна здійснювалась на ярмарках, потім на колгоспних ринках, а зараз – на агропродовольчих ринках. При цьому слід розрізняти широке економічне розуміння визначення аграрного ринку як системи економічних відносин, а вузьке – безпосередньо як місця здійснення торгівлі сільськогосподарськими товарами. З проведеного аналізу законодавчих визначень державного ветеринарно-санітарного нагляду і державного ветеринарно-санітарного контролю на ринках впливає головна ознака їх розмежування за суб'єктно-компетенційним критерієм: державний ветеринарно-санітарний нагляд на ринках здійснюють суб'єкти з

відповідними владними повноваженнями (державні ветеринарні інспектори), тоді як державний ветеринарно-санітарний контроль – особи, наділені фаховими компетентностями та необхідними засобами і технологіями проведення контрольних заходів (працівники державних установ ветеринарної медицини).

7. Безпечність тваринницької продукції формується передусім за двома критеріями: причинно-наслідковим критерієм відсутності шкідливого впливу (шкоди) для здоров'я людей і тварин, а також критерієм відповідності, за яким безпечність має забезпечуватись відповідністю продукції вимогам, які висуваються чинним законодавством, зокрема технічними регламентами і державними стандартами. При цьому безпечність продукції є однією з атрибутивних характеристик її якості, адже безальтернативно не може вважатись якісною небезпечна продукція. З огляду на дискусійність і нелогічність формулювання мети державного контролю та нагляду за ветеринарними препаратами, ч. 1 ст. 17 Закону України «Про ветеринарну медицину» (2006) слід викласти у новій редакції: «метою державного контролю та нагляду за ветеринарними препаратами, субстанціями і засобами ветеринарної медицини є організаційні заходи, спрямовані на удосконалення управлінської моделі контрольно-наглядової діяльності у частині оптимізації функцій і окремих дій контрольно-наглядових органів та правові заходи по досягненню відповідності діяльності з виробництва і поширення ветеринарних препаратів, субстанцій і засобів ветеринарної медицини вимогам ветеринарного законодавства.

Внаслідок припинення Положення про державний контроль та нагляд за ветеринарними препаратами, субстанціями та засобами ветеринарної було втрачено дієвий комплексний спеціальний механізм державного контролю і нагляду у важливій сфері якості й безпечності ветеринарних препаратів, що зумовило розпорошення контрольно-наглядових функцій у низці норм загального і спеціального законодавства за різними напрямками контрольно-наглядової діяльності. Як наслідок, процедури державної реєстрації та

ліцензування ветеринарних препаратів у цілому забезпечені нормами загального і спеціального законодавства на фоні повної відсутності нормативних актів центральних органів виконавчої влади (міністерського і відомчого рівнів), що позбавляє цілісний механізм належного ступеня деталізації. Водночас викликає зауваження повна відсутність нормативно-правового регулювання атестації виробників ветеринарних препаратів, тому ця ланка державного ветеринарно-санітарного контролю і нагляду є недіючою. Стадія інспектування суб'єктів ліцензування щодо дотримання ними ліцензійних вимог не потребує окремого механізму правового забезпечення і здійснюється органами ліцензування у порядку здійснення ними контрольної-наглядової діяльності, як у плановому, так і позаплановому режимі;

У цілому правовий механізм державного контролю та нагляду за безпечністю і якістю ветеринарних препаратів, субстанцій та засобів ветеринарної медицини містить значні прогалини на рівні міністерського та відомчого регулювання, який за своєю природою має найвищий ступінь конкретизації. Відсутність нормативно-правових актів цього рівня позбавляє зазначений правовий механізм не тільки комплексності за рахунок відсутності поглибленої деталізації усіх сторін цього процесу, а й системності через нестачу взаємозв'язків між усіма елементами і ланками цього механізму.

8. Регіональна служба державного ветеринарно-санітарного контролю та нагляду на державному кордоні та транспорті (регіональна ветслужба) поряд з суто спеціальними функціями ветеринарно-санітарного контролю виконує функції загального прикордонного контролю охорони території України. З прикордонним контролем безпосередньо пов'язаний митний контроль, який у законодавстві прямо не розглядається як різновид прикордонного. У свою чергу, з фінансовим контролем митний контроль частково пов'язують лише функції наповнення державного бюджету. З цього погляду, митний контроль є міжгалузевим субінститутом адміністративного та фінансового права. Викликає зауваження митне законодавство, яке розглядає правовий статус товарів як складову митного режиму, а також

застосовує поняття митного статусу товарів, що, на жаль, сприйняла адміністративно-правова доктрина, не зважаючи на пряму невідповідність цього законодавчого терміну елементарним засадам загальної теорії права, яка безальтернативно пов'язує правовий статус виключно з суб'єктами права, роблячи його атрибутивною ознакою саме суб'єктів.

Транспортування є лише частиною глобальнішого поняття переміщення, що дозволяє їх суміщення з великою часткою умовності, за якої повного змістовного ототожнення не виникає, а тому слід внести корективи до законодавчого сприйняття переміщення без його прирівнювання до транспортування. Переміщення і транспортування слід співвідносити як загальне і особливе, а транспортування і перевезення – як тотожні поняття. Рівень загального законодавства у сфері транспортування тварин формують норми транспортного законодавства у розрізі різних видів транспорту з урахуванням ветеринарно-санітарних вимог. Спеціальний рівень законодавства у сфері транспортування тварин утворюють Правила транспортування тварин, які встановлюють комплексну нормативно-правову основу цього процесу, формуючи загальні вимоги до транспортування тварин, спільні для усіх видів транспортних засобів, та у розрізі окремих видів транспорту.

9. Для контролю в галузі мисливства і полювання визначальною є первісність саме ветеринарно-санітарної специфіки, яка є головною в забезпеченні існування мисливського господарства в цілому. Разом з тим, ветеринарне законодавство містить колізійні норми, які затрудняють або навіть унеможливають можливість проведення державного ветеринарно-санітарного контролю і нагляду. Ветеринарне законодавство вимагає обладнання згідно з ветеринарно-санітарними вимогами майданчиків для оброблення впольованої дичини та забезпечення проведення ветеринарно-санітарної експертизи дичини, призначеної для використання на харчові цілі, однак у жодному джерелі, включаючи законодавчі та доктринальні, не розкривається зміст таких ветеринарно-санітарних вимог, що вимагає їх

розроблення і прийняття. Адже як об'єкт ветеринарно-санітарного контролю і нагляду такий майданчик неможливо перевірити на відповідність ветеринарно-санітарним вимогам передусім через відсутність таких законодавчо закріплених вимог. Ветеринарне законодавство розглядає як об'єкт державного контролю і нагляду користувачів мисливських угідь, розширюючи їх перелік за рахунок користувачів рибальських угідь, не розкриваючи змісту цього поняття. Фауністичне законодавство відносить риб до диких тварин, однак об'єктами полювання є виключно мисливські тварини, якими є дикі звірі та птахи, звідки риби однозначно не рахуються дикими звірами. Аналогічно мисливські угіддя поряд з ділянками суші включають і ділянки водного простору, використовувані для ведення мисливського господарства, і на яких можуть перебувати мисливські тварини. Але це безальтернативно не є рибальськими угіддями, призначенням яких є вилов риби, а не полювання. Тому необхідно прибрати із ч. 2 ст. 19 Закону України «Про ветеринарну медицину» (2006) поняття користувачів рибальських угідь як такого, що не відповідає чинному законодавству і безпосередньо не пов'язаного з полюванням. Застосування ж дефініції рибальських угідь у ст. 40⁵ Закону України «Про ветеринарну медицину» (2021) потребує розкриття її змісту в понятійно-категорійному тезаурусі, виокремленому в ст. 1 цього Закону.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мірошніченко М. Право: терміно-поняття, поняття, категорія. Право України. 2006. № 3. С. 29–32.
2. Етимологічний словник української мови: В 7 т. Т. 2: Д–Копці / Ред. кол.: О.С. Мельничук (гол. ред. та ін.). Київ: Наукова думка, 1985. 572 с.
3. Словник іншомовних слів: 23 000 слів та термінологічних словосполучень / Уклад. Л.О. Пустовіт та ін. Київ: Довіра, 2000. 1018 с.
4. Етимологічний словник української мови: В 7 т. Т. 4: Н–П / Ред. кол.: О.С. Мельничук (гол. ред. та ін.). Київ: Наукова думка, 2003. 657 с.
5. Економічний енциклопедичний словник: У 2 т. Т. 1 / За ред. С.В. Мочерного. Львів: Світ, 2005. 616 с.
6. Гребень С.Є. Види, форми та методи державного фінансового контролю: сутність та принципові відмінності. Інвестиції: практика та досвід. 2017. № 22. С. 103–108.
7. Гаращук В.М. Теоретико-правові проблеми контролю та нагляду у державному управлінні: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07; Нац. юрид. акад. ім. Я. Мудрого. Харків, 2003. 35 с.
8. Шевченко Н.І., Куліченко В.О. Державний фінансовий контроль в Україні: сучасний стан, проблематика, напрямки реформування. Електронний журнал «Державне управління: удосконалення та розвиток». 2012. № 1. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=380> (дата звернення: 15.01.2001).
9. Андрійко О.Ф. Контроль. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Т. 3: К–М. Київ: «Укр. енцикл.», 2001. С. 323.
10. Нагляд. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Т. 4: Н–П. Київ: «Укр. енцикл.», 2002. С. 10.
11. Селіванов А.О. Контроль. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 5: Адміністративне право / редкол. Ю.П. Битяк (голова) та ін. Харків: Право, 2020. С. 445–448.

12. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2004. 1440 с.
13. Караванський С. Практичний словник синонімів української мови. 3-тє вид., опрацьоване і доповн. Львів: БаК, 2008. 512 с.
14. Андрійко О.Ф. Перевірка. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Т. 4: Н–П. Київ: «Укр. енцикл.», 2002. С. 481.
15. Нагребельний В.П. Наглядова рада. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Т. 4: Н–П. Київ: «Укр. енцикл.», 2002. С. 14.
16. Про господарські товариства: Закон України від 19.09.1991 р. № 1576-XII. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1991. № 49. Ст. 682.
17. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003. № 18, № 19-20, № 21-22. Ст. 144.
18. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003. №№ 40-44. Ст. 356.
19. Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Цивільного кодексу України: Закон України від 27.04.2007 р. № 997-V. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2007. № 33. Ст. 440.
20. Шемшученко Ю.С. Моніторинг. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Т. 3: К–М. Київ: «Укр. енцикл.», 2001. С. 764.
21. Литвак О.М. Моніторинг злочинності. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Т. 3: К–М. Київ: «Укр. енцикл.», 2001. С. 765.
22. Малишева Н.Р. Моніторинг навколишнього природного середовища. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Т. 3: К–М. Київ: «Укр. енцикл.», 2001. С. 765.

23. Андрійко О.Ф. Юридична природа контролю та його процесуальні форми. Демократичні засади державного управління та адміністративне право: монографія / За заг. ред. В.Б. Авер'янова. Київ: Видавництво «Юридична думка», 2010. С. 248–258.

24. Тихомиров Ю.А. Механизм управления в развитом социалистическом обществе. Москва: Наука, 1978. 336 с.

25. Бортняк В.А. Контроль як функція управління фінансовою діяльністю держави. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки. 2020. № 1. Том 31 (70). С. 118–123.

26. Державне управління: підручник: у 2 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентіві України; ред. кол.: Ю.В. Ковбасюк (голова), К.О. Ващенко (заст. голови), Ю.П. Сурмін (заст. голови) [та ін.]. Київ; Дніпропетровськ: НАДУ, 2012. Т. 1. 564 с.

27. Колпаков В.К. Адміністративне право України: Підручник. 3-тє вид., стер. Київ: Юрінком Інтер, 2001. 752 с.

28. Калімбет А.Л. Державне управління в галузі телебачення в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07; Нац. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2016. 207 с.

29. Хитра О.Л. Контроль як метод адміністрування. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 5: Адміністративне право / редкол.: Ю.П. Битяк (голова) та ін. Харків: Право, 2020. С. 448–451.

30. Ігнатченко І.Г., Коростанова І.М. Методи публічного адміністрування. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 5: Адміністративне право / редкол.: Ю.П. Битяк (голова) та ін. Харків: Право, 2020. С. 489–492.

31. Калюжний Р.А. Методи державного управління. Адміністративне право України. Академічний курс: підруч.: у 2 т. Т. 1. Загальна частина / ред. кол.: В.Б. Авер'янов (голова). Київ: Вид-во Юридична думка, 2004. С. 296–306.

32. Гаращук В.М., Ігнатченко І.Г. Метод адміністративного права.

Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 5: Адміністративне право / редкол.: Ю.П. Битяк (голова) та ін. Харків: Право, 2020. С. 483–486.

33. Жукова Є.О. Публічне адміністрування та державне управління: особливості співвідношення. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». 2022. № 2. С. 137–140. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/261777/258187> (дата звернення: 13.04.2022).

34. Таран Є.І. Співвідношення понять «державне управління», «публічне адміністрування» та «публічне управління» у трансформаційних процесах України. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління. 2020. № 2. Том 31 (70). С. 33–27.

35. Філіпова Н.В. Зміна співвідношення понять «державне управління», «публічне адміністрування», «публічне управління» в системі суспільно-політичної трансформації. Електронний журнал «Державне управління: удосконалення та розвиток». 2015. № 6. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=865> (дата звернення: 13.04.2021).

36. Кубатко К.В. Поняття та загальна характеристика публічного адміністрування у сфері формування та функціонування суддівського корпусу України. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2022. № 5. С. 124–131.

37. Бінько І. Публічне управління і публічне адміністрування: співвідношення понять. Вісник АПСВТ. 2020. № 3-4. С. 41–47.

38. Колпаков В.К. Публічне управління. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 5: Адміністративне право / редкол.: Ю.П. Битяк (голова) та ін. Харків: Право, 2020. С. 788–791.

39. Про адміністративні послуги: Закон України від 06.09.2012 р. № 5203-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17#Text> (дата звернення: 17.04.2021).

40. Соловйова О.М. Адміністративна послуга. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 5: Адміністративне право / редкол.: Ю.П. Битяк (голова) та ін. Харків: Право, 2020. С. 13–15.

41. Легеза Є.О. Публічні послуги. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 5: Адміністративне право / редкол.: Ю.П. Битяк (голова) та ін. Харків: Право, 2020. С. 791–794.

42. Андрійко О.Ф. Державний контроль. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Т. 2: Д–Й. Київ: «Укр. енцикл.», 2001. С. 138.

43. Терещенко М.М. Державний контроль: сутність, основні підходи та концепції. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління. 2019. № 4. Т. 30 (69). С. 117–121.

44. Андрійко О.Ф. Державний нагляд. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Т. 2: Д–Й. Київ: «Укр. енцикл.», 2001. С. 140.

45. Лімська декларація керівних принципів контролю: Міжнародний документ від 01.01.1977 р. URL: <https://regulation.gov.ua/documents/id209768> (дата звернення: 12.04.2022).

46. Міжнародна Конвенція про узгодження умов проведення контролю вантажів на кордонах від 21.10.1982 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU82300> (дата звернення: 15.04.2022).

47. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності: Закон України від 05.04.2007 р. № 877-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-16#Text> (дата звернення: 12.04.2022).

48. Устименко В.А. Державний нагляд (контроль) у сфері господарської діяльності. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 15: Господарське право / редкол.: В.А. Устименко (голова) та ін. Харків: Право, 2016. С. 180–181.

49. Про охорону атмосферного повітря: Закон України від 16.02.1992 р. № 2707-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2707-12#Text> (дата звернення: 12.04.2023).

50. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р. № 1264-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264->

12#Text (дата звернення: 12.04.2023).

51. Малишева Н.Р., Єрофєєв М.І. Науково-практичний коментар до Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища». Харків: Право, 2017. 416 с.

52. Про державний нагляд за додержанням стандартів, норм і правил та відповідальність за їх порушення: Декрет Кабінету Міністрів України від 08.04.93 р. № 30-93. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/30-93#Text> (дата звернення: 12.04.2022).

53. Малишева Н.Р. Державний гірничий нагляд. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Т. 2: Д–Й. Київ: «Укр. енцикл.», 1999. С. 126.

54. Про затвердження Положення про порядок здійснення державного гірничого нагляду: постанова Кабінету Міністрів України від 21.02.1995 р. № 134. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/134-95-%D0%BF#Text> (дата звернення: 12.04.2023).

55. Шемшученко Ю.С. Державний геодезичний нагляд. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Т. 2: Д–Й. Київ: «Укр. енцикл.», 1999. С. 125–126.

56. Про затвердження Положення про Інспекцію державного геодезичного нагляду Головного управління геодезії, картографії та кадастру України: постанова Кабінету Міністрів України від 30.08.1999 р. № 1592. Офіційний вісник України. 1999. № 35. Ст. 1800.

57. Нагребельний В.П., Чехович В.А. Ревізія. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Т. 5: П–С. Київ: «Укр. енцикл.», 2003. С. 248–249.

58. Савченко Л.А. Ревізія. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 6: Фінансове право / редкол. М.П. Кучерявенко (голова) та ін. Харків: Право, 2016. С. 469–473.

59. Головкін О.В. Державний контроль і нагляд у сфері охорони довкілля як складова екологічної політики. Часопис Київського університету права.

2011. № 4. С. 290–293.

60. Слюсар А.М. Державний нагляд і контроль у сфері захисту трудових прав працівників. Держава і право. 2009. Вип. 46. С. 343–347.

61. Нечитайленко О.І. Адміністративний контроль і нагляд: основні підходи до розуміння та розмежування понять. Правове життя сучасної України: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.: 16-17 травня 2013 року / М-во освіти і науки України, Нац. ун-т. «Одес. юрид. акад.», Півден. регіон. центр НАПрН України. Т. 2. Київ: Фенікс, 2013. С. 118–120.

62. Новий словник іншомовних слів: близько 40 000 слів і словосполучень / За ред. Л.І. Шевченко. Київ: Арій, 2008. 672 с.

63. Кондаков Н.И. Введение в логику. Москва: Наука, 1967. 467 с.

64. Собакарь А.О. Співвідношення державного контролю та адміністративного нагляду як засобів публічного адміністрування. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2019. № 3. С. 86–91.

65. Про ветеринарну медицину: Закон України від 04.02.2021 р. № 1206-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1206-20#Text> (дата звернення: 12.05.2023).

66. Нагребельний В.П. Інспекція. Великий енциклопедичний юридичний словник / За ред. Ю.С. Шемшученка. Київ: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2007. С. 335–336.

67. Про затвердження Положення про Державну екологічну інспекцію України: постанова Кабінету Міністрів України від 19.04.2017 р. № 275. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/275-2017-%D0%BF#Text> (дата звернення: 12.05.2023).

68. Деякі питання Державної інспекції енергетичного нагляду України: постанова Кабінету Міністрів України від 14.02.2018 р. № 77. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/77-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення: 12.05.2023).

69. Кравець Є.Я. Інспекції військові. Юридична енциклопедія: В 6 т. /

Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Т. 2: Д–Й. Київ: «Укр. енцикл.», 1999. С. 694–695.

70. Етимологічний словник української мови: В 7 т. Т. 1: А–Г / Ред. кол.: О. С. Мельничук (гол. ред.) та ін. Київ: Наукова думка, 1982. 632 с.

71. Семчик В.І. Державний ветеринарний контроль. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Т. 2: Д–Й. Київ: «Укр. енцикл.», 1999. С. 123–124.

72. Олійник О.М. Основи фізіології, санітарії та гігієни харчування. Львів: Оріяна-Нова, 1998. 124 с.

73. Новий тлумачний словник української мови: у 4-х томах: Т. 4. Київ: Аконіт, 1999. 944 с.

74. Карпінська Н.В. Застосування санітарних та фітосанітарних заходів: проблеми правового забезпечення у контексті вимог СОТ та ЄС: монографія. Луцьк: Волиньполіграф, 2021. 532 с.

75. Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення: Закон України від 24.02.1994 р. № 4004-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4004-12#Text> (дата звернення: 15.04.2023).

76. Петренко В.П. Санітарія виробнича. Українська сільськогосподарська енциклопедія: у 3 т.: Т. 3. Київ: Вид-во УРЕ, 1972. С. 149–150.

77. Єрофеев М.І. Санітарна охорона території. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Т. 5: П–С. Київ: «Укр. енцикл.», 2003. С. 420–421.

78. Іваницький В.О. Санітарний нагляд. Українська сільськогосподарська енциклопедія: у 3 т.: Т. 3. Київ: Вид-во УРЕ, 1972. С. 150.

79. Про приєднання України до Міжнародної конвенції про узгодження умов проведення контролю вантажів на кордонах: Указ Президента України від 04.07.2002 р. № 616. Офіційний вісник України. 2002. № 28. Ст. 1312.

80. Иванов А. Ветеринарно-санитарный надзор. Сельскохозяйственная

энциклопедия. Гл. ред.: В.В. Мацкевич и П.П. Лобанов. Т. 1, 4-е изд., перер. и доп. Москва: Советская энциклопедия, 1969. С. 719.

81. Про надання чинності Ветеринарному Кодексові УСРР: постанова ВУЦВК і РНК від 13.03.1925 р. ЗУ. 1925. № 11. Ст. 77.

82. Лучко І.В. Історико-правовий досвід правового забезпечення державного ветеринарно-санітарного контролю та нагляду в радянські часи. Актуальні правові проблеми земельних, аграрних та екологічних відносин в умовах сучасної земельної реформи: збірник матеріалів науково-практичної конференції (м. Харків, 22 травня 2020 року) / за ред. А.П. Гетьмана та М.В. Шульги. Харків: Юрайт, 2020. С. 184–188.

83. Об утверждении Ветеринарного устава Союза ССР: постановление Совета Министров СССР от 03.11.1951 г. № 4355. URL: <http://www.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc&base=ESU&n=35571#06108279737348005> (дата звернення: 18.04.2023).

84. Об утверждении Ветеринарного устава Союза ССР: постановление Совета Министров СССР от 22.12.1967 г. № 1142. URL: <http://www.economics.kiev.ua/download/ZakonySSSR/data03/tex15355.htm> (дата звернення: 18.04.2023).

85. Лучко І.В. До питання особливостей формування поняття «ветеринарно-санітарний» у контексті галузевого контролю і нагляду. Актуальні проблеми земельного, аграрного та екологічного права в умовах сучасних викликів і загроз: матеріали круглого столу, присвяч. 100-річчю з дня народження д-ра юрид. наук, проф. Вовка Ю.О. (Харків, 12 трав. 2023 р.) / за заг. ред. А.П. Гетьмана. Харків: Право, 2023. С. 242–246.

86. Організація ветеринарної справи: Підручник для аграрних вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації / В.О. Бусол, А.Ф. Євтушенко, Д.І. Бондаренко, В.А. Ситнік. Київ: Златояр, 2005. 348 с.

87. Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин: Закон України від 18.05.2017 р. № 2042-VIII. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2042-19#Text> (дата звернення: 15.04.2023).

88. Про ветеринарну медицину: Закон України від 16.11.2006 р. № 361-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2498-12#Text> (дата звернення: 15.04.2023).

89. Лучко І. Поняття державного ветеринарно-санітарного контролю та нагляду. Підприємництво, господарство і право. 2021. № 5. С. 74–77.

90. Порядок надання статусу офіційного ветеринарного лікаря, уповноваженого ветеринара, працівника бійні, уповноваженого на виконання обов’язків помічника державного ветеринарного інспектора, та здійснення їх діяльності: Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 16.03.2018 р. № 141, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 27.03.2018 р. за № 368/31820. Офіційний вісник України. 2018. № 35. Ст. 1244.

91. Бондар О.Г. Контрольно-наглядова діяльність у сільському господарстві України: аграрно-правовий аспект: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.06, 12.00.07; Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. Київ, 2015. 38 с.

92. Безпалова О. Правове забезпечення управління органами поліції України. Підприємництво, господарство і право. 2017. № 9. С. 111–115.

93. Арзамаскин А.Н. Определение понятия «правовое обеспечение»: постановка проблемы. Наука и школа. 2016. № 6. С. 47–51.

94. Харитонов Є.О. Концепт «правове забезпечення» в контексті правової адаптації до умов внутрішнього ринку Європейського Союзу. Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія». 2015. Т. 16. С. 35–43.

95. Бойко В. Поняття та зміст адміністративно-правового забезпечення ефективності функціонування судової влади України. Підприємництво, господарство і право. 2020. № 1. С. 96–100.

96. Філюк О.С. Юридичне забезпечення захисту майнових прав сільськогосподарських товаровиробників: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06; Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. Київ, 2012.

20 с.

97. Давид Р., Жоффре-Спинози К. Основные правовые системы современности. Москва: Международные отношения, 2003. 400 с.

98. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: Підручник. Харків: Консум, 2001. 656 с.

99. Оксамытный В.В. Правовые системы современного мира: проблемы идентификации: Открытая лекция. Киев: Издательство «Логос», 2008. 36 с.

100. Оніщенко Н.М. Загальні засади типології та класифікації правових систем сучасного світу. Правові системи сучасності: Навчальний посібник для магістрів права / Відп. ред. Ю.С. Шемшученко. Київ: Вид-во «Юридична думка», 2012. С. 32–53.

101. О ветеринарии: Закон Республики Казахстан от 10.07.2002 г. № 339-ІІ. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1032052 (дата звернення: 19.04.2023).

102. О ветеринарно-санитарной деятельности: Закон Республики Молдова от 19.10.2007 г. № 221. URL: <https://faolex.fao.org/docs/pdf/mol82167RU.pdf> (дата звернення: 19.04.2023).

103. Закон о ветеринарии: Закон Латвийской Республики от 26.04.2001 г. URL: <https://likumi.lv/ta/id/20436> (дата звернення: 19.04.2023).

104. Ветеринарный закон Литовской Республики от 19.12.1991 г. № I-2110. URL: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.97BD7CD719E57/asr> (дата звернення: 19.04.2023).

105. Ветеринарно-санитарные правила, регулирующие производство, переработку, распределение и внедрение продуктов животного происхождения для потребления человеком: Директива Совета 2002/99/ЕС от 16.12.2002 г. URL: <https://fsvps.gov.ru/fsvps-docs/ru/laws/eu/2002-99.pdf> (дата звернення: 19.04.2023).

106. Про офіційний контроль та іншу офіційну діяльність, що провадиться для забезпечення застосування положень харчового та кормового права, правил щодо здоров'я і благополуччя тварин, здоров'я рослин та засобів

захисту рослин: Регламент Європейського парламенту і Ради (ЄС) 2017/625 від 15.03.2017 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_026-17#Text (дата звернення: 19.04.2023).

107. О ветеринарном деле: Закон Туркменистана от 08.11.2014 г. № 143-V. URL: <https://faolex.fao.org/docs/pdf/tuk145337.pdf> (дата звернення: 19.04.2023).

108. О ветеринарии: Закон Кыргызской Республики от 30.12.2014 г. № 175. URL: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/205396?cl=ru-ru> (дата звернення: 19.04.2023).

109. О ветеринарии: Закон Республики Таджикистан от 29.12.2010 г. № 674. URL: <https://faolex.fao.org/docs/pdf/taj181163.pdf> (дата звернення: 19.04.2023).

110. О ветеринарии: Закон Республики Узбекистан от 29.12.2015 г. № ЗРУ-397. URL: <https://faolex.fao.org/docs/pdf/uzb174533.pdf> (дата звернення: 19.04.2023).

111. О ветеринарии: Закон Республики Армения от 22.07.2014 г. № НО-137-N. URL: <https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=173421> (дата звернення: 19.04.2023).

112. О ветеринарной медицине: Закон Азербайджанской Республики от 17.06.1994 г. № 826. URL: <https://faolex.fao.org/docs/pdf/aze47725.pdf> (дата звернення: 19.04.2023).

113. Кодекс о безвредности продовольствия/кормов для животных, ветеринарии и защите растений: Закон Грузии от 08.05.2012 г. № 6155-Іс. URL: <https://matsne.gov.ge/ru/document/download/1659434/5/ru/pdf> (дата звернення: 19.04.2023).

114. Петришин О.О. Механізм держави. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т.: Т. 3: Загальна теорія права / редкол.: О.В. Петришин (голова) та ін. Харків: Право, 2017. С. 279–283.

115. Вороніна М.В. Механізм правового регулювання. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т.: Т. 3: Загальна теорія права /

редкол.: О.В. Петришин (голова) та ін. Харків: Право, 2017. С. 283–286.

116. Про Положення про порядок використання засобів масової інформації для проведення передвиборної агітації під час виборів Президента України у 1999 році: постанова Центральної виборчої комісії від 18.06.1999 р. № 95. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0096359-99#Text> (дата звернення: 19.04.2023).

117. Лучко І. Порівняльно-правовий аспект формування державного ветеринарно-санітарного нагляду і контролю. Вісник пенітенціарної асоціації України. 2023. № 1(23). С. 71–78.

118. Інституційний. Словник UA. URL: <https://slovnuk.ua/index.php?swrd=інституційний> (дата звернення: 16.05.2022).

119. Єрмоленко В.М. Ветеринарне право в системі права України. Ветеринарне право: підручник / за ред. В.М. Єрмоленка. Київ: НУБіП України, 2015. 300 с.

120. Яценко І.В. Ветеринарне правознавство України: Підручник / І.В. Яценко, В.В. Кам'янський, М.М. Бондаревський, І.А. Бібен, Н.М. Богатко, Г.А. Фотіна, В.Я. Бінкевич, В.В. Зажарський. Харків: «Діса плюс», 2015. 392 с.

121. Єрмоленко В.М. Ветеринарне право в системі права України. Ветеринарне право: підручник / за ред. В.М. Єрмоленка. Київ: НУБіП України, 2015. С. 36–42.

122. Чабаненко М.М. Становлення та розвиток системи аграрного права України: монографія. Дніпропетровськ: Видавництво «Грані», 2015. 298 с.

123. Григор'єва Х.А. Державна підтримка сільського господарства України: проблеми правового забезпечення: монографія. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2019. 596 с.

124. Корнієнко Г.С. Агробізнес в Україні: теоретико-правові проблеми становлення та розвитку: монографія. Харків: Юрайт, 2023. 560 с.

125. Адміністративне право України (загальна частина): навч. посіб. / [Остапенко О.І. Ковалів М.В., Єсімов С.С. та ін.]; [Вид. 2-е, доп.]. Львів:

СПОЛОМ, 2021. 616 с.

126. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2007. № 29. Ст. 389.

127. Ліхтер М.П. Еколого-правове забезпечення санітарно-епідемічного благополуччя населення в Україні: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.06; Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. Київ, 2017. 19 с.

128. Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення: Закон України від 24.02.1994 р. № 4004-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4004-12#Text> (дата звернення: 23.04.2023).

129. Карпінська Н.В. Концептуально-правові засади застосування санітарних та фітосанітарних заходів у сільському господарстві України в контексті вимог СОТ та ЄС: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.06; Нац. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2021. 32 с.

130. Марченко С.І., Сюйва І.С., Медведська В.В. Правові засади ветеринарно-санітарного контролю та нагляду в Україні. Наукові записки. Серія: Право. 2023. Випуск 14. С. 313–318.

131. Про захист тварин від жорстокого поводження: Закон України від 21.02.2006 р. № 3447-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3447-15#Text> (дата звернення: 23.04.2023).

132. Про тваринний світ: Закон України від 13.12.2001 р. 2894-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2894-14#Text> (дата звернення: 23.04.2023).

133. Слаута Г.А. Правовий режим карантину тварин в Україні: дис. ... докт. філософії: 081-Право; Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. Київ, 2023. 220 с.

134. Галета О.А. Підгалузь права й підгалузь законодавства: аспекти співвідношення. Юридичний вісник. 2014. № 6. С. 28–32.

135. Єрмоленко В.М. Ретроспектива сучасного аграрного права. Актуальні проблеми реформування земельних, екологічних, аграрних та господарських правовідносин: Збірник тез Міжнародної науково-практичної

конференції (м. Хмельницький, 17-18 травня 2013 р.). Хмельницький: Вид-во ХУУП, 2013. С. 304–307.

136. Манько Д.Г. Міжгалузовість, комплексність, інтегративність як характеристики сучасного права. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2022. № 4. С. 8–12.

137. Олейников С.М., Уварова О.О. Інститут права. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 3: Загальна теорія права / редкол. О.В. Петришин (голова) та ін. Харків: Право, 2017. С. 185–191.

138. Гетьман Є.А. Інститут законодавства. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 3: Загальна теорія права / редкол. О.В. Петришин (голова) та ін. Харків: Право, 2017. С. 182–184.

139. Олейников С.М. Система права та система законодавства. Загальна теорія держави і права: Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів / За ред. О.В. Петришина, М.В. Цвіка. Харків: Право, 2009. С. 244–272.

140. Пархоменко Н.М. Система права і система законодавства. Теорія держави і права. Академічний курс: Підручник / За ред. О.В. Зайчука, Н.М. Оніщенко. 2-е вид., перероб. і допов. Київ: Юрінком Інтер, 2008. С. 386–400.

141. Добробог Л.М. Підгалузь права і комплексна галузь права як елементи системи права: проблемні аспекти. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. 2014. Вип. 11(1). С. 27–29.

142. Булатов М. Принцип. Філософський енциклопедичний словник. Київ: Абрис, 2002. С. 519.

143. Жукевич І.В. Динаміка явних та неявних принципів права: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01; Відкритий міжнар. ун-т розвитку людини «Україна». Київ, 2011. 19 с.

144. Рабінович П.М. Принципи права. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Т. 5: П–С. Київ: «Укр.

енцикл.», 2003. С. 128.

145. Разметаєва Ю.С. Принципи юридичної відповідальності. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 3: Загальна теорія права / редкол. О.В. Петришин (голова) та ін. Харків: Право, 2017. С. 637–643.

146. Федчишин Д.В. Правові засади використання земель громадської забудови: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06; Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого. Харків, 2014. 20 с.

147. Хряпинський А.П. Адміністративно-правові засади контрольно-наглядової діяльності у сфері містобудування: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07; Міжнар. ун-т бізнесу і права. Херсон, 2014. 20 с.

148. Сільнова А.О. Організаційно-правові засади науково-дослідної роботи в аграрному секторі України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07; Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. Київ, 2014. 19 с.

149. Рєпкіна Ю.М. Адміністративно-правові основи регулювання фізичної культури і спорту: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07; Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. Київ, 2010. 19 с.

150. Стоцька Л.А. Організаційно-правові основи взаємодії правоохоронних органів і державної екологічної інспекції у сфері протидії правопорушенням у галузі екології: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07; Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. Київ, 2013. 21 с.

151. Медведєва Н.П. Правові засади гірничої концесії: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2008. 19 с.

152. Книш В.В. Принципи аграрного інноваційного законодавства. Правові засади інноваційного розвитку в сільському господарстві України: Монографія / Кол. авторів; За ред. В.І. Семчика. Київ: Вид-во «Юридична думка», 2010. С. 56–71.

153. Погребняк С.П. Основоположні принципи права. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 3: Загальна теорія права / редкол.

О.В. Петришин (голова) та ін. Харків: Право, 2017. С. 391–395.

154. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13.07.2017 р. № 2136-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text> (дата звернення: 23.04.2023).

155. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996. № 30. Ст. 141. (дата звернення: 23.04.2023).

156. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 23.04.2023).

157. Єрмоленко В.М. Джерела аграрного права: Монографія. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2021. 510 с.

158. Ківалов С.В. Державний контроль. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 5: Адміністративне право / редкол. Ю.П. Битяк (голова) та ін. Харків: Право, 2020. С. 281–283.

159. Ярема О.Г. Принципи державного контролю (нагляду) в контексті процесуальної діяльності контрольних органів. Юридичний науковий електронний журнал. 2021. № 11. С. 548–551. URL: http://lsei.org.ua/11_2021/144.pdf (дата звернення: 23.04.2023).

160. Погребняк С. Загальні принципи права як джерело права. Вісник Академії правових наук України. 2011. № 1 (64). С. 14–25.

161. Погребняк С. Закріплення основоположних принципів права в Конституції України. Вісник Академії правових наук України. 2009. № 4 (58). С. 31–39.

162. Заєць А.П. Правова держава. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 3: Загальна теорія права / редкол. О.В. Петришин (голова) та ін. Харків: Право, 2017. С. 467–471.

163. Рабінович П.М. Верховенство права. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Т. 1: А–Г. Київ: «Укр. енцикл.», 1998. С. 341–342.

164. Лімська декларація VIII Міжнародної конференції по боротьбі з корупцією (Ліма, Перу, 7-11 вересня 1997 року): міжнародний документ від 11.09.1997 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_090#Text (дата звернення: 23.04.2023).

165. Семчик В. Юридична сила закону. Віталій Семчик. Навчаючись, навчаю ... Вибрані праці. До 75 річчя. Київ: Спринт-Сервіс, 2012. С. 533–544.

166. Про прокуратуру: Закон України від 05.11.1991 р. № 1789-XII. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1991. № 53. Ст. 793. (редакція втратила чинність).

167. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text> (дата звернення: 23.04.2023).

168. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16.04.1991 р. № 959-XII. Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР). 1991. № 29. Ст. 377.

169. Гетьман А.П. Доктрина екологічного права та законодавства України: монографія. Харків: ТОВ «Оберіг», 2019. 336 с.

170. Рабінович П.М. Верховенство закону. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Т. 1: А–Г. Київ: «Укр. енцикл.», 1998. С. 341.

171. Рабінович П.М. Верховенство права. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Т. 1: А–Г. Київ: «Укр. енцикл.», 1998. С. 341–342.

172. Про кабінет Міністрів України: Закон України від 27.02.2014 р. № 794-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18#Text> (дата звернення: 23.04.2023).

173. Про центральні органи виконавчої влади: Закон України від 17.03.2011 р. № 3166-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3166-17#Text> (дата звернення: 23.04.2023).

174. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 09.04.1999 р. № 586-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14#Text> (дата звернення: 23.04.2023).

175. Шемшученко Ю.С., Бобровник С.В. Верховенство права. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Т. 1: А–Г. Київ: «Укр. енцикл.», 1998. С. 498–499.

176. Шевчук С.В. Верховенство права. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 3: Загальна теорія права / редкол. О.В. Петришин (голова) та ін. Харків: Право, 2017. С. 27–32.

177. Про Концепцію захисту населення і територій у разі загрози та виникнення надзвичайних ситуацій: Указ Президента України від 26.03.1999 р. № 284. Офіційний вісник України. 1999. № 13. Ст. 510.

178. Уварова О.О. Міжгалузеві принципи права. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 3: Загальна теорія права / редкол. О.В. Петришин (голова) та ін. Харків: Право, 2017. С. 286–288.

179. Єрмоленко В.М. Концепція прав тварин крізь призму критичного аналізу. Вісник Національної академії правових наук України. 2020. № 4. С. 255–266.

180. Гаврилюк Р. Законодавчі дефініції у праві: логіко-гносеологічні, політико-юридичні, морально-психологічні та практичні проблеми. Право України. 2006. № 11. С. 153–157.

181. Про ветеринарну медицину: Закон України від 25.06.1992 р. № 2498-XII. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1992. № 36. Ст. 351.

182. Словник української мови: в 11 томах. Т. 10: Т–Ф / ред. тому: А.А. Бурячок, Г.М. Гнатюк. Київ: Наукова думка, 1979. 658 с.

183. Про внесення змін до Закону України «Про ветеринарну медицину»: Закон України від 05.12.1996 р. № 566/96-ВР. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1997. № 7. Ст. 56.

184. Про внесення змін до Закону України «Про ветеринарну медицину»: Закон України від 15.11.2001 р. № 2775-III. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2002. № 8. Ст. 62.

185. Про внесення змін до Закону України «Про ветеринарну медицину»: Закон України від 16.11.2006 р. № 361-V. Відомості Верховної

Ради України (ВВР). 2007. № 5-6. Ст. 53.

186. Лучко І.В. Трансформація нормативного визначення поняття тварин у законодавстві України. Державотворчі процеси в Україні: реалії сьогодення: Тези доповідей за матеріал. III Всеукр. наук.- практ. конф. (м. Луцьк, 27-28 квітня 2023 року) / відп. ред. Я.І. Ленгер, А.М. Земко. Луцьк: ВІП ЛНТУ, 2023. С. 110–113.

187. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10.12.71 р. № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 26.03.2023).

188. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20.10.2014 р. № 1706-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text> (дата звернення: 24.04.2023).

189. Бодовська Л.І. Розвиток земельних відносин в умовах децентралізації влади: дис. ... докт. філософії: 081-Право; Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. Київ, 2020. 242 с.

190. Про ідентифікацію та реєстрацію тварин: Закон України від 04.06.2009 р. № 1445-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1445-17#Text> (дата звернення: 24.04.2023).

191. Регламент Европейского Парламента и Совета по ветеринарно-санитарным требованиям, применяемым к некоммерческому перемещению домашних животных: Регламент (ЕС) от 26.05.2003 г. № 998/2003. URL: <https://fsvps.gov.ru/fsvps-docs/ru/laws/eu/998-2003.pdf> (дата звернення: 24.04.2023).

192. Економічний енциклопедичний словник: У 2 т. Т. 2 / За ред. С.В. Мочерного. Львів: Світ, 2006. 568 с.

193. Про фермерське господарство: Закон України від 19.06.2003 р. № 973-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973-15#Text> (дата звернення: 24.04.2023).

194. Кучеренко І. Цілісний майновий комплекс. Енциклопедія цивільного права України; відп. ред. Я.М. Шевченко. Київ; Ін Юре, 2009. С.

894.

195. Про затвердження Положення про Єдиний державний реєстр тварин: Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 25.09.2012 р. № 578, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 10.10.2012 р. за № 1713/22025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1713-12#n15> (дата звернення: 24.04.2023).

196. Про затвердження Порядку ідентифікації та реєстрації великої рогатої худоби та Порядку оформлення і видачі паспорта великої рогатої худоби: Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 04.12.2017 р. № 642, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 13.02.2018 р. за № 166/31618. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0166-18#Text> (дата звернення: 24.04.2023).

197. Про затвердження Порядку ідентифікації та реєстрації коней: Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 31.12.2004 р. № 496, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 06.04.2005 р. за № 362/10642. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0362-05#Text> (дата звернення: 24.04.2023).

198. Про затвердження Порядку ідентифікації та реєстрації свиней: Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 01.12.2017 р. № 639, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 07.02.2018 р. за № 154/31606. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0154-18#Text> (дата звернення: 24.04.2023).

199. Про затвердження Порядку ідентифікації та реєстрації овець і кіз: Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 16.01.2018 р. № 20, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 07.02.2018 р. за № 155/31607. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0155-18#Text> (дата звернення: 24.04.2023).

200. Про затвердження Порядку видачі ветеринарних документів: постанова Кабінету Міністрів України від 21.11.2013 р. № 857. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/857-2013-%D0%BF#Text> (дата звернення:

24.04.2023).

201. Про затвердження Правил заповнення, зберігання, списання ветеринарних документів та вимог до їх обліку: Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 01.08.2014 р. № 288, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 03.10.2014 р. за № 1202/25979. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1202-14#Text> (дата звернення: 24.04.2023).

202. Про визнання такими, що втратили чинність, деяких указів Президента України: Указ Президента України від 20.06.2019 р. № 419. Офіційний вісник України. 2019. № 50. Ст. 1690.

203. Проценко Т.П. Колгоспний ринок. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Т. 3: К–М. Київ: «Укр. енцикл.», 2001. С. 148.

204. О порядке производства торговли колхозов, колхозников и трудящихся единоличных крестьян: Постановление ЦИК и СНК СССР от 20.05.1932 г. СЗ СССР. 1932. № 38. Ст. 233.

205. Кузьменко В. Торгівля на колгоспному ринку в повсякденному житті сільських жителів УРСР в 1940–1960-х роках (за матеріалами Чернігівської області). Етнічна історія народів Європи. 2016. Вип. 49. С. 111–119.

206. Ковальова А. Стабільність та благодійність. Як у Кропивницькому працює «Колгоспний» ринок. Суспільне новини від 25 березня 2022 р. URL: <https://suspilne.media/221040-stabilnist-ta-blagodijnist-ak-u-kropivnickou-pracue-kolgospnij-rinok/> (дата звернення: 25.03.2023).

207. Кирилюк Є.М. Аграрний ринок як економічна категорія: сутнісні ознаки й особливості. Агросвіт. 2001. № 12. С. 2–10.

208. Про державну підтримку сільського господарства України: Закон України від 24.06.2004 р. № 1877-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15#Text> (дата звернення: 24.04.2023).

209. Семчик В.І. Аграрні та земельні ринки в Україні: загальна характеристика і предмет правового регулювання. Віталій Семчик.

Навчаючись, навчаю ... Вибрані праці. До 85-річчя. Київ: Спринт-Сервіс, 2012. С. 211–233.

210. Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів: Закон України від 22.07.2014 р. № 1602-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/771/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 24.04.2023).

211. Про затвердження інструкцій щодо заповнення форм державних статистичних спостережень зі статистики роздрібної торгівлі та ресторанного господарства: Наказ Держкомстату України від 26.07.2005 р. № 209, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 29 серпня 2005 р. за № 939/11219. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0939-05#Text> (дата звернення: 25.03.2023).

212. Нагребельний В.П. Ринок. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Т. 5: П–С. Київ: «Укр. енцикл.», 2003. С. 325.

213. Поліводський О.А. Оптовий ринок. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Т. 4: Н–П. Київ: «Укр. енцикл.», 2002. С. 285–286.

214. Про оптові ринки сільськогосподарської продукції: Закон України від 25.06.2009 р. № 1561-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1561-17#Text> (дата звернення: 24.04.2023).

215. Про затвердження Положення про державну лабораторію ветеринарно-санітарної експертизи на ринку: Наказ Державного департаменту ветеринарної медицини Міністерства аграрної політики України від 15.05.2002 р. № 16, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 29 квітня 2002 р. за № 404/6692. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0404-02#Text> (дата звернення: 24.04.2023).

216. Про затвердження Ветеринарно-санітарних правил для ринків: Наказ Головного державного інспектора ветеринарної медицини України від 04.04.1996 р. № 23, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 19.06.1996

р. за № 314/1339. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0314-96#Text>

217. 10-та ювілейна щорічна Міжнародна агропромислова виставка «АГРОЕКСПО». URL: <https://www.ukragroexpo.com/vystavka-pleminnykh-tvaryn-ta-ptytsi> (дата звернення: 24.04.2023).

218. Про нагородження учасників виставки-ярмарку «Київська осінь-2003»: Наказ Міністерства аграрної політики України від 03.10.2003 р. № 357. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0357555-03#Text> (дата звернення: 24.04.2023).

219. Нагребельний В.П. Ярмарок. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Т. 6: Т–Я. Київ: «Укр. енцикл.», 2004. С. 515–516.

220. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 26.04.2023).

221. Храмов В.О. Безпека. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Т. 1: А–Г. Київ: «Укр. енцикл.», 2002. С. 207.

222. Про безпечність та гігієну кормів: Закон України від 21.12.2017 р. № 2264-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2264-19#Text> (дата звернення: 26.04.2023).

223. Нагребельний В.П., Коломацька С.П. Якість продукції. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Т. 6: Т–Я. Київ: «Укр. енцикл.», 2004. С. 507–508.

224. Про лікарські засоби: Закон України від 04.04.1996 р. № 123/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/123/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 26.04.2023).

225. Про затвердження Порядку проведення державної санітарно-епідеміологічної експертизи матеріалів на дезінфекційні засоби: Наказ Міністерства охорони здоров'я від 26.05.2004 р. № 266, зареєстрований в

Міністерстві юстиції України 11.06.2004 р. за № 726/9325. Офіційний вісник України. 2004. № 24. Ст. 1628.

226. Про вилучення з обігу, переробку, утилізацію, знищення або подальше використання неякісної та небезпечної продукції: Закон України від 14.01.2000 р. № 1393-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1393-14#Text> (дата звернення: 26.04.2023).

227. Кубко Є.Б., Нагребельний В.П. Організація. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Т. 4: Н–П. Київ: «Укр. енцикл.», 20024. С. 294–295.

228. Про технічні регламенти та оцінку відповідності: Закон України від 15.01.2015 р. № 124-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/124-19#Text> (дата звернення: 26.04.2023).

229. Про затвердження Положення про проведення державного контролю та нагляду за якістю ветеринарних препаратів, субстанцій, готових кормів, кормових добавок та засобів ветеринарної медицини, які застосовуються в Україні: Наказ Державного департаменту ветеринарної медицини Міністерства аграрної політики та продовольства від 28.05.2003 р. № 39, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 12.06.2003 р. за № 480/7801. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0480-03#Text> (дата звернення: 26.04.2023).

230. Про визнання такими, що втратили чинність, деяких наказів у галузі ветеринарної медицини: Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 26.03.2015 р. № 113, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 09.04.2015 р. за № 394/26839. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0394-15#Text> (дата звернення: 26.04.2023).

231. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обмеження втручання у діяльність суб'єктів господарювання: Закон України від 22.07.2014 р. № 1600-VII. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2014. № 36. Ст. 1189.

232. Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення

державного регулювання продовольчої безпеки та розвитку тваринництва: Закон України від 30.06.2023 р. № 3221-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3221-20#n142> (дата звернення: 26.04.2023).

233. Європарламент схвалив заборону клонування тварин та імпорту клонів до ЄС. Європейська правда від 8 вересня 2015 р. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2015/09/8/7037992/> (дата звернення: 26.04.2023).

234. Про затвердження положень про державну реєстрацію ветеринарних препаратів, кормових добавок, преміксів та готових кормів: постанова Кабінету Міністрів України від 21.11.2007 р. № 1349. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1349-2007-%D0%BF#Text> (дата звернення: 26.04.2023).

235. Про затвердження Положення про Національну установу України з ветеринарних препаратів та кормових добавок: постанова Кабінету Міністрів України від 17.03.2023 р. № 235. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/235-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення: 26.04.2023).

236. Про затвердження Положення про Державний науково-дослідний контрольний інститут ветеринарних препаратів та кормових добавок та Положення про Національний центр штамів мікроорганізмів і порядок депонування штамів мікроорганізмів: постанова Кабінету Міністрів України від 07.05.1998 р. № 637. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/637-98-%D0%BF> (дата звернення: 26.04.2023).

237. Про ліцензування видів господарської діяльності: Закон України від 02.03.2015 р. № 222-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19#Text> (дата звернення: 26.04.2023).

238. Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з виробництва ветеринарних препаратів: постанова Кабінету Міністрів України від 03.10.2018 р. № 808. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/808-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення: 26.04.2023).

239. Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з виробництва ветеринарних медикаментів і препаратів, оптової, роздрібної торгівлі ветеринарними медикаментами і препаратами: Наказ Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва і Міністерства аграрної політики України від 14.10.2002 р. № 108/329, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 31 жовтня 2002 р. за № 859/7147. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0859-02#Text> (дата звернення: 26.04.2023).

240. Про визнання такими, що втратили чинність, деяких наказів Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва, Міністерства аграрної політики та продовольства України: Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України Міністерства аграрної політики та продовольства України від 07.09.2016 р. № 1481/302, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 26.09.2016 р. за № 1287/29417. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1287-16#Text> (дата звернення: 26.04.2023).

241. Порядок проведення атестації виробництв ветеринарних імунобіологічних препаратів: Наказ Державного департаменту ветеринарної медицини Міністерства аграрної політики України від 10.03.2005 р. № 21, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 29.04.2005 р. за № 459/10739. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0459-05#Text> (дата звернення: 26.04.2023).

242. Про затвердження Положення про основні вимоги до виробництва ветеринарних препаратів та Правил належної виробничої практики ветеринарних препаратів: Наказ Міністерства аграрної політики України від 10.11.2017 р. № 606, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 24.01.2018 р. за № 106/31558. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0106-18#n8> (дата звернення: 26.04.2023).

243. Про затвердження критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності з виробництва ветеринарних

препаратів та визначається періодичність здійснення планових заходів державного нагляду (контролю) Державною службою з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів: постанова Кабінету Міністрів України від 23.10.2019 р. № 908. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/908-2019-%D0%BF> (дата звернення: 26.04.2023).

244. Лучко І. Законодавчі особливості ветеринарного контролю за якістю кормів. На сторожі земельного ладу: до 20-річчя Земельного кодексу України»: міжнародна науково-практична конференція (м. Київ, 26 листопада 2021 р.). Київ: НУБіП, 2021. С. 100–103.

245. Про державний кордон України: Закон України від 04.11.1991 р. № 1777-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1777-12#Text> (дата звернення: 26.04.2023).

246. Про затвердження Переліку пунктів пропуску через державний кордон, у яких здійснюється санітарний, ветеринарний, фітосанітарний, радіологічний, екологічний контроль, контроль Служби міжнародних автомобільних перевезень та контроль за переміщенням культурних цінностей: Наказ Державної митної служби України, Адміністрації державної прикордонної служби України, Міністерства охорони здоров'я України Міністерства аграрної політики України, Міністерства транспорту та зв'язку України, Міністерства охорони навколишнього природного середовища України, Міністерства культури і туризму України від 15.06.2009 р. № 551/439/425/413/695/308/28, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 24.06.2009 р. за № 564/16580. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0564-09#Text> (дата звернення: 26.04.2023).

247. Чумак В.В. Державний кордон як об'єкт адміністративно-правового регулювання. Право і безпека. 2011. № 1 (38). С. 93–96.

248. Берізко В.М., Курилюк Ю.Б. Прикордонний контроль. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 5: Адміністративне право / редкол.: Ю.П. Битяк (голова) та ін. Харків: Право, 2020. С. 714–717.

249. Миколаєць А.П. Особливості механізму організації та проведення

митного контролю в системі фінансового контролю України. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2015. № 11. С. 84–90.

250. Головашевич О.О. Мито. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 6: Фінансове право / редкол. М.П. Кучерявенко (голова) та ін. Харків: Право, 2016. С. 240–242.

251. Савченко Л.А. Фінансовий контроль. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 6: Фінансове право / редкол. М.П. Кучерявенко (голова) та ін. Харків: Право, 2016. С. 573–584.

252. Корнєва Т.В., Нагребельний В.П. Митний контроль. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Т. 3: К–М. Київ: «Укр. енцикл.», 2001. С. 635.

253. Ківалов С.В. Митний огляд. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Т. 3: К–М. Київ: «Укр. енцикл.», 2001. С. 636.

254. Соловійова О.М., Балакареєва І.М. Митний огляд. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 5: Адміністративне право / редкол.: Ю.П. Битяк (голова) та ін. Харків: Право, 2020. С. 504–508.

255. Митний кодекс України: Закон України від 13.03.2012 р. № 4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text> (дата звернення: 26.04.2023).

256. Деякі питання проведення заходів офіційного контролю товарів, що ввозяться на митну територію України (у тому числі з метою транзиту): постанова Кабінету Міністрів України від 24.10.2018 р. № 960. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/960-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення: 26.04.2023).

257. Резнік І.М. Правове регулювання переміщення товарів через митний кордон України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2014. 19 с.

258. Етимологічний словник української мови: В 7 т. Т. 5: Р–Т / Ред. кол.: О.С. Мельничук (гол. ред.) та ін. Київ: Наукова думка, 2006. 705 с.

259. Дворецька Г.В. Соціологія. Навч. посібник. Київ: КНЕУ, 2001. URL: <https://buklib.net/books/24091/> (дата звернення: 26.04.2023).

260. Безрук О.О. Статус політичний. Політичний енциклопедичний словник / за ред. М.П. Требіна. Харків: Право, 2015. С. 673–674.

261. Трихліб К.О. Правовий статус. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 3: Загальна теорія права / редкол. О.В. Петришин (голова) та ін. Харків: Право, 2017. С. 534–536.

262. Шемшученко Ю.С., Пархоменко Н.М. Правовий статус. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Т. 5: П–С. Київ: «Укр. енцикл.», 2003. С. 44.

263. Деякі питання проведення заходів офіційного контролю товарів, що ввозяться на митну територію України (у тому числі з метою транзиту): постанова Кабінету Міністрів України від 24.10.2018 р. № 960. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/960-2018-%D0%BF#n41> (дата звернення: 26.04.2023).

264. Про затвердження Вимог щодо ввезення (пересилання) на митну територію України живих тварин та їхнього репродуктивного матеріалу, харчових продуктів тваринного походження, кормів, сіна, соломи, а також побічних продуктів тваринного походження та продуктів їх оброблення, переробки: Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 16.11.2018 р. № 553, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 04.04.2019 р. за № 346/33317. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0346-19#Text> (дата звернення: 26.04.2023).

265. Про затвердження Інструкції з організації роботи посадових осіб митних органів під час здійснення попереднього документального контролю в пунктах пропуску через державний кордон України: Наказ Міністерства фінансів України від 05.02.2013 р. № 61, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 22.02.2013 р. за № 312/22844. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0312-13#Text> (дата звернення: 26.04.2023).

266. Вовк Д.Л. Митний контроль сільськогосподарської продукції:

автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07; Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. Київ, 2013. 16 с.

267. Про металобрухт: Закон України від 05.05.1999 р. № 619-XIV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1999. № 25. Ст. 212.

268. Про внесення змін до Закону України «Про металобрухт»: Закон України від 25.12.2002 р. № 359-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003. № 6. Ст. 52.

269. Про затвердження Положення про порядок організації та проведення аукціонів з продажу природного газу та складу аукціонного комітету з продажу природного газу: постанова Кабінету Міністрів України від 12.06.1998 р. № 853. Офіційний вісник України. 1998. № 37. Ст. 1355.

270. Матвєєва А.В. Транспортні послуги. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 15: Господарське право / редкол. В.А. Устименко (голова) та ін. Харків: Право, 2019. С. 702–703.

271. Про залізничний транспорт: Закон України від 04.07.1996 р. № 273/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 26.04.2023).

272. Величко Л. Тезаурус як засіб семантизації наукових понять. Біологія і хімія в рідній школі. 2014. № 2. С. 40–42.

273. Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку: Закон України від 08.02.1995 р. № 39/95-ВР. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1995. № 12. Ст. 81.

274. Про внесення змін до деяких законів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про дозвільну діяльність у сфері використання ядерної енергії»: Закон України від 22.05.2003 р. № 887-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003. № 37. Ст. 307.

275. Про обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів: Закон України від 08.07.1999 р. № 863-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/863-14#Text> (дата звернення: 26.04.2023).

276. Про управління відходами: Закон України від 30.06.2022 р. № 2320-

IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2320-20#n802> (дата звернення: 26.04.2023).

277. Демський Е.Ф., Нагребельний В.П. Транспорт. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Т. 6: Т–Я. Київ: «Укр. енцикл.», 2004. С. 119–120.

278. Про транспорт: Закон України від 10.11.1994 р. № 232/94-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/232/94-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 26.04.2023).

279. Про затвердження Правил транспортування тварин: постанова Кабінету Міністрів України від 16.11.2011 р. № 1402. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-2011-%D0%BF> (дата звернення: 26.04.2023).

280. Про затвердження Правил перевезень вантажів автомобільним транспортом в Україні: Наказ Міністерства транспорту України від 14.10.1997 р. № 363, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 20.02.1998 р. за № 128/2568. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0128-98/ed20160318#Text> (дата звернення: 26.04.2023).

281. Про затвердження Правил перевезення пасажирів, багажу, вантажобагажу та пошти залізничним транспортом України: Наказ Міністерства транспорту та зв'язку України від 27.12.2006 р. № 1196, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 04.04.2007 р. за № 310/13577. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0310-07#Text> (дата звернення: 26.04.2023).

282. Про затвердження Авіаційних правил України «Правила повітряних перевезень та обслуговування пасажирів і багажу»: Наказ Державної авіаційної служби України від 26.11.2018 р. № 1239. зареєстрований в Міністерстві юстиції України 08.02.2019 р. за № 141/33112. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0141-19#n10> (дата звернення: 26.04.2023).

283. Луц Д.М. Перевезення тварин: цивільно-правовий аспект. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція.

2014. № 12 (2). С. 21–24.

284. Про затвердження Правил перевезення вантажів, пасажирів і багажу внутрішнім водним транспортом: Наказ Міністерства інфраструктури України від 15.04.2022 р. № 220, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 14.06.2022 р. за № 644/37980. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0644-22#Text> (дата звернення: 26.04.2023).

285. Семчик В.І. Юридична сила закону. Віталій Семчик. Навчаючись, навчаю ... Вибрані праці. До 85-річчя. Київ: Спринт-Сервіс, 2012. С. 533–544.

286. Про мисливське господарство та полювання: Закон України від 22.02.2000 р. № 1478-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1478-14#Text> (дата звернення 12.01.2023).

287. Данилюк Л.Р. Полювання як вид спеціального використання мисливських тварин. Теорія і практика правознавства. 2014. Вип. 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2014_2_30 (дата звернення: 25.03.2023).

288. Тихий П.В. Еколого-правове регулювання спеціального використання дикої фауни: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06; Нац. юрид. акад. України імені Ярослава Мудрого. Харків, 2000. 18 с.

289. Томин О.О. Правове регулювання мисливства та полювання в Україні (на матеріалах Карпатського регіону). автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.06. Київ, Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України, 2009. 20 с.

290. Сухоребра Т.І. Адміністративна відповідальність за порушення правил полювання та рибальства: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07; Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. Київ, 2011. 20 с.

291. Гавриш С.Б. Коментар до статті 248 «Незаконне полювання» Кримінального кодексу України. Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар / За заг. ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. Вид. четверте, доповн. Харків: ТОВ «Одіссей», 2008. С. 706–711.

292. Овдієнко В.В. Правове регулювання мисливства в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06; Харків, 2014. 20 с.

293. Гуль І.Г. Принципи мисливської політики України. Регіональна економіка. 2010. № 2. С. 118–122.
294. Івануса А.В., Холявка В.З. Аналіз нормативно-правового забезпечення ведення мисливського господарства в Україні. Науковий вісник НЛТУ. 2012. Вип. 22.1. С. 165–170.
295. Савченко Т. Методологічне забезпечення державного управління розвитком мисливського господарства. Науковий вісник: Державне управління. 2021. № 3(9). С. 165–174.
296. Про затвердження Інструкції про вибірковий діагностичний відстріл мисливських тварин для проведення державної ветеринарно-санітарної експертизи: Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 08.02.2014 р. № 60, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 15.04.2014 р. за № 423/25200. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0423-14#Text> (дата звернення: 26.04.2023).
297. Про затвердження Положення про правила проведення полювань, поводження із зброєю та порядок видачі ліцензій на добування мисливських тварин: Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 17.10.2011 р. № 549, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 19.10.2011 р. за № 1211/19949. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1211-11#Text> (дата звернення: 26.04.2023).
298. Про затвердження Правил передзабійного ветеринарного огляду тварин і ветеринарно-санітарної експертизи м'яса та м'ясних продуктів: Наказ Державного департаменту ветеринарної медицини від 07.06.2002 р. № 28, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 21.06.2002 р. за № 524/6812. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0524-02#Text> (дата звернення: 26.04.2023).
299. Данилюк Л.Р. Правовий режим мисливських природних ресурсів в Україні: монографія. Івано-Франківськ: Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника, 2017. 176 с.
300. Про затвердження Порядку ведення Державного земельного

кадастру: постанова Кабінету Міністрів України від 17.10.2012 р. № 1051.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1051-2012-%D0%BF#n3> (дата
звернення: 26.04.2023).

301. Про аквакультуру: Закон України від 18.09.2012 р. № 5293-VI. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5293-17#Text> (дата звернення: 26.04.2023).

302. Єрофеев М.І. Рибальство. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.:
Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Т. 5: П–С. Київ: «Укр. енцикл.»,
2003. С. 312–313.

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:***Статті у наукових фахових виданнях України, включених до міжнародних наукометричних баз даних:***

1. Лучко І. Поняття державного ветеринарно-санітарного контролю та нагляду. Підприємництво, господарство і право. 2021. № 5. С. 74–77.

DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2021.5.13>

2. Лучко І. Державний та громадський контроль та нагляд під час полювання. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2022. № 70. С. 262–265.

DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.70.40>

3. Лучко І. Порівняльно-правовий аспект формування державного ветеринарно-санітарного нагляду і контролю. Вісник пенітенціарної асоціації України. 2023. № 1(23). С. 71–78.

DOI: 10.34015/2523-4552.2023.1.08.

Тези наукових доповідей:

4. Лучко І.В. Історико-правовий досвід правового забезпечення державного ветеринарно-санітарного контролю та нагляду в радянські часи. Актуальні правові проблеми земельних, аграрних та екологічних відносин в умовах сучасної земельної реформи: збірник матеріалів науково-практичної конференції (м. Харків, 22 травня 2020 року) / за ред. А.П. Гетьмана та М.В. Шульги. Харків: Юрайт, 2020. С. 184–188.

5. Лучко І. Тварини як об'єкт державного ветеринарно-санітарного контролю та нагляду на державному кордоні України. Сучасна наука: проблеми і перспективи: матеріали V міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 10-11 грудня 2020 р.). Київ: МЦНІД, 2020. С. 42–44.

6. Лучко І. Державний ветеринарно-санітарний контроль та нагляд на ринках. Проблеми юридичної науки очима молодих науковців. Збірник наукових праць XIV Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції

(Київ, 11 березня 2021 р.). Київ, 2021. С. 97–99.

7. Лучко І. Система органів ветеринарно-санітарного контролю. Цінність права як найефективнішого регулятора суспільних відносин: міжнародна науково-практична конференція (м. Харків, 1-2 жовтня 2021 р.). Харків: Східноукраїнська наукова юридична організація, 2021. С. 38–41.

8. Лучко І. Законодавчі особливості ветеринарного контролю за якістю кормів. На сторожі земельного ладу: до 20-річчя Земельного кодексу України: міжнародна науково-практична конференція (м. Київ, 26 листопада 2021 р.). Київ: НУБіП, 2021. С. 100–103.

9. Лучко І.В. Особливості здійснення державного ветеринарно-санітарного контролю на період воєнного стану в Україні. Продовольча та екологічна безпека у воєнний і післявоєнний часи: правові виклики для України та світу: міжнародна науково-практична онлайн/офлайн конференція (м. Київ, 16 вересня 2022 р.). Київ: ФОП Ямчинський О.В. С. 123–125.

10. Лучко І.В. Трансформація нормативного визначення поняття тварин у законодавстві України. Державотворчі процеси в Україні: реалії сьогодення: Тези доповідей за матеріал. III Всеукр. наук.- практ. конф. (м. Луцьк, 27-28 квітня 2023 року) / відп. ред. Я.І. Ленгер, А.М. Земко. Луцьк: ВП ЛНТУ, 2023. С. 110–113.

11. Лучко І.В. До питання особливостей формування поняття «ветеринарно-санітарний» у контексті галузевого контролю і нагляду. Актуальні проблеми земельного, аграрного та екологічного права в умовах сучасних викликів і загроз: матеріали круглого столу, присвяч. 100-річчю з дня народження д-ра юрид. наук, проф. Вовка Ю.О. (Харків, 12 трав. 2023 р.) / за заг. ред. А.П. Гетьмана. Харків: Право, 2023. С. 242–246.

Порівняльна таблиця відповідності законодавчих інституційних принципів державного ветеринарно-санітарного нагляду і контролю

Закон Республіки Таджикистан «Про ветеринарію» Стаття 14. Принципи державного ветеринарного нагляду та контролю	Закон України «Про ветеринарну медицину» (2021) Стаття 18. Процедури державного контролю та дозвільні процедури
	1. Під час розроблення, затвердження, перегляду та застосування процедур державного контролю та дозвільних процедур забезпечується дотримання таких принципів:
1) негайно, без зайвих затримок та дискримінації щодо імпортованих товарів стосовно аналогічної вітчизняної продукції;	1) виконання зазначених процедур без невиправданих затримок і в порядку, не менш сприятливому для товарів, що ввозяться (пересилаються) на митну територію України, ніж для аналогічних вітчизняних товарів; 5) однакове застосування процедур державного контролю та дозвільних процедур до іноземних та вітчизняних товарів; 9) встановлення однакового розміру плати за проведення процедур державного контролю та дозвільних процедур для товарів, що ввозяться (пересилаються) на митну територію України, та аналогічних вітчизняних товарів, який не може перевищувати фактичну вартість проведення таких процедур; 10) застосування однакових вимог до визначення потужностей та зразків товарів, що підлягають процедурам державного контролю та дозвільним процедурам, незалежно від того, стосуються такі процедури іноземних потужностей і товарів, що ввозяться (пересилаються) на митну територію України, чи аналогічних вітчизняних потужностей і товарів, з метою мінімізації незручностей для суб'єктів господарювання;
2) на підставі фактів, результатів аналізу загрози та інформації, які необхідні для проведення процедури;	7) обмеження вимог щодо проведення процедур державного контролю та дозвільних процедур до обґрунтованого і необхідного для виконання ветеринарно-санітарних заходів обсягу;
3) при інформуванні заявника про терміни завершення процедури,	2) опублікування строків виконання зазначених процедур або

<p>можливі недоліки у заяві, стадії та результати провадження;</p>	<p>повідомлення заявнику за його зверненням очікуваного терміну їх завершення;</p> <p>3) інформування заявника, який звертається із заявою про проведення процедур державного контролю та дозвільних процедур, про будь-які недоліки поданої ним заяви для запобігання зволіканню з виконанням таких процедур, за можливості продовження виконання відповідних процедур за зверненням заявника, навіть за наявності недоліків у поданій заяві;</p> <p>4) інформування заявника за його зверненням про хід виконання процедур державного контролю та дозвільних процедур, що його стосуються, надання вичерпних пояснень щодо затримок у проведенні таких процедур, а також повідомлення заявнику результатів проведення таких процедур у письмовій формі;</p> <p>6) мінімізація вимог щодо надання компетентному органу інформації, необхідної для належного проведення процедур державного контролю та дозвільних процедур;</p>
<p>4) таким чином, щоб забезпечити захист конфіденційної інформації;</p>	<p>8) забезпечення захисту конфіденційної інформації про товари, що ввозяться (пересилаються) на митну територію України, наданої у зв'язку з виконанням процедур державного контролю та дозвільних процедур, у порядку не менш сприятливому, ніж щодо вітчизняних товарів, з метою забезпечення законних комерційних інтересів;</p>
<p>5) шляхом взяття проб тільки у кількості, необхідній для здійснення процедур контролю та сертифікації;</p>	
<p>6) проведення повторної процедури державного ветеринарного нагляду чи контролю лише в міру необхідності, щоб визначити відповідність зміненого після первісного контролю продукту встановленим вимогам.</p>	<p>11) обмеження повторного державного контролю товарів, характеристики яких змінилися після проходження процедур державного контролю, виключно тими діями, що необхідні для отримання достатньої впевненості в тому, що товар і надалі відповідає встановленим вимогам;</p>
	<p>12) встановлення порядку розгляду скарг щодо процедур державного контролю та дозвільних процедур, а також порядку усунення порушень у разі обґрунтованості таких скарг.</p>